

dyt
fran

IVAN FRANKO

ZACHAR BERKVT

MLADÁ FRONTA

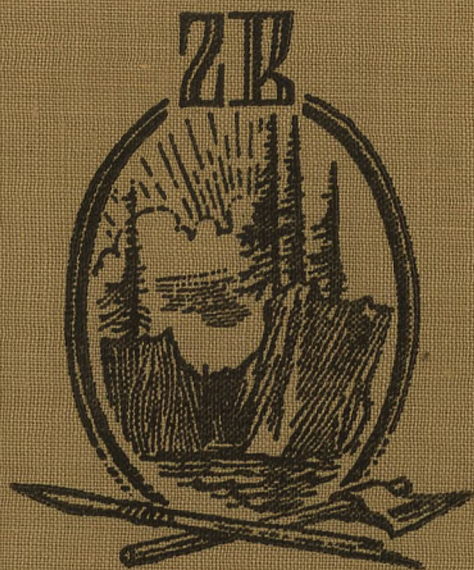
I V A N F R A N K O

ZACHAR BERKUT

V dávných dobách žili obyvatelé Karpatských hor svobodným životem. Nedosahala na ně panská ruka, a tak zůstal jejich život neporušen a zakotven v patriarchálních rodových tradicích. Ivan Franko tento život evokuje na příkladu obce Tuchlja, jež žila uzavřena svým životem, spravována radou stařešin, jimž v čele stál moudrý Zachar Berkut, strážce svobody svých spoluobčanů, rádce, lékař a důvěrník svého lidu. Za míru se vyvíjel život sice v práci, ale v poměrném blahobytu, o jehož plody se všichni stejně podíleli.

Do tohoto klidného vývoje zasáhl příchod bojarina Tuhara Vovka, který přišel s tvrzením, že mu kníže Červené Rusi Danylo Romanovyč Tuchlju daroval. To bylo v roce 1241. Tento zásah tucholští občané nesnášeli trpně a také se Tuharovi Vovkovi postavili na odpor. Z počátku tento odpor neměl příkré formy, po-

8yt
Fran

MF

IVAN FRANKO
ZACHAR BERKUT

Ivan Opatko

IVAN FRANKO

ZACHAR BERKUT

Obraz občanského života Karpatské Rusi
ve XIII. století

MLADÁ FRONTA

PRAHA

1956

*Vydáno k stému výročí narození
velkého ukrajinského spisovatele
Ivana Franka*

*Díla dávno zapadlých dnů,
tradice pradávných časů...*

A. S. PUŠKIN

I

SMUTNO A NEPŘÍVĚTIVO JE TEĎ V NAŠEM tucholském¹ kraji! Pravda, Stryj a Opir stejně jako před dávnými věky omývají šterkovité, písečné zelené břehy, jeho luhy se stejně na jaře pokrývají trávou a květy a v jeho lazurovém, čistém vzduchu stejně plave a krouží orel — berkut. Ale jak se změnilo všechno ostatní! Lesy, vesnice i lidé! Dříve téměř celý jeho prostor, kromě vysoko položených polonin², pokrývaly husté, hluboké lesy a sestupovaly dolů až k samým řekám, nyní však roztály jako sníh na slunci, prořídly, zmenšily se a někde vůbec zmizely a zanechaly po sobě holé strže; jinde zas po nich zůstaly pouze ohořelé pařezy a mezi nimi tu i tam nesměle vyrůstá ubohý smrček nebo ještě ubožejší jalovec. V dávných dobách tady bývalo ticho, nebylo slyšet ani hlásku, kromě ovčácké trembity³ kdesi na vzdálené polonině, nebo říčení divokého tura či jelena v houštinách, nyní však na poloninách pokřikují pastevci volů a v úvalech a v roklinách halekají dřevorubci, dělníci z pil a šindeláři, kteří bez ustání podhryzávají a podtínají krásu tucholských hor — stoleté jedle a smrky, a buď je spouštějí upravené na veliké kmeny dolů řečištěm potoků k novým parním pilám, anebo je hned na místě rozřezávají na prkna a na šindele.

Ale nejvíce se změnilí lidé. Když se člověk podívá jen tak

povrchně, zdá se mu, jako by se mezi nimi rozmohla ‚kultura‘, ale skutečnost je jiná, rozmohl se pouze jejich počet. Vesnic a osad je více, chalup ve vsích více, ale zato je v chalupách více chudoby a větší bída. Lid je chudý, zkrúšený, ponurý, vůči cizím lidem nesmělý a netečný. Každý dbá pouze o sebe a nechápe, že tak se drobí jejich síla a tak se oslabuje obec. Kdysi bývalo zcela jinak! Třeba bylo lidí méně, ale zato jací to byli lidé! Jaký život kypěl v těch horách, uprostřed těch hlubokých lesů na úpatí mohutného Zelemeně! Krutý osud po dlouhé věky pronásledoval ty lidi. Těžké rány podkopaly jeho blahobyť, bída zlomila jeho svobodymilovnou, zdravou povahu, a nyní pouze nejasné, dávné vzpomínky připomínají pravňukům šťastnější život jejich předků. A jestliže někdy stará babička, sedíc na zápečí a spřádajíc hrubou vlnu, začne vyprávět malým vnukům o dávných dobách, o nájezdech ukrutných Mongolů a o tucholském vůdci Berkutovi — děti poslouchají s úděsem a v jejich modrých očkách se blýskají slzy. A když je ta podivná pověst u konce, tu si malí i staří šeptají: „Ach, jaká to byla krásná báje!“

„Tak je to, tak,“ říká babička a pokyvuje hlavou, „tak je to, tak, dětičky! Pro nás je to báje, ale kdysi to bývala pravda!“

„A nikdo neví, vrátí-li se jednou takové doby,“ podotýká některý ze starších.

„Staří lidé říkají, že se kdy ještě vrátí, ale snad až před koncem světa.“

Smutno a nepřívětivo je nyní v našem tucholském kraji! Pohádkou se zdá vyprávění o dávných dobách a o tehdejších lidech. Nynější lidé, kteří vyrostli v bídě a útisku, v tisíciletém poddanství, nechťjí tomu věřit. Ale nechť! Básníkova mysl letí do těch dávných dob, oživuje tehdejší lidi, a kdo má srdce čisté a nezkažený lidský cit, ten i v nich uvidí své bratry, živé lidi a v jejich životě, třeba naprosto nepodobném našemu, spatří nejednu věc, jež může být žádoucí i pro naše ‚kulturní‘ doby.

Bylo to v roce 1241. V tucholských horách hýřilo jaro.

Jednoho nádherného dne se rozléhala lesnatá předhoří Zelemeně zvuky loveckých rohů a pokřikem četných lovců.

To nový tucholský bojarin⁴ Tuhar Vovk pořádal rozsáhlé hony na divokou. Oslavoval začátek svého nového života, neboť mu kníže Danylo nedávno daroval v tucholském kraji obrovské poloniny a celé jedno předhoří Zelemeně; do těchto hor přibyl nedávno, postavil si krásný dům, a teď pořádá první hostinu, seznamuje se s okolními bojary. Po hostině vyrazili na lov do tucholských lesů.

Lov na divokou není zábava, to je těžký boj, často krvavý, mnohdy na život a na smrt. Tuři, medvědi, divocí kanci — to jsou nebezpeční protivníci; zřídka komu se podařilo složit takové zvíře šípy, ba těžko si poradil i oštěpem, který vrhal na protivníka z patřičné vzdálenosti. A tak poslední a rozhodující zbraní bylo těžké kopí, kterým bylo nutno zasáhnout protivníka zblízka, vlastnoručně, se vši silou, bleskurychle. Chybná rána — a životu borce hrozilo veliké nebezpečí, jestliže se mu nepodařilo v poslední chvíli dostat do bezpečného úkrytu a na svou obranu vytasit meč nebo těžký topor.

Není tudíž divu, že se Tuhar se svými hosty vypravoval na lov jako na vojnu, s množstvím šípů a oštěpů, se služebnictvem a zásobami jídla, a dokonce i se zkušeným věštcem a mastičkářem, který dovedl zaříkávat rány. Není také divu, že Tuhar i jeho hosté byli v plné rytířské zbroji, kromě pancířů, které by jim byly překážely v chůzi mezi polomy v houštinách. Jenom to je divné, že s hosty směla jet na lov i Tuharova dcera Miroslava, která otce všude provázela. Když tucholští občané viděli, jak jela mezi hosty hrdě, směle, jako štíhlý topol mezi kořenatými duby, provázeli ji zálibným pohledem a říkali si:

„To je ale děvče! Té by slušelo, aby byla mužem. A jistě by z ní byl lepší muž než její otec!“

A to jistě byla nemalá pochvala, neboť Tuhar Vovk byl muž jako dub. Ramenatý, podsaditý, s hrubými rysy v obličeji a s hrubými černými vlasy byl podoben jednomu z těch zlých tucholských medvědů, proti nimž se vypravil. Ale

i jeho dcera Miroslava byla dívka k pohledání. Není třeba se zmiňovat o její ztepilosti a kráse, ani o jejím dobrém srdci — v tom ohledu by se snad našlo mnoho vrstevnic, které by se jí vyrovnaly, ale jistě bylo málo takových, které by jí předčily. Ale v čem se jí nevyrovnala žádná, to byla přirozená svoboda pohybů, neobyčejná síla svalů, smělost a rozhodnost, jež jsou vlastní jenom mužům, kteří vyrostli v neustálém zápase s nepříznivými podmínkami. Hned na první pohled bylo vidět, že Miroslava vyrostla na svobodě, že byla vychována jako chlapec a že v tom nádherně vyvinutém dívčím těle žije silný, velikými schopnostmi obdařený duch. Byla jedinou dcerou a nadto ještě hned při svém narození ztratila matku. Její chůva, stará žena z mužického stavu, od malička ji vedla ke všem ručním pracem, a když povyrostla, otec, aby obveselil svou samotu, bral ji všude s sebou, a aby uspokojil její ohnivou přirozenost, přiučoval ji vládnout rytířskou zbraní, snášet různá nepohodlí a směle čelit nebezpečí. A čím větší obtíže musila zdolávat, s tím větší chutí se pouštěla do díla, tím lépe se projevovала síla jejího těla a její rázné, přímé povahy. Ale přes to všechno Miroslava nikdy nepřestávala být ženou, něžnou, dobrou, s živým citem a skromnou stydlivou tváří. A všechno to se v ní spojovalo v podivuhodnou okouzující harmonii, takže stačilo, aby ji někdo třeba jen jednou viděl nebo slyšel, a do své smrti nemohl zapomenout její tvář, její chůzi, hlas, a všechno to mu ve vzpomínkách vyplývalo živě a výrazně v nejkrásnějších chvílích života, tak jako jaro připomíná i vetšému starci jeho mladou lásku.

Lov trval už třetí den. Mnoho parohatých jelenů a černo-hřívých turů položilo své hlavy pod bojarskými šípy a oštěpy. Nad šumícím horským potokem, na zelené planině uprostřed lesů stály stany lovců, z obrovských ohnišť, kde na hákách visely kotle a otáčely se rozně, kde se pro hosty vařilo a peklo maso zabité divoké zvěře, se neustále vinul kouř. Dnešní, poslední den lovu měl být věnován právě tomu nejhlavnějšímu, ale zároveň i nejnebezpečnějšímu — lovu na medvědy.

Na strmém pahorku, odděleném od jiných strašnými roklemi, hustě porostlém obrovskými buky a smrky, pokrytém polomy a vývraty stromů, byl odedávna hlavní pelech med-

vědí. Zde, jak tvrdil tucholský vůdce, mladý horal Maksym Berkut, se usadila medvědí matka. Odtud divoká zvěř šířila hrůzu do celého okolí a na všechny poloniny. A třeba se odvážným pastevcům ovci mnohokrát podařilo zabít jednoho nebo dva medvědy šípy a topory, nebo ho vevábit pod sklopec, kde mu těžká kláda, jak padala dolů, lámala kříž, nebyla to pro okolí zvláštní úleva, protože medvědů bylo příliš velké množství. Když přistěhovalý bojarin Tuhar Vovk Tucholčanům oznámil, že by chtěl uspořádat veliký lov na medvědy a požádal, aby mu dali vůdce, nebylo nic divného, že mu dali nejen za vůdce nejschopnějšího muže z celé tucholské vrchoviny Maksyma Berkuta, syna tucholského řečníka Zachara, ale kromě toho z vlastní vůle vypravili celý oddíl junáků s luky a oštěpy, aby pomáhali při lovu bojarům, kteří se sem sjeli. Celé to množství lidí mělo medvědí pelech obklíčit a všechna ta zlá a škodlivá zvířata v něm vybit.

V loveckém táboře panoval od samého úsvitu veliký ruch a úzkostné čekání. Bojarští služebníci byli už od půlnoci v jednom shonu, chystali pro hosty jídlo na celý den, naplňovali cestovní láhve šumivou medovinou a jablečným vínem. Tucholští junáci se také chystali, ostřili si nože a tesáky, obouvali silné postoly⁵ ze zubří kůže a skládali do malých cestovních vaků pečené maso, podplamenice, sýr a všechno, co mohlo přijít vhod při celodenním obtížném pochodu. Maksym Berkut, který teprve teď, před nejvážnějším a nejtěžším úkolem nabyl pravé sebejistoty a cítil se plně velitelem této malé armády, zařizoval s opravdovou velitelskou uvážlivostí a vážností všechno, co bylo třeba, na nic nezapomínal, s ničím se neukvapoval, ale také se s ničím neopožďoval. Všechno u něho bylo vykonáno v pravý čas a bylo na svém místě bez vřavy a zmatků; byl všude, kde ho bylo potřeba, na všechno dohlédl, dovedl udržet pořádek. Všude, ať to bylo mezi druhy Tucholčany, či mezi bojary anebo mezi jejich služebnictvem, Maksym Berkut se choval stejně, jednal i mluvil klidně a prostě, jako rovný mezi rovnými. Kamarádi se k němu chovali právě tak jako on k nim, prostě, nenuceně, smáli se, žertovali s ním, ale přesto plnili jeho rozkazy přesně, rychle a tak vesele a radostně, jako by to, co měli

v té chvíli vykonat, bylo z jejich dobré vůle. Bojarské služebnictvo, ačkoli nemělo zdaleka tak vyrovnanou povahu a takovou volnost v chování a mělo spíše sklon k tomu, jedněm se hrdě vysmát a před druhými se hluboce sklánět, přece jen si vážilo Maksyma Berkuta pro jeho prostotu a rozvážnost v jednání, a třeba se to neobešlo bez ústipků a žertů, přece vykonávalo to, co poroučel. A také sami bojaři, většinou lidé hrdí, vojáčtí, kteří neradi viděli „smerdě“⁶ ve své společnosti a k tomu smerdě, který se k nim choval jako k sobě rovným — ani ti teď nedávali příliš najevo nějakou neochotu a plnili nařízení mladého vůdce, neboť se na každém kroku přesvědčovali, že byla zcela rozumná a nutná.

Bylo ještě dlouho před východem slunce, když lovecká družina vyrazila z tábora. Nad horami vládlo hluboké ticho; noční tma dřímala pod tmavězelenými korunami smrků; na hustém, zubatém listí kapradí visely kapky rosy; plazivá zelená plavuň se vinula pod nohama, proplétala se mezi kořeny obrovských vývratů, splétala se v neproniknutelné houštiny s trsy ohebné pichlavé ostružiny a se spletenými chumáči divokého, popínavého chmele. Ze srázných slují, černých jak chřtány propasti, se v sivé mlze zvedala pára, což ukazovalo, že tam na dně slují tekly malé lesní potoky. Lesní vzduch byl prosycen parou a vůní pryskyřice tak, že to až zaráželo dech a zdálo se, že by se hruď musila rozšířit, aby v něm mohla volně dýchat.

Lovecká družina se prodírala mlčky neschůdnými houštinami, slujemi a přes polomy, kde nebylo pěšinky, ani žádného jiného znamení, které by ukazovalo v tmavé houštině cestu. Vpředu šel Maksym Berkut a za ním Tuhar Vovk a ostatní bojaři. Vedle Tuhara šla jeho dcera Miroslava. A docela vzadu tucholští junáci. Všichni se v chůzi ohlíželi a pozorně naslouchali.

V lese se začínal probouzet denní život. Pestrá sojka chraplavě křičela ve vršku smrku, zelená žluva se zachytila na kmenu právě nad hlavami lidí jdoucích lesem a dlabala svým kovovým zobákem v kůře; v dalekých roklinách bylo slyšet řičení turů a vytí vlků. Medvědi, už nasyceni, dřímali v tu dobu pod polomy ve svém mechovém vystlaném pelechu. Stá-

do divokých kanců chrochtalo kdesi v úžlabině a ochlazovalo se v studeném bahně.

Družina šla touto obtížnou, nevýšlapanou cestou snad hodinu. Všichni těžce dýchali, stěží lapali vzduch, utírali si kapky potu s obličejů. Maksym se často ohlížel. Z počátku byl proti tomu, aby na tuto nebezpečnou výpravu spolu s muži šla i žena, ale Miroslava si postavila hlavu. Na takovémto velikém lovu byla po prvé a měla by pro bůhvíjaké obtíže přijít o jeho nejkrásnější část! Žádné Maksymovo tvrzení, že cesta je obtížná, že na stanovišti je plno nebezpečí, že medvědi jsou silná a zuřivá zvířata, nic ji nemohlo přesvědčit. „Tím lépe! Tím lépe!“ říkala s tak smělym pohledem a s tak sladkým úsměvem, že Maksym jako očarovaný nemohl nic víc říci. Také otec, který z počátku Miroslavě radil, aby zůstala v táboře, musil nakonec ustoupit jejím prosbám. Teď Maksym s podivem pozoroval, jak tato neobyčejná žena zcela jako nejsilnější mužové zdolávala různé obtíže namáhavé cesty, jak lehce přeskakovala shnilé polomy a obrovské kmeny, jak pevným krokem šla nad stržemi, vzhůru po srázných slujích, jak se proplétala mezi vývraty a přitom tak bezpečně, tak neúnavně, že se Maksymovi zdálo, jako by se vznášela na nějakých zázračných křídlech. Díval se na ni a nemohl se vynadívat.

„Podivná dívka!“ nešlo mu stále s mysli, „takovou jsem ještě nikdy neviděl!“

A tu už přišli na místo. Medvědí pelech byl vysoko položený, jen s jižní strany nesnadno přístupný pahorek porostlý statnými buky a smrky a zavalený vývraty a polomy. Ze severu, západu a východu uzavíraly vchod i východ vysoké skalnaté stěny, jakoby obrovskou sekerou vytesané z těla obra Zelemeně a odsunuté od něho na několik sáhů; spodem podél těchto stěn šuměl a pěnil se úzkou úžlabinou studený horský potok. Taková situace usnadňovala našim lovcům práci; potřebovali obsadit nepřilíš širokou cestu od jihu a stoupat po ní stále dál vzhůru, a zvíře, poněvadž se odtud nemohlo dostat jinou cestou, musilo jim zcela jistě padnout do rukou přímo na oštěpy.

Když se Maksym Berkut octl na této důležité a velmi ne-

bezpečné cestě, nařídil družině rozložit se na chvilku tábo-rem, aby odpočinkem nabrala sil k obtížnému dílu. Vycházelo slunce, ale jeho zář zacláněly větve stromů a sousední pahorky. Po krátkém oddechu začal Maksym rozestavovat lovce do dvou řad tak, aby úplně obsadili cestu. Dokud je cesta ještě úzká, budou lovci stát na pět kroků od sebe; ale dál nahore, kde se rozšiřuje v celou svažitou plochu, tam se budou musit rozestoupit do větší šíře. Pouze jedno mu působil starost. Co udělat s Miroslavou, která stůj co stůj chtěla stát na svém vlastním stanovišti a ne po otcově boku.

„Copak jsem horší než tuhleti tvoji mládenci,“ povídala Maksymovi a červenala se jako růže. „Je stavíš na stanoviště a mne nechceš... Ne, s tím nesouhlasím! Byla by to hanba i pro mého otce, kdybychom oba dva stáli na jednom stanovišti! Vid, tatíčku?“

Tuhar Vovk jí nemohl odporovat. Maksym jí začal líčit nebezpečí, jak je rozlícený medvěd silné a zuřivé zvíře, nenechala ho však domluvit.

„Copak nemám sílu? Copak nevládnou lukem, oštěpem i toporem? Nuže ať některý z tvých mláďenců zkusí se mnou změřit své síly — uvidíme, kdo je silnější!“

Maksym nakonec zmlkl a musil jí vyhovět. Copak také mohl odporovat této podivné, čarovné dívce? Chtěl jí alespoň určit stanoviště nejméně nebezpečné, ale jako z uděláním se to nedalo provést, protože zde byla všechna stanoviště stejně nebezpečná. Když rozstavil celou družinu, vydal takovéto pokyny:

„Nyní se pomodlíme každý, jak kdo umí, a potom najednou zatroubíme na rohy. To bude prvé znamení, které zvíře vyplaší. Potom půjdeme vzhůru po cestě a zastavíme se až na místě, kde se rozšiřuje. Tam zůstanou moji kamarádi a budou hlídat východ, aby ani jedno zvíře neuniklo; a vy, bojaři, půjdete dál až k samému medvědímu doupěti!“

Za chvíli potom se rozezněly lesy i poloniny chraplavým řevem rohů. Jejich hlas se valil jako obrovská vlna po lese i po roklinách, tříštil se, utíchal, a zas se ozýval s dvojnásobnou silou. Lesy se probudily. Nad korunou smrku zakníhalo káně, polekaný orel, široce rozmachuje křídly, zvedl se

do vzduchu; mezi polomy zaprašťely větvičky, jak si medvěd hledal bezpečný úkryt. Pojednou ryk rohů utichl a lovci vyrazili vzhůru po cestě. Očekávání neznámých nebezpečí, boje a vítězství všem živěji rozbušilo srdce. Opatrně se prodírali v řadách. Vpředu řada bojarská, za ní řada mládenců; Maksym šel vpředu, pozorně naslouchal a pátral. Medvěd, král polomů, se ještě neukazoval.

Došli už k místu, kde byl přístup nejužší, za ním se cesta rozšiřovala ve velikou svažitou plochu. Tady se na Maksymův povel lovci zastavili znovu a opět zahřměly zubří rohy, teď ještě silněji, a šířily děs v šerých medvědích brložích. Náhle opodál, za obrovskou hromadou silných, nahnílych vývratů zaprašťel polom.

„Pozor!“ vykřikl Maksym. „Zvíře se blíží!“

Sotva to dořekl, vysunula se náhle z veliké mezery mezi dvěma povalenými kmeny huňatá, obrovská hlava a na Tuhara Vovka, který stál na svém stanovišti právě asi deset kroků před mezerou, se dívaly napůl zvědavě, napůl poděšeně dvě šedé oči. Tuhar byl starý voják i starý lovec, nevěděl, co to je strach. A proto neřekl nikomu ani slova, vytrhl těžký železný šíp z toulce, vložil ho do luku a zamířil na medvěda.

„Míř do oka, bojarine!“ zašeptal zezadu Maksym.

Chvilka děsivého mlčení, pak zasvištěl šíp, zvíře zařvalo jako pominuté a prudce couvlo. A třebaže zmizelo lovcům s očí, skryto za hromadou vývratů, jeho řev neutichal a neutichal ani šramot, jak tam sebou šíleně zmítalo.

„Dál za ním!“ zvolal Tuhar Vovk a vrhl se do mezery, v níž medvěd zmizel. Současně se dva bojaři vydrápali nahoru na vývrat, už pozvedli své oštěpy a snažili se dát jim patřičný rozmach, aby zvíře dobili. Tuhar Vovk, který stál v mezeře, pustil do medvěda druhý šíp. Zvíře zařvalo ještě silněji, dalo se na útěk, ale poněvadž mělo oči zalité krví, nemohlo nalézt cestu a házelo sebou mezi stromy. Oštěp jednoho bojarina mu vjel mezi žebra, ale rána nebyla smrtelná. Divoké řičení raněného medvěda se rozléhalo stále silněji. V zoufalství se zvedl na zadní tlapy, stíral si krev s očí, rval a odhazoval větve před sebou, ale nadarmo; jedno jeho oko

bylo proraženo šípem a druhé neustále zalévala krev.

Zvíře, zmítajíc sebou naslepo kolem dokola, přiblížilo se zase k Tuharovi Vovkovi. Odhodil luk a příkrččen za vyvaleným kořenem chytil do obou rukou svůj těžký topor, a když se medvěd po hmatu dostával k známé mezeře, rozmáchl se jím a ťal shora do hlavy, až se mu lebka rozloupala na dva kusy jako rozbitá tykev. Na bojarina vystříkl zkrvavený mozek a medvěd se tiše, už bez řičení svalil na zem. Radostně zazněly trubky bojarů na znamení prvního vítězství.

Medvěd byl vytažen z vývratů a stažen z kůže. Potom se bojarové vydali dál do houštiny. Slunce už vystoupilo na nebi výš a jeho šikmé zlaté nitky a pásma se mihotaly mezi větve-
mi. Lovci postupovali teď mnohem veseleji a chvástali se svou odvahou a silou.

„Třeba jsem jen vlk, tedy drobné zvíře, přece jen si ještě dovedu poradit s tucholským medvědem!“ vychloubal se pln radosti Tuhar Vovk.

Maksym Berkut poslouchal to vychloubání a sám nevěděl, proč mu najednou bylo tucholského medvěda líto.

„Což,“ řekl, „medvěd je hloupé zvíře, drží se o samotě. Kdyby se tak dali dohromady, kdo ví, zda by si s nimi dovedla poradit i smečka vlků.“

Tuhar po něm šlehl hněvivým pohledem, ale nic neřekl. Lovci opatrně postupovali dál, drápali se po vývratech, přeskakovali s kmene na kmen a mnohde zapadali až po pás do ztrouchnivělých kmenů a polomů.

Uprostřed trosek majestátní přírody bylo vidět tu i tam medvědí stezky, vyšlapané od pradávna, úzké, ale hodně udupané, hustě poseté vybělenými kostmi beranů, jelenů a různé jiné zvěře. Maksym se teď držel za bojary; neustále obcházel všechna stanoviště, prohlížel stopy, aby si zjistil, jsou-li čerstvé nebo ne, pomáhal, dodával chutě unaveným — a pouze na něm jediném nebylo znát únavy. Miroslava se na něho dívala s podivem, když přecházel kolem ní, a třeba dosud viděla mnoho mladíků, silných a odvážných, takového, jako byl Maksym, který měl všechny vlastnosti silného pracovníka, rytíře i náčelníka, takového se jí ještě nepoštětilo vidět.

Najednou zaprašťelo chrastí a na lovce se hrozivě a zuřivě vyřítil obrovský medvěd. Z počátku běžel po čtyřech, ale když před sebou spatřil nepřítele, zvedl se na zadní tlapy a do předních chytil bouří odlomenou bukovou větev, otáčel jí kolem sebe a vydával co chvíli z hrdla trhavý, jakoby vy-
zývající ryk.

Na stanovišti proti zvířeti byli dva podhorští bojaři, kteří patřili k těm, co se nejhlasitěji chvástali a chtěli se přede všemi ukázat jako zdatní myslivci. Když spatřili strašného nepřítele přímo před sebou, zbledli a roztrásli se. Ale schovat se, uprchnout nemohli, bylo nutno stůj co stůj postavit se mu. Dva šípy vyletěly zároveň ze dvou luků, ale jeden chybil a zahvízdl medvědovi nad uchem, druhý pak ho zasáhl do boku, vážně ho nezranil a jen ho nesmírně rozdráždil. Medvěd přiskočil obrovským skokem a mrštil na jednoho lovce svou zbraň, bukovou větev, která se strašnou silou udeřila do stromu. A pak, nezastavuje se ani na chvíli a nepopřává nepřátelům času k rozmyšlení, vrhl se na jednoho z nich, na toho, co stál právě na jeho vyšlapané stezce. V třesoucí se bojarinově ruce se zableskl oštěp — chtěl jím zasáhnout zvíře.

„Neházej!“ vykřikl za ním Maksym poděšeně, jak přibíhal a vedl pomoc ohroženým bojarům, Tuhara Vovka a ještě jednoho bojarina, „neházej oštěp, ale nastav ho k boku a braň se!“

Bojarin však neposlechl a oštěp hodil. Rozmáchnutí bylo slabé, bojarinovi se chvěla ruka, medvěd byl už asi na pět kroků — a tak není divu, že ho oštěp zranil jen lehce do přední lopatky. Medvěd chytil žerď oštěpu, přelomil ji a se strašným rykem se vrhl na svého nepřítele. Ten už držel v rukou rovný meč s ostřím po obou stranách, kterému se říkalo medvědník, a chystal se vbodnout jeho ostří medvědovi do hrudi. Ale ostří se smeklo po kosti, zůstalo vězet v lopatce a medvěd chytil bojarina do svého strašného, železného objetí. Nešťastná oběť strašně vykřikla; kosti zaprašťely v medvědíh zubech. Celá ta strašná událost plná děsu se přihodila tak náhle, tak nečekaně, že Maksym přispěchal s pomocí, když už bojarin ležel na zemi a chroptěl v smrtelných

křečích; a nad ním stál zkrvavený medvěd s vyceněnými strašnými zuby a řval bolestí z utržených ran, že se to rozléhalo po celém lese.

Při této podívané přeběhl všem mráz po těle; bojaři stáli jako přibití k zemi. Pouze Maksym klidně zasadil šíp do svého luku, zhotoveného z rohu, popošel o dva kroky blíž k medvědovi, chvíli mířil a pak mu pustil šíp přímo do srdce. Zvíře přestalo ryčet jako když utne a svalilo se mrtvé na zem.

Po tomto novém vítězství netroubily rohy, neznělo veselé volání. Bojaři opustili svá stanoviště a sběhli se na místo neštěstí. Třeba byli sebevíce zoceleni v bojích, třeba byli zvyklí hledět smrti do očí, pohled na zkrvavenou, roztráštěnou a potrhanou mrtvolu vyrval ze všech hrudí těžký vzlyk.

Mirolava se chytila za prsa a odvrátila oči. Tucholští mládenci položili mrtvolu na máry, zhotovené ze spletených větví, a za ní táhli i medvěda. Nad družinou se rozhostilo ponuré mlčení. Veliká kaluž krve se blýskala na slunci a připomínala všem, že tu ještě před chvílí stál živý muž, otec dětí, veselý, pln energie a naděje, a teď z něho zůstala pouze beztvará hromádka krvavého masa. Většina bojarů ztratila chuť k lovu.

„Ať táhnou ke všem čertům, proklatí medvědi,“ říkali někteří. „Ať si tu žijí nebo ať umírají, copak my budeme pro ně vydávat všanc svůj život?“

Ale Tuhar Vovk a obzvláště Mirolava a Maksym urputně stáli na tom, že je nutno započaté dílo dokončit. Bojaři s tím posléze souhlasili, ale nevraceli se příliš rádi na svá stanoviště.

„Dovolte mi, bojaři, abych vám řekl několik slov,“ prosil Maksym. „Moji kamarádi Tucholčané uzavřeli východ a nepustí odtud ani jedno zvíře. Proto se nemusíme rozestupovat od sebe na velkou vzdálenost. Myslím, že bude nejlepší, když se rozdělíme na dvě skupiny a půjdeme po obou stranách přímo po okraji propasti. Tak je budeme moci nejlépe sehnat všechny do středu, a tam je zároveň s tucholskými mládenci obklíčíme a všechny vystřelíme.“

„Ovšem, ovšem, tak to bude nejlépe!“ volali někteří lovci; nevšimli si výsměšného úsměvu, který přeletěl po Maksymových rtech.

Potom se družina rozdělila. Jednu skupinu vedl Tuhar Vovk a druhou Maksym. Miroslava se podle vlastního přání připojila k druhé skupině, protože Maksym jasně řekl, že cesta druhé skupiny je nebezpečnější.

Znovu zatroubily rohy a obě skupiny se rozešly. Někteří lovci šli společně, jiní sami, tu se scházeli, tu zase rozcházeli, jak hledali stezku. V hloučcích se nedalo vůbec jít. Už se přiblížili k nejvyššímu místu; bylo holé, ale pod ním byl celý val kamení, ssuti a vývratů. To bylo nejobtížnější a nejnebezpečnější místo, kterým musili projít.

V jednom místě trčela do výše hromada ssuti, která vypadala jako vysoká bašta. Chrastí, kamení a od pradávna sem naváté listí znemožňovalo, jak bylo vidět, jakýkoliv přístup do této přírodní pevnosti. Maksym se plazil přímo nad okrajem hluboké propasti, zachytával se místy mechu a skalnatých výstupků, aby tudy našel průchod. Bojaři, kteří nebyli zvyklí na takové neschůdné a krkolomné cesty, šli podél valu, s nadějí, že kus dál najdou místo, kde je val přerušen, a tak ho obejdou.

Miroslava se zastavila, jako by ji cosi zdržovalo poblíž Maksyma; její bystré oči se pozorně zahlížely do stěny vytvořené z polomů, jež před ní vyvstávala, hledaly v ní nějaký průchod, třeba sebeobtížnější. Nehledala ho dlouho, ale směle se počala prodírat na veliké kamenné balvany a vývraty, které zavalovaly průchod. Když stanula na vrcholu, hrdě se rozhlížela kolem. Bojaři se už hodně vzdálili, Maksyma nebylo vidět, a před ní je chaotická změť skal a polomů, přes něž, jak viděla, byl přechod nemožný. Ale ne! Tamhle, trochu opodál, leží obrovský smrk jako lávka nad tím peklem — tudy se dá bezpečně přejít na vrchol! Miroslava se dlouho nerozmýšlela a pustila se k lávce. Když na ni vstupovala, ještě jednou se ohlédla a hrda na svůj objev, přiložila krásně vybroušený roh ke svým korálovým rtům a zatroubila, až se to rozléhalo po celém lese. Ozvěna se valila po poloninách, tříštila se v ssutinách a roklinách na stále více částecek, dokud neskonala kdesi v dalekých, nedostupných houštinách. Na hlas Miroslavina rohu se z dálky ozval roh jejího otce a pak dál i rohy jiných bojarů. Miroslava, jak tak stála vysoko na

vývratu, ještě chvilku váhala. Smrk byl velice starý a celý zpráchnivělý; zdálo se jí, že vespod, v neprostupné houštině polomů slyší lehký praskot a mručení. Zaposlouchala se líc, nic nebylo slyšet... Potom směle vstoupila na svou lávku. Ale sotva ušla pět kroků, ztrouchnivělý smrk náhle zapraštil, zlomil se pod jejíma nohama a odvážná dívka zároveň se zpráchnivělým kmenem spadla dolů mezi polomy a trosky skal.

Dopadla na nohy, nepouštěla zbraň. V rukou silně svírala stříbrem okovaný oštěp; přes ramena měla zavěšený silný luk a toulec se šípy, a za krásným koženým pásem, který jako ulitý obepínal její štíhlý dívčí pas, byl zastrčen topor a široký myslivecký nůž s kostěnými střenkami. Když se tak znenadání propadla do tmavé propasti, nepocítila ani na chvíli strach, jen se začala rozhlížet kolem, jak by se odtud nějak dostala. Ihned po svém pádu nemohla nic jasně rozeznat, ale její oči rychle přivykly pološeru; a tu spatřila obraz, který by mohl i nejodvážnějšího člověka naplnit smrtelnou hrůzou. Jen asi pět kroků před ní ležela obrovská medvědice v pelechu vedle svých mladých a nazelenalýma očima, plnýma hněvu se dívala na nečekaného hosta. Miroslava se zachvěla. Má se pustit do zápasu se strašným zvířetem, nebo má hledat únik odtud a přivést pomoc? Ale nalézt východ odtud nebylo lehké: kolem dokola se ježily polomy a srázy skal, a třeba by se dalo s velkou námahou přes ně přelézt, byla to před očima divokého zvířete práce krajně nebezpečná. Miroslava se bez dlouhého rozmýšlení rozhodla, že zvíře nechá na pokoji a bránit se bude jenom v případě útoku a zatím dá rohem poplašné znamení a přivolá pomoc. Ale sotva zatroubila, medvědice se zvedla ze svého pelechu a s vytím se k ní vrhla. Miroslava neměla čas, aby se chopila luku, zvíře bylo už příliš blízko. Chytila do obou rukou oštěp, opřela se zády o kamenný sráz a nastavila oštěp proti medvědici. Když zvíře spatřilo lesknoucí se železné ostří, zastavilo se. Obě nepřítelkyně stály tak dlouhou chvíli proti sobě, nespouštěly jedna s druhé oči, nepohnuly se nejmenším pohybem se svého místa. Miroslava se neodvažovala napadnout medvědici první; a ta zas hledala očima, odkud by mohla

přepadnout nepřítele. Náhle medvědice chytila do předních tlap veliký kámen, postavila se na zadní nohy a chtěla ho hodit na Miroslavu. Ale v téže chvíli, kdy se zvedala na zadní nohy, Miroslava jí silným rozmachem vrazila oštěp mezi přední lopatky. Medvědice strašně zařičela, převrátila se na záda a z rány jí tryskala krev. Rána však nebyla smrtelná a medvědice se rychle vzchopila. Krev z ní tekla, ale bez ohledu na bolest se znovu vrhla na Miroslavu. Nebezpečí bylo hrozné. Rozlícené zvíře vyrazilo vzpřímeně a ohrožovalo ji teď svými strašnými zuby. Jediná záchrana pro dívku byla vyšplhat se na kamennou stěnu, o kterou byla opřena zády. Chvilíčku, jediný pohyb a už stála na kamenné desce. Pocítila úlevu v srdci, teď její postavení nebylo už tak nebezpečné, protože v případě útoku mohla udeřit zvíře shora. Ale sotva mohla vypátrat, co dělá medvědice, stálo zvíře už blízko ní na kameni, hrozně řvalo a otvíralo svou zkrvavenou tlamu. Miroslavě vystoupil na čele studený pot; viděla, že nyní nastala rozhodná chvíle, že se na té úzké kamenné desce musí odehrát zápas na život a na smrt a že vítězství bude patřit tomu, kdo se bude moci udržet na svém stanovišti a srazit s něho svého protivníka. Medvědice byla už blízko; Miroslava se pokusila ohradit se před ní oštěpem; ale medvědice chytila jeho žerď do zubů a trhla jím tak silně, že div nesrazila dívku s kamene; oštěp jí vyklouzl z rukou, a zvíře ho odhodilo do polomů.

„Teď asi zahynu!“ blesklo Miroslavě myslí, ale odvaha ji neopustila. Chytila do obou rukou topor a postavila se pevně k poslední obraně. Zvíře se stále přibližovalo: Miroslava už cítila jeho horký dech na své tváři; huňatá tlapa, z níž trčely ostré drápy, ohrožovala její hrud — ještě chvíli, a dívka by podrásaná, zkrvavená spadla s kamene, protože topor byl proti tlapám obrovského zvířete příliš krátký.

„Pomóóc!“ vykřikla v smrtelném děsu a v té chvíli se nad její hlavou zableskl oštěp, který se zarazil do hrdla medvědice a ta jako kláda spadla s kamene. V mezeře mezi kamenými troskami nad hlavou Miroslavy se ukázala rozradostněná, živým ohněm planoucí tvář Maksyma Berkuta. Jeden vděčný pohled zachráněné dívky naplnil Maksyma nesmír-

ným blahem. Neřekli si však ani slova. Nebylo na to času. Medvědice byla ještě živá, řvala a prudce vstala. Jedním skokem byla u svých mládat, která, nechápajíc celý ten strašný boj, si hrála a převracela se v pelechu. Když je medvědice očichala, vrátila se znovu a vrhla se k Miroslavě. Miroslava však byla na to připravena, pozvedla oběma rukama topor a jedním rozmachem jím rozsekla medvědici hlavu. Zasažené zvíře padlo, několikrát sebou trhlo a skonalo.

Zatím se Maksym prodral navalenými polomy a stanul Miroslavě po boku. V dívčích očích se zableskly dvě perlové slzy a ona beze slova vřele stiskla svému zachránci ruku. Maksym byl celý zmaten, zrudl, sklopil oči, a když v sobě rozpaky přemohl, pravil:

„Slyšel jsem tvé poplašné znamení... ale nevěděl jsem, kde jsi... díky bohu, že jsem se sem vydrápal včas!“

Miroslava pořád ještě stála na místě, držela ruku krásného mladíka ve své a dívala se na jeho hezký, sluncem opálený a zdravým ruměncem ozářený, poctivý, upřímný obličej. V té chvíli necítila nic kromě vděčnosti za záchranu před jistou smrtí. Ale když se Maksym trochu osmělil a stiskl její něžnou a přitom tak silnou ruku, tu Miroslava pocítila, jak jí cosi sladce sevřelo srdce, jak jí tvář zahořela stydlavým ruměncem, i sklopila oči a slova díky, která se chystala pronést, skonala na jejích rtech a rozlila se po obličejí divným kouzlem rozhořívajícího se citu srdce.

Maksym se vzpamatoval první. V jeho srdci, odvážném a čistém jak ryzí zlato, bleskla naráz šťastná myšlenka, která se ihned změnila v pevné rozhodnutí. To mu vrátilo veškerou rozvahu a jistotu dalšího postupu. Přiložil roh k ústům a zatrioubil radostně na znamení vítězství. Docela nablízku, za stěnou vývratů se ozvaly rohy Tuhara a jiných bojarů. Miroslava se mrštně jako veverka rychle vydrápala zpět na val, s něhož spadla, a odtud vyhlásila celé lovecké družině svou příhodu a pomoc, které se jí dostalo od Maksyma. S obtíží se sem vydrápal Tuhar Vovk a za ním i jiní bojaři; Tuhar dlouho držel dceru v náručí, a když spatřil krev na jejích šatech, zachvěl se.

„Tak v takovém nebezpečí jsi byla, dceruško moje drahá!“

A nepouštěl dceru z objetí, jako by se bál, že ji ztratí.

Potom slezl dolů k Maksymovi, který se obíral medvědicí a medvídaty. Mláďata, která ještě neviděla v člověku svého nepřítele, mručela si mile v pelechu a hrála si jako štěňata; nechala se hládit a vůbec se nebála lidí. Maksym je vzal na ruce a položil je na zem před Miroslavou a Tuharem.

„Toto je vaše kořist!“ řekl. „Jistě, že rádi přijmete ve vašem domě takové hosty.“

Shromáždění bojaři se radostně dívali brzo na malá medvídata, brzo zas s bázní na zabitou medvědicí, prohlíželi ránu a obdivovali sílu a odvážnost Miroslavy, že se pustila do boje s takovým strašným zvířetem.

„Oh ne,“ řekla Miroslava se smíchem, „bez pomoci tohoto šlechetného jinocha bych byla teď ležela tak jako toto zvíře, potrhaná a zkrvavená! Jemu náleží můj veliký dík.“

Na Tuharovi Vovkovi bylo vidět, že tuto řeč své dcery slyší nerad. Ačkoli dceru velmi miloval, ačkoli se radoval, že vyvázla z tak velkého nebezpečí, přece jen by byl raději slyšel, že ji vysvobodil bojarový syn a ne tento prostý tucholský mužik, tento „smerď“, třeba se Tuharovi jinak zalíbil. Jemu, hrdému bojarovi, který vyrostl při knížecím dvoře a dosáhl tam velikých poct, bylo přece jen zatěžko před lidmi děkovat za dceřino zachránění mužikovi. Ale nedalo se nic dělat... Povinnost být vděčen byla u našich rytířských předků zakořeněna tak hluboko, že ani Tuhar Vovk se jí nemohl vyhnout. Vzal Maksyma za ruku a vyvedl ho dopředu.

„Junáku,“ pravil, „má dcera, mé jediné dítě, říká, že jsi zachránil její život z velkého nebezpečí. Nemám příčiny, abych nevěřil tomu, co říká. Přijmi za svůj šlechetný čin poděkování otce, jehož všechna láska i naděje spočívá v tom jediném dítěti. Nevím, čím ti můžeme zaplatit za tvůj čin, ale buď ujištěn, že kdykoli, jakmile to bude v mé moci, bojarin Tuhar Vovk nezapomene toho, zač je ti zavázán.“

Maksym stál při té řeči jako na žhavém uhlí. Nebyl zvyklý na takové pochvaly před lidmi, vůbec to nečekal a ani si nic podobného nepřál. Při bojarově pochvale byl v rozpacích a nevěděl, má-li něco odpovědět či ne, ale nakonec přece jen řekl krátce:

„Není zač děkovat, bojarine! Udělal jsem jen to, co by byl na mém místě udělal každý jiný, zač tu tedy děkovat? Jen ať tvé dceři slouží zdraví, vděčnost jsem si žádnou nezasloužil.“

Když to řekl, odešel, aby zavolal své tucholské druhy. S jejich pomocí byla medvědice rychle stažena a malá medvíďata odnesena na shromaždiště, odkud se celá družina měla po skončení lovu vypravit zpět do tábora.

Slunce dostoupilo již poledne a sypalo horké, zlatisté paprsky na tucholské hory; v lesích silněji zavoněla rozehřátá pryskyřice; v lazurovém oceáně nad poloninami hrdě plul jestřáb a jen zřídka zamával rozepjatými křídly. V přírodě vládlo ticho. Jenom s jednoho pahorku Zelemeně zaznívaly hlasy loveckých trubek a výkřiky lovecké družiny. Lov skončil, třeba ne zcela šťastně. Před lovci nesli tucholští jinoši na tyčkách tři medvědí kůže a v pytli dvě medvíďata a vzadu za družinou nesli bojarští služebníci na nosítkách z větví zkravenou, už ztuhlou mrtvolu nešťastného bojarina, který zahynul v medvědíh tlapách.

Za Maksymova vedení došla družina rychle do loveckého tábora. Lov byl skončen. Ještě dnes, ihned po obědě, se chtěla celá družina vracet domů. Cesta byla ve skutečnosti daleká, ale Maksym slíbil, že družinu vyprovodí přímější lesní stezkou do Tuchly a odtud do dvora Tuhara Vovka. Tucholští mládenci odešli ihned po obědě napřed domů; Maksym zůstal s bojary, než sluhové zvedli tábor a složili všechno kuchyňské i lovecké nářadí; potom vyrazila i lovecká družina na zpáteční cestu domů.

II

STAROBYLÁ VESNICE TUCHLA BYLA VELIKÁ horská osada s dvěmi či třemi dosti velkými samotami, v nichž žilo dohromady kolem půl druhého tisíce duší. Vesnice i samoty neležely tam, kde leží nynější Tuchla, nýbrž mnohem výš v horách, v táhlém údolí, které je teď porostlé lesem a jmenuje se Zapadlá dolina. V těch dávných dobách, které líčí naše vyprávění, nebyla Zapadlá dolina porostlá

lesem, naopak byla obdělána a živila své obyvatele dostatkem obilí. Táhla se víc než půl míle po délce a skoro čtvrt míle do šířky, byla rovná a pokrytá náplavem úrodné půdy, obklopená se všech stran strmými skalnatými stěnami, vysokými místy na tři až čtyři sáhy; tvořila jakýsi obrovský kotel, z něhož byla vylita voda. A jistě tomu tak kdysi bylo. Do doliny vpadal od východu dosti veliký potok vodopádem vysokým na půl druhého sáhu, prorazil si cestu mezi těsnými, tvrdými skalami, a když se jako had propletl dolinou, vytékal na západě stejně těsnou branou, tříštil se mezi hladkými kamennými stěnami a hučel několika vodopády, až se čtvrt míle níže vlil do řeky Oporu. Vysoké, srázné břehy tucholské kotliny byly pokryty tmavým smrkovým lesem, čímž se dolina zdála ještě hlubší; bylo v ní ticho jako na poušti a vypadala, jako by byla úplně odříznuta od všeho světa. Ano, byla to skutečně obrovská horská skrýš, dostupná se všech stran jen s velkými obtížemi — ale takové byly v těch dobách neustálých válek, rozbrojí a přeпадů téměř všechny horské vesnice, a jen díky své nepřístupnosti byly s to déle než vesnice na Podolí chránit a udržet svůj svobodný staroruský občanský život, který se všude jinde se stále stoupajícím úsilím snažili podrýt hrdí, ve válkách zbohatlí bojaři.

Tucholský lid se živil hlavně chovem dobytka. K obdělávání půdy se hodila jen jejich dolina a kromě ní i několik menších nezalesněných poříčí; ta dávala každý rok bohaté sklizně ovsa, ječmene a prosa. Zato na poloninách, jež byly jako všechny lesy kolem vlastnictvím tucholské obce, pásala se veliká stáda ovcí, jež byly hlavním majetkem Tucholčanů, který jim skýtal oděv i stravu, tuk i maso.

V lesích kolem vesnice se pásli krávy a volí, ale chovu většího množství skotu bránila sama krajina, hornatá, skalnatá a nepřístupná. Druhým hlavním zdrojem blahobytu Tucholčanů byly lesy. Dodávaly jim zdarma nejen dříví na otop a na všechny možné stavby, nýbrž i zvěř, lesní plodiny a med. Pravda, život uprostřed lesů a nepřístupných divokých hor byl těžký, byl neustálým bojem s přírodou: s vodou, sněhem, divokou zvěří i s divokým, nepřístupným okolím; ale tento boj pěstoval v těch lidech sílu a odvahu a nutil je k domácí

řemeslné výrobě, byl podkladem a vzpruhou jejich pevného, svobodného obecního zřízení.

Slunce už překročilo poledne, když s vysokého vrchu do tucholské doliny sestupovala známá nám lovecká družina, vedená Maksymem Berkutem. Vpředu šel Tuhar Vovk s dcerou a Maksymem; ostatní členové družiny kráčeli za nimi v malých skupinkách, hovořili o lovu a loveckých příhodách. Před očima družiny se rozkládala tucholská dolina, zalitá horkými slunečními paprsky, jako veliké zelené jezero s malými černými ostrůvky. Kolem ní se jako vysoký plot tyčily kamenné stěny, po nichž se tu a tam pjaly trsy zelené ostružiny a rostly tam lískové keře. Při vstupu do doliny hučel vodopád a rozbíjel se stříbřitou pěnou o kamení; kolem vodopádu byla ve skále vytesána úzká cestička, po níž se dalo jít vzhůru a dál nad břehem potoka přes vrchy a poloniny až do uherské země; to byl tehdejší horalům známý „tucholský přechod“, po dukelském nejvýhodnější a nejbezpečnější: na stavbě tohoto přechodu pracovalo deset okolních obcí z haličské i uherské strany téměř dva roky. Tucholčané na tomto díle pracovali nejvíce, a tak se jím pyšnili, jako by patřilo jen jim.

„Podívej se, bojarine,“ řekl Maksym a zastavil se nad vodopádem při vstupu na sráznou, ve skále vytesanou cestičku, „podívej se, bojarine, toto je dílo tucholské obce! Tato cesta, první taková cesta na vrchovině, se táhne až tamhle daleko přes Beskydy. Můj otec ji sám vytyčoval v délce pěti mil; každý můstek, každý zákrut, každý úvoz ve skále jest v tom úseku udělán podle jeho návodu.“

Bojarin se jaksi s nechutí podíval na hory, kudy se do dálky kolem potoka vinula ve skalách vyrubaná horská cesta. Potom se podíval po cestě dolů a zakýval hlavou.

„Tvůj otec vládne obci, vid'?“ zeptal se.

„Že vládne, bojarine?“ odpověděl udivený Maksym. „Ne, naší obci nevládne nikdo: Obec si vládne sama a víc nikdo, bojarine. Ale můj otec je zkušený muž a rád obci slouží. Na celé vrchovině nedovede nikdo na obecní radě hovořit tak jako on. Obec poslouchá otcových rad — ale můj otec nevládne a ani si nepřeje vládnout.“

Maksymovy oči se blyštěly ohněm hrdosti a obdivu, když mluvil o svém otci. Tuhar Vovk při jeho slovech v zamyšlení sklonil hlavu; zato Miroslava se dívala na Maksyma a nespouštěla s něho oči. Když poslouchala Maksymova slova, cítila, že se jí jeho otec stává blízkým, drahým člověkem, jako by celý život žila pod jeho otcovskou péčí.

Ale Tuhar Vovk se chmuřil čím dál tím víc, jeho čelo se pokrylo vráskami a oči se obrátily s výrazem dávno zadržovaného hněvu na Maksyma.

„To tvůj otec pobuřuje Tucholčany proti mně i proti knížeti?“ zeptal se pojednou trpkým, příkrým tónem. Jako nemilý dotyk zabořila ta slova Miroslavu; zbledla a dívala se tu na otce, tu zas na Maksyma. Ale Maksyma ta slova vůbec nepřivedla z rovnováhy, odpověděl na ně klidně:

„Že pobuřuje obec, bojarine? Ne, to ti lhali. Celá obec se hněvá na tebe proto, že si přisvojuješ obecní les a poloninu, aniž ses vůbec zeptal obce, je-li s tím svolná nebo ne.“

„Ach tak, ještě se mám ptát vaší obce! Mně ten les i tu poloninu daroval kníže a já se nemusím nikoho ptát o dovolení.“

„Totéž říká obci i můj otec, bojarine. Můj otec chlácholí lidi a radí, aby počkali, až bude svolán soud obce, na kterém bude ta věc probrána.“

„Soud obce!“ vykřikl Tuhar Vovk. „A to bych se snad měl dostavit před ten soud?“

„Myslím, že i pro tebe samotného to bude žádoucí. Budeš moci všem dokázat své právo, uklidnit obec.“

Tuhar Vovk se odvrátil. Šli dál cestou, proraženou ve skále; uvnitř soutěsky tvořila zákrut, aby cesta nebyla tak srázná a tak nebezpečná. Maksym, který šel vzadu, nespouštěl očí s Miroslavy. Ale z jeho tváře už nevyzařoval jas čistého štěstí jako krátce před tím. Čím více se čelo jejího otce chmuřilo hněvem, tím výrazněji Maksym pociťoval, že mezi ním a Miroslavou se rozevírá hluboká propast. Přitom on, dítě hor, neznalý velikého světa a vysokých úmyslů, které bojar má s dcerou, ani netušil, jak byla ta propast ve skutečnosti široká a hluboká.

Sestoupili až do údolí. Potok pod vodopádem tvořil pro-

storný, klidný a jak slza čirý rybníček. U jeho břehu plavaly veliké hroudy kypré šumivé pěny, neboť dno se ježilo většími i menšími úlomky skal; mezi kamením prudce jako šíp proploovali pstruzi a blýskali svými perlově žlutými boky s červenými tečkami; v hloubce zátoky dole, pod kamennou stěnou hučel vodopád, jako živý stříbrný sloup, zářící na slunci všemi duhovými barvami.

„Jaké zázračně krásné místo,“ vykřikla Miroslava zahleděna na vodopád a na divoce rozbrázděné skály, navalené v hloubce, olemované nahoře tmavozelenou rouškou smrkového lesa.

„To je náš tucholský kraj, náš ráj!“ řekl Maksym a jeho pohled utkvíval na dolině, na horách, na vodopádu s takovou hrdostí, s jakou málokterý car obhlíží své carství.

„Jenom vy mi v tom ráji otravujete život,“ řekl Tuhar Vovk v hněvu.

Nikdo se na ta slova neozval, všichni tři šli mlčky dál. Už přicházeli ke vsi se stěsnanými skupinami pěkných, štěpinami krytých chalup, hustě osázené jeřáby, vrbami a rozložitými hrušněmi. Lidé pracovali na poli; kolem chalup přecházeli pouze dědové, vážní, s šedivými bradami, kteří buď něco vytesávali nebo pletli sítě na zvěř a na ryby, anebo rozprávěli o obecních záležitostech. Maksym se jim klaněl a hlasitě, přívětivě je zdravil; po něm začala i Miroslava zdravit staré Tucholčany, kteří stáli na cestě; jenom Tuhar Vovk šel zachmuřený a beze slova, ba vůbec se ani nechtěl podívat na ty smerdě, kteří se opovážili protivit vůli jeho knížete.

Ale vtom se uprostřed vesnice setkali s podivnou družinou. Tři starci, svátečně oblečení, nesli po cestě na vysoké, krásně vyřezávané a ozdobně stříbrem okované žerdi veliký, rovněž stříbrem kovaný řetěz, zhotovený z jednoho kusu dřeva v podobě prstenu, spojený v pevný kruh. Nad řetězem vlála rudá karmazínová korouhvička, vyšívaná stříbrem. Starci kráčeli zvolna. Před každým stavením se zastavovali a hlasitě vyvolávali majitele jménem, a když se majitel nebo kdokoli jiný z obyvatel stavení objevil, volali:

„Zítřka na soud!“ a šli dále.

„Co to je za podivný průvod?“ zeptal se Tuhar Vovk, když se k nim starci už blížili.

„Copak tys nic takového ještě neviděl?“ zeptal se Maksym udiveně.

„Neviděl. U nás kolem Halyče⁷ takový obyčej není.“

„To svolávají na soud, na obecní radu,“ poznamenal Maksym.

„A já jsem myslel, že to jdou popové s korouhví,“ začal si dělat posměšky Tuhar. „To když u nás svolávají na soud, svolávají potichu, předávají z chalupy do chalupy soudní zástavu.“

„U nás soudní zástavu nosí po vsi tito svolavatelé; jejich povinností je, aby každého občana pozvali jeho jménem na soud. Také tebe pozvou, bojarine.“

„Ať si mne zvou, já nepřijdu! Mně do vašeho soudního shromáždění nic není. Já jsem zde z knížecí vůle a mohu svolat soud sám, kdy to budu považovat za nutné.“

„Ty — sám, svolat soud?“ zeptal se Maksym udiveně. „Bez našich svolavatelů? Bez naší zástavy?“

„Já mám své svolavatele i svou zástavu.“

„Ale na tvůj soud nepůjde nikdo z našich občanů. Jak náš soud rozsoudí, tak v naší obci bude.“

„Uvidíme!“ řekl Tuhar Vovk rozhněvaně a urputně.

Právě v tu chvíli se naši chodci blížili k svolavatelům. Když svolavatelé spatřili bojarina, postavili zástavu a jeden z nich zvolal:

„Bojarine Tuhare Vovku!“

„Zde jsem,“ odpověděl bojarin ponuře.

„Zítra na soud!“

„Proč?“

Svolavatelé na to nic neodpověděli a šli dál.

„To není jejich úkolem, bojarine, aby říkali proč,“ vysvětlil Maksym; snažil se, jak dovedl, zmírnit bojarinův odpor k tucholské obecní radě. Šli mlčky vesnicí stále dál a po delší chvíli začal zas Maksym hovořit:

„Bojarine, dovol mně, nezkušenému, mladému, abych ti něco řekl.“

„Mluv!“ pravil bojarin.

„Přijď zítra na soud!“

„Podřídít se vašemu chlopskému soudu?“

„Co na tom, bojarine, tucholská obec soudí podle spravedlnosti, a copak je hanba podřídít se spravedlivému soudu?“

„Tatíčku!“ vmísila se do rozmluvy i Miroslava. „Učiň, jak radí Maksym. Radí dobře! Zachránil mi život — přece by ti nechtěl radit špatně; a pak zná dobře zdejší obyčeje.“

Tuhar Vovk se bezděky usmál té pravdivé ženské logice, ale jeho čelo se rychle zase zachmuřilo.

„Už mám toho tvého Maksyma plné uši,“ řekl. „Nu, zachránil ti život a já jsem mu za to vděčný, a jestli si přeješ, dám mu pár volů, ale tady běží o jiné věci, do nichž se nesmíš míchat ani ty, ani Maksym.“

„Ne, bojarine,“ odpověděl na to Maksym, „snad mne nebudeš chtít ponížít odměnou za tak nepatrnou věc. Ani já, ani můj otec nepřijmeme odměny. A to, že tě prosím, abys zítra přišel na soud, dělám pouze z upřímné náklonnosti k tobě. Byl bych rád, kdyby mezi tucholskou obcí a tebou vládla shoda.“

„Nu, dobrá,“ řekl nakonec Tuhar Vovk, „přijdu tedy zítra do té vaší rady, ale ne proto, abych se jí podrobil, nýbrž jen proto, abych se na tu radu podíval.“

„Přijď, bojarine, přijď!“ zvolal Maksym radostně, „sám uvidíš, že tucholská obec dovede být spravedlivou.“

Příslib Tuhara Vovka přinesl úlevu Maksymovu srdci. Byl najednou veselý, hovorný, ukazoval Miroslavě napravo i nalevo, co bylo kolem krásného a zajímavého, a bylo toho mnoho. Naši chodci byli právě uprostřed vesnice a ve středu tucholské doliny. Srázné skalnaté břehy kotliny svítily po obou stranách daleko, jako rovné, vysoké mramorové zdi. Potok tekl středem vesnice, hned u cesty, šuměl a pěníl se, rozbíjel se po kamenech, jimiž bylo poseto jeho dno, a po celé dolině z něho vanul svěží chládek. Po obou stranách potoka, jehož břehy byly dosti vysoké, proryté v nánosův dávného jezera, byly postaveny hráze z říčního kamene a silných smrkových kůlů a klád, aby vesnice byla chráněna před zátopou. Všude byly přes potok postaveny pohodlné lávky se zábra-

dlím, a hned za hrázemi se táhly obdělvané záhony hrachu a fazolí, jež se pjalý vzhůru po tyčkách, dále záhony řepy a zelí a také záhony pšenice, jež se čistými, jasně zelenými pruhy táhla daleko za chalupy. Chalupy byly řádně ohrazené a udržované v čistotě; stěny byly z hladkých trámů, neomazaný hlinou, ale několikrát do roka omývány a drhnuty říčním pískem; pouze tam, kde se jeden trám spojoval s druhým, byly úzké pásy mezi trámy vymazány hlinou a obílány hašeným vápnem; mezi zelenými vrbami a hrušněmi vypadaly velice krásně. Při vchodu do každého dvora stály dvě lípy, mezi nimiž byla zasazena vrata, vypletená z proutí v různých vzorech. Téměř nad každými vraty visel na žerdi přibitý nějaký dravý pták: buď sova nebo straka, vrána, jestřáb nebo orel s široce rozepjatými křídly, s hlavou skloněnou dolů; to byla znamení duchů, ochránců domu. Za chalupami byly postaveny stáje a jiné hospodářské budovy, všechny pod střechami ze štěpin a sroubené ze silných, otesaných trámů; slámou bylo pokryto pouze několik oborohů⁸, které tu a tam vypínaly do výšky své zlatěžluté, ostré nebo kulaté střechy mezi čtyřmi vysokými kůly.

„Tu je stavení mého otce,“ řekl Maksym a ukázal na jeden dvůr, ničím se nelišící od jiných. Před domem nebyl nikdo, ale dveře do síně byly otevřeny; ve stěně k jihu byly proraženy dva malé čtvercové otvory, které v létě byly buď úplně nezakryté, nebo byly do nich vkládány tenké, poloprůhledné sádrové destičky, a na zimu byly vedle toho uzavřeny okenicemi z prken. Tak vypadala tehdejší okna.

Miroslava se se zájmem podívala na to hnízdo Berkutů, nad jehož vrata opravdu visel nedávno zabitý obrovský ‚berkut‘ a zdál se ještě po smrti hrozit svými mohutnými, kovovými drápy a svým černým, do oblouku zakřiveným zobákem. Ve stavení bylo útulno, klidno a jasno; od cesty je odděloval potok, přes který vedla široká lávka, zurčel si zticha a pleskal křišťálovými vlnami o kamennou hráz. Také Tuhar Vovk se tam podíval.

„Aha, tak tady sídlí ten tucholský vladyka. Nu, rád ho poznám. Uvidíme, jaký to je kos!“

Maksym se chtěl rozloučit s bojarinem a s jeho dcerou

a odbočit s cesty domů, ale jako by ho cosi táhlo, aby šel dál. Zdálo se, že to Miroslava pochopila.

„To se už vracíš domů?“ zeptala se a odvrátila se, aby zakryla své rozpaky.

„Chtěl jsem se vrátit, ale nechť — doprovodím vás ještě soutěskou do vašeho dvora.“

Miroslava byla potěšena, ač sama nevěděla proč. A zas šli dolů vesnicí, hovořili, rozhlíželi se na všechny strany, nalézali zalíbení v sobě navzájem, v hlasu, ve své přítomnosti, jeden pro druhého zapomínal na všechno kolem, na otce, na obec. A ačkoliv v celé rozmluvě nepadlo slovíčko, týkající se jich osobně, jejich citů a nadějí, přece i v nejlhostejnější jejich rozmluvě se chvělo teplo mladých, první láskou zachvácených srdcí, projevovala se tajemná síla, jež k sobě přitahovala ty dvě mladé, zdravé a krásné bytosti, čisté a nezkažené, které ve své nevinnosti ani nemyslily na překážky, s nimiž se musila potkat jejich mladá láska.

Ani Tuhar Vovk, který šel vpředu v těžkém, ponurém zamýšlení a uvažoval o tom, jak to zařídit, aby zítra stanul důstojně a v plném lesku před těmi smerdi a ukázal jim svou vznešenost a povznesenost, ani on neměl nejmenší tušení, že by se něco mezi mladými lidmi dělo; jeho pouze hněvalo, že ten mladý chasník je tak smělý a jedná s ním i s jeho dcerou jako rovný s rovným. Ale i to má svou mez, Tuhar Vovk jen do určité doby krotil svůj hněv.

Už prošli vesnicí a blížili se k místu, kde se tucholská kotlina uzavírala, propouštějíc úzkou skalnatou branou potok do údolí. Slunce se už hodně schýlilo přes poledne, stálo nad vrškem lesa a koupalo své šikmé paprsky ve zpěněných vlnách potoka. Skály, jež těsně svíraly vyústění potoka z tucholské doliny, vrhaly už dlouhé stíny; v samé soutěsce bylo šero, chladno a kluzko. Dole se rozbíjela voda potoka o veliké, v hromadách navalené kamení, a vysoko nahoře šuměly obrovské smrky a buky. Nad potokem po obou stranách vedly ve skále vyrubané pohodlné stezky, rovněž dílo Tucholčanů. Když Miroslava vstupovala do té podivné ‚kamenné brány‘, náhle ji přepadla zimnice; snad to bylo od chladu, který zde ze všeho číšel, snad od vlhkosti anebo

bůhví od čeho, ale vzala otce za ruku a přitiskla se k němu.

„Jaké strašné místo!“ řekla, zastavila se v soutěsce a rozhlížela se kolem sebe i vzhůru. A skutečně, bylo to místo zcela zvláštní, divoké. Potok byl úzký, na šířku snad tři sáhy, ne víc, a jeho koryto bylo tak hladce proříznuto prudkou horskou vodou v břidlicové skále, že věci neznalý člověk by byl mohl odpřisáhnout, že je to dílo lidských rukou. A před samým východem stál vztyčený kamenný sloup, dole zcela podemletý vodou a tím tenčí než nahoře, kde jako by seděla hlava, porostlá kapradím a zakrslými břízkami. To byl široko daleko známý Strážce, který, jak bylo vidět, hlídal vchod do tucholské doliny a byl připraven padnout na každého, kdo by se chtěl s nepřátelským úmyslem prodrat do tohoto tichého, šťastného zákoutí. Sám Tuhar Vovk, když se podíval na toho strašného Strážce, pocítil jakési mrazení v zádech.

„Fuj! Jaký nebezpečný kámen!“ řekl. „Visí nad samým průchodem, jenjen spadnout!“

„To je svatý kámen, bojarine,“ řekl Maksym uctivě, „jemu každé jaro splétají věnečky z červených kohoutků — to je náš tucholský Strážce.“

„Eh, všechno tu je u vás vaše, všechno je u vás svaté, všechno je u vás tucholské — už se to až zprotivilo poslouchat!“ zabručel Tuhar Vovk. „Jako by mimo toho vašeho tucholského kraje už ani žádný svět nebyl!“

„Pro nás svět skutečně neexistuje,“ odpověděl Maksym. „My nade všechno milujeme svůj koutek; kdyby každý jiný tak miloval svůj kout, jistě by všichni lidé na světě žili pokojně a šťastně.“

Maksym ve své nevinné upřímnosti ani nechápal, jak bolestně se těmi slovy dotkl bojarinova srdce. Nepostřehl také, jak vztekla se na něho Tuhar Vovk podíval. A obrácen k Miroslavě pokračoval klidným, teplým hlasem:

„A o tom kameni, o našem Strážci, vám povím to, co jsem slyšel od otce. To se událo dávno, velice dávno, když v našich horách ještě žili obři. Tehdy zde, kde je teď naše Tuchla, bylo veliké jezero; tato kotlina byla ještě úplně uzavřena a voda odtékala jenom vrchem. To jezero bylo prokleté; nebylo v něm nic živého, ani rybičky ani červíčka; a zvíře,

kteře se z něho napilo, musilo zahynout; a pták, který chtěl nad ním přeletět, musil padnout do vody a utopit se. Jezerem vládla strašná Morana, bohyně smrti. Ale jednou se stalo, že se car obrů pohašteřil s Moranou, a aby jí udělal něco navzdory, udeřil svým čarodějným kladivem do skály a rozbořil stěnu, takže všechna voda z prokletého jezera vytekla a ztratila svou podivuhodnou sílu. Celá krajina kolem najednou oživila; ze dna jezera se stala úrodná dolina a zazelenala se bujnou trávou a květinami; v potoce se ukázaly ryby, mezi kamením přerůzných plazi, v lesích zvířata a ve vzduchu ptáci. Zato Morana se rozzuřila, protože nenávidí všechno živé, a tak zaklela cara obrů v tento kámen. Ale dolině samotné nemohla už nic udělat, protože nemohla zpět vrátit mrtvou vodu, která odtékla z jezera; kdyby byla vrátila všechnu vodu do poslední kapičky a zahradila tento ve skále proražený odtok, byla by znovu carevnou našich hor. Ale tak, třeba car obrů nežije, nevládne zde ani Morana. Car však nezahynul docela. Sídlí v tom kameni a hlídá tuto dolinu. Říká se, že se Morana ještě jednou vzchopí, aby se zmocnila našeho tucholského kraje, ale tento zakletý Strážce se pak zřítí na Moranu a svou vahou ji rozdrťí.“

Mirolava naslouchala pověsti s podivným pocitem. Bolestně, až v samé hloubce se jí sevřelo srdce — tolik si přála postavit se pod vedením tohoto dobrého a životodárného cara obrů do boje s mocí Morany; krev živěji zavířila v jejím mladém srdci. Jak silně, jak horoucně v té chvíli milovala Maksyma!

Tuhar Vovk sice Maksymovu pověst vyslechl, ale zřejmě jí mnoho nevěřil, jen se ještě jednou ohlédl a podíval se na kamenného tucholského Strážce a s pohrdáním se usmál, jako by si pomyslel: „To jsou ale hloupí smerdi, hle, do jakého nesmyslu vtělují svou hrdost a svou naději!“

Naši chodci už minuli úzké řečiště tucholského potoka a vyšli na jasné světlo. Před jejich očima se náhle rozprostřelo dlouhé, sráznými kopci ohraničené údolí Oporu, které se ve velké dálce spojovalo s údolím Stryje. Slunce se už sklánělo k západu a plamenným purpurem se třpytivě míhalo na jeho širokých vlnách. Tucholský potok seskakoval šílenými skoky

a s zuřivým hukotem dolů, aby se vykoupal v řece. Její voda v sobě ostře odrážela červeně západu a vypadala jako krev, která prýští z veliké rány. Kolem dokola šuměly teď už tmavé lesy.

Stáli chvíli, opájejíce se tou nesmrtelnou a živou krásou přírody. Na Maksymovi bylo vidět, že by rád pronesl nějakou myšlenku, která mu utkvěla v hlavě a vší mocí usilovala dostat se na svobodu, ale váhal. Potom se přece jen vzchopil, přistoupil k Tuharovi Vovkovi, celý se chvěl a červenal.

„Bojarine-otče,“ řekl hlasem neobyčejně měkkým a nesmělým.

„Co si přeješ?“

„Dovol mi, abych byl tvým nejoddanějším služebníkem...“

„Služebníkem? To se může stát, to není nic tak těžkého, přijď s otcem, dohovoříme se, když tolik o službu stojíš.“

„Ne, bojarine, tys mi dobře neporozuměl... dovol, abych byl tvým synem!“

„Synem? Ale vždyť ty přece máš svého otce, a jak slyším, daleko lepšího, spravedlivějšího a moudřejšího, než jsem já, jestliže mne zítra bude soudit!“

Bojarin se hořce, jedovatě usmál.

„Chtěl jsem říci,“ opravil se Maksym, „chtěl jsem to říci jinak. Bojarine, provdej za mne svou dceru, kterou miluji víc než svůj život, víc než svou duši!“

Hrom s jasného nebe by nebyl polekal Tuhara Vovka tak, jako tato horoucí a přitom prostá slova mladého chasníka. Odstoupil dva kroky a pronikavým, hněvem i pohrdáním sršícím pohledem si měřil ubohého Maksyma od hlavy k patám. Jeho tvář byla nedobrá, skoro zsinálá, zuby měl stisknuté a rty se mu trásly.

„Ty smerdil!“ rozkřikl se najednou, až se okolní hory ozvaly ozvěnou jeho zlořečení. „Jaká to slova se mi opovažuješ říkat? Opakuj to ještě jednou, protože není možné, že bych byl opravdu slyšel to, co se mi zdálo, že slyším.“

Hrozivý křik bojarina probudil i v Maksymovi jeho obvyklou odvalu a rozhodnost. Napřímil se před bojarinem

jako mladý, krásný doubek, a řekl mírným, ale pevným hlasem:

„Nic zlého jsem ti neřekl, bojarine, nic, co by vrhalo špatné světlo na tebe nebo na tvou dceru. Prosil jsem tě o ruku tvé dcery, kterou miluji, jak ji nikdo na světě nebude mít rád. Copak je mezi tvým bojarským a mezi mým mužickým rodem tak veliká propast, že by ji nemohla překlenout láska? A co tě nade mne tolik vyvyšuje?“

„Mlč, smerdi!“ přerušil ho zuřivým křikem Tuhar Vovk. „Má ruka křečovitě svírá rukověť meče, aby jím ucpala tvé hloupé hrdlo. Jediná věc tě chrání před mou mstou, to, že jsi dnes zachránil mou dceru z nebezpečí. Jinak bys za taková slova v té chvíli padl mrtev. Jak sis, ty bloude, mohl jen pomyslit, mohl ses opovážit zvednout své oči k ní, k mé dceři?... To za to, že já i ona mluvíme s tebou jako s člověkem a nekopeme tě jako psa! Ty sis myslel, že když jsi ji zachránil ze spárů medvěda, žes ji získal pro sebe jako nevolnici? Och, ne! Kdyby mělo k něčemu takovému dojít, sama by raději zhynula v krvavém objetí divokého zvířete, než aby se měla dostat tobě!“

„Ne, bojarine, takto nemluv! Raději bych zahynul v tlapách medvěda já, než by měl být zkriven jen jediný vlas jí.“

Miroslava se při těchto slovech odvrátila, aby skryla před otcem i před Maksymem dlouho zadržované slzy, jež jí teď vyhrkly z očí. Ale Tuhar Vovk si toho nevšímal a hovořil dál:

„A ty, který jsi z podlého chámského rodu, se opovažuješ rovnat se mi? Mně, který jsem celý svůj život strávil mezi knížaty, dosáhl jsem knížecí pochvaly a odměny za své rytířské činy! Má dcera si může vybrat ženicha mezi nejpřednějšími a nejslavnějšími mladými muži v zemi, a já bych ji měl dát tobě, smerdi, do tvého tucholského hnízda, kde by zvadla, uschla a zhynula v bídě? Ne, ne, jdi mi s očí, bídný chlapče, nemáš rozum v pořádku, tys řekl svá slova v návalu šílenství.“

Maksym nyní viděl, že jeho naděje jsou rozbité, že bojarin mívá příliš vysoko a že se na něho dívá příliš pohrdavě. Bylo mu velice těžko, ale nedalo se nic dělat.

„Bojarine, bojarine,“ řekl smutným, teplým hlasem, „vznesl ses příliš vysoko na křídlech své pýchy, ale dej pozor. Osud obyčejně vynáší nejvýše ty, které má v úmyslu srazit co nejnižší. Bojarine, nepohrdej chudými, nepohrdej neurozenými, nepohrdej lidmi pracujícími, protože kdo ví, že které studánce se ještě přijdeš napít vody.“

„Ty se mne ještě opovažuješ poučovat, hade?“ rozkřikl se rozlíčený Tuhar Vovk a jeho oči se zablyštěly šíleným hněvem. „Táhni mi s očí, jinak, zaklínám se bohem, nebudu na nic hledět a probodnu tě tímto nožem, jak jsem dnes ráno probodl medvěda.“

„Nehněvej se, bojarine, pro slova prostého chlapce,“ odpověděl Maksym klidně. „Sbohem. Sbohem i ty, má hvězdo, která jsi se mi tak zázračně zableskla na jeden den, ale teď musíš pro mne na věky zhasnout. Sbohem a buď šťastna!“

„Ne, dál už nemohu mlčet,“ řekla pojednou Miroslava a rázně se otočila. „Nezhasnu pro tebe, mládenče, budu tvá.“

Tuhar Vovk se ztrnule díval na svou dceru a vlastně teprve nyní nevěděl, co má dělat.

„Dcero, a tohle říkáš ty!“ rozkřikl se.

„To, co slyšíš, tatíčku. Provdej mne za Maksyma, vezmu si ho.“

„Hloupé děvče, to přece není možné.“

„Zkus to a uvidíš, že to je možné.“

„Mluvíš v horečce, dcero, polekala ses divokého zvířete, jsi nemocná...“

„Ne, tatíčku, jsem zdráva a říkám ti ještě jednou a zaklínám se před tímto jasným sluncem, že tento mládenec musí být mým. Slunce, buď mi svědkem!“

I vzala Maksyma za ruku a horoucně přilnula rty k jeho rtům. Tuhar Vovk se nemohl vzpamatovat, nemohl se vzmocti na sebemenší pohyb, na slovo.

„A teď jdi domů, mládenče, a ničeho se nelekej. Miroslava se zapřísáhla, že bude tvou, a Miroslava dokáže, že přísahu dodrží. A my, tatíčku, pospěšme domů. Tamhle v dolině je náš dvůr a hle, tamhle přicházejí naši hosté.“

A když to podivné děvče řeklo, vzalo údivem zkoprnělého

otce za ruku a odcházelo s ním s kopce dolů. A Maksym ještě dlouho stál na místě, okouzlený, šťastný. Nakonec se probral, padl tvář k zemi, pomodlil se k zapadajícímu slunci tak, jak se modlili jeho dědové a pradědové, jak se v skrytu ještě modlil i jeho otec. Potom vstal a volným krokem šel domů.

III

ZA VESNICÍ TUCHLOU, HNED BLÍZKO VODOPÁDU, stála uprostřed pole obrovská lípa. Nikdo nepamatoval, kdy byla zasazena a kdy se tak zdravě a do široka rozrostla. Tuchla nebyla osada příliš stará a stromy, které rostly v tucholské dolině, byly mnohem a mnohem mladší než tato lípa; proto není divu, že ji tucholský lid považoval za nejdávnějšího svědka starých časů a zahrnoval ji velikou úctou.

Tucholčané věřili, že tato lípa je dar jejich odvěkého dobrodince, cara obrů, který ji vlastnoručně zasadil v tucholské dolině na znamení svého vítězství nad Moranou. Zpod kořenů lípy vyrážel pramen znamenité vody a potom tiše zurčel po drobných kaménkách a plynul do potoka. Bylo to místo soudních shromáždění Tucholčanů, místo obecních schůzí, jež za starých dob představovaly veškerou a jedinou vládu v ruských* obcích.

Kolem lípy bylo široké, rovné prostranství. Obráceny k východu slunce stály na něm v řadách hladké kamenné desky, určené za sedadla, na kterých seděli stařešinové obce, otcové rodin. Kolik bylo takových otců, tolik bylo kamenných sedadel. Za nimi bylo volné místo. Pod lipou nad samým pramenem stál čtyřhranný kámen, v jehož středu byla vydlabána díra; tam po dobu rady stavěli soudní zástavu. A vedle bylo zhotoveno druhé vyvýšené místo pro řečníka, to jest pro toho, kdo mluvil k některé věci, o níž se obec radila; odcházel se svého místa a vstupoval na toto vyvýšené, aby ho mohl slyšet všechen lid.

Příští den po bojarském lovu se na soudním prostranství

* V knize slovo „ruský“ ve významu „ukrajinský“.

hemžilo mnoho tucholských lidí. Dolina byla plna hluku. Stařešinové obce šli vážně ze vsi jeden za druhým a usedali na svých místech. Hlučně se scházela mládež a stavěla se za nimi v širokém polokruhu. Také ženy přicházely, ačkoli ne v takovém počtu jako muži: z obecní rady nebyl vyloučen žádný dospělý občan, ať muž či žena. A přestože rozhodující hlas měli pouze stařešinové, otcové rodin, mohla mládež i ženy během porady podávat své návrhy k uvážení stařešin.

Slunce vyšlo už vysoko na nebi, když ze vsi, poslední ze všech, vyšli svolavatelé, nesouce před sebou tucholskou soudní zástavu. Sotva se objevili, občané si všichni začali šeptat, ale když se přiblížili, všechno ztichlo. Svolavatelé se třikrát poklonili obci, odešli pod lípu a sejmuli čepice. Celá obec učinila totéž po nich.

„Počestná obci,“ zvolali svolavatelé, „je to vaše vůle, abychom teď konali radu?“

„Ano, ano!“ zahlučela obec.

„Ať nám tedy pomáhá bůh!“ řekli, pozvedli vysoko soudní zástavu a vsadili ji do otvoru, vydlabaného v kameni. To bylo znamením, že jednání rady bylo zahájeno.

Potom povstal se svého místa nejstarší ve sboru, Zachar Berkut, pomalým, ale pevným krokem vystoupil pod lípu, dotkl se jí rukou, popošel k otvoru mezi kořeny, z něhož vytékala voda, padl na kolena a potřel si vodou oči a ústa. To byl obvyklý, starobylý obřad, který znamenal očištění úst a zjasnění oka, potřebné při tak vážném díle, jako je rada lidu. Potom usedl na vyvýšeném místě, obrácen tváří k lidu, to je k východní straně oblohy.

Zachar Berkut byl devadesátiletý stařec, sivý jako holub, věkem nejstarší v celé tucholské obci. Otec osmi synů, z nichž tři spolu s ním už zasedali mezi stařešinami a nejmladší Maksym, jako statný doubek mezi javořím, vynikal mezi všemi tucholskými chasníky. Zachar Berkut, muž vysoké postavy, vážný, přísných rysů, bohatý na životní zkušenosti a znalosti lidí a poměrů, byl pravdivým obrazem oněch dávných patriarchů, otců a vůdců celého národa, o nichž nám vyprávějí tisíce let staré písně a ústní podání. Třeba byl Zachar Berkut velice stár, byl ještě silný a pevného zdraví. Pravda,

už nepracoval na poli, už nevyháněl ovce na poloniny, ani nelovil zvěř v lesních houštinách, ale přece jen nepřestával pracovat. Sad, včelín a léky, to byla jeho práce. Sotva zavítá jaro do tucholských hor, Zachar Berkut je už ve svém sadu, okopává, čistí, prořezává, štěpuje a přesazuje. Občané se divili jeho znalostem v sadařství a tím více se divili, že se s těmi znalostmi neskrývá, ale rád každého učí, ukazuje a povzbuzuje. Jeho včelín byl v lese, a Zachar Berkut tam za krásného počasí denně docházel, ačkoli k včelínu byla cesta namáhavá a dosti daleká. Ale Tucholčané, kteří si Zachara Berkuta velice vážili, považovali ho za svého největšího dobrodince pro jeho léčivé umění. Když nastal čas mezi svatodušními svátky a svátkem Jana Křtitele, odcházel Zachar Berkut se svým nejmladším synem na několik týdnů do hor pro byliny a léky. Pravda, čisté a prosté obyčejně tehdejšího lidu, svěží tucholský vzduch, prostorné a zdravé chalupy a neustálá sice, ale nad síly nesahající práce, všechno to dohromady chránilo lidi před častými a nakažlivými chorobami. Zato častěji se vyskytovalo zmrzačení, rány, s nimiž si jistě žádný lidový mastičkář nedovedl tak rychle a dobře poradit jako Zachar Berkut.

Ale Zachar Berkut nepřikládal tomuto všemu hlavní váhu svého stařeckého života. „Život má cenu jen dotud,“ říkával velice často, „dokud člověk může pomáhat jiným. Stane-li se pro jiné břemenem a nepřináší žádného prospěchu, pak už není člověkem, ale přítěží, pak už nemá cenu, aby žil. Chraň mne, bože, abych se někdy měl stát břemenem jiným a jíst z milosti třeba sebevíc zasloužený chléb!“ Tato slova byla vedoucí zlatou nitkou v životě Zachara Berkuta. Všechno, co dělal, co mluvil, co myslil, konal vždy s ohledem na dobro a prospěch jiných, a především — obce. Obec, to byl jeho svět, to byl cíl jeho života. Když ještě jako mladý chasník viděl, že medvědi a kanci často mrzačí dobytek a lidi v horách, usmyslil si, že se naučí léčit rány: opustil otcovský dům, vydal se na dalekou, neznámou cestu k jednomu slavnému věštci, který, jak se o něm rozhlašovalo, uměl zaříkávat šípy i krev. Ale zaříkadla tohoto lékaře se ukázala bezcenná. Když k němu Zachar Berkut přišel, slíbil mu odměnu deseti

kuních kožek, jestliže ho naučí svému zaříkávání. Věštec s tím souhlasil, ale Zacharovi nestačilo, aby se tomu naučil jen tak naslepo, chtěl se předem přesvědčit, je-li věštcův lék účinný. Vytáhl nůž a zasadil si jím hlubokou ránu do stehna.

„Nuže, zaříkej jí!“ řekl udivenému lékaři.

Zaříkání se nepovedlo.

„Eh,“ řekl věštec, „nepovedlo se to jen proto, že sis ránu učinil sám. Takovou ránu nelze zaříkávat.“

„Nu, je vidět, že tvé zaříkávání je špatné, nemá pro mne ceny. Já potřebuji takové zaříkání, jež by se neptalo, je-li to rána samovolná či ne, a zahojilo by každou.“

Zachar Berkut okamžitě odešel od věštce a šel dál vyptávat se na lepší lékaře. Dlouho chodil po horách a dolinách, až po roce bloudění zašel ke skytským* mnichům. Mezi nimi byl jeden stoletý stařec, který dlouhou dobu prodléval na svaté hoře Athonské v Řecku a přečetl tam mnoho starých řeckých knih. Ten mnich dovedl zázračně léčit rány a byl ochoten naučit svému umění každého, kdo s ním prožije rok v dobré shodě a ukáže se mu člověkem upřímného srdce a čisté duše. Mnoho žáků už přišlo k starému, věčně zadumanému a věčně smutnému mnichovi, ale ani jednoho z nich si neoblíbil, ani jeden s ním neprožil smluvený rok a neodnesl si jeho lékařské tajnosti. O tomto lékaři se doslechl Zachar Berkut a odvážil se podstoupit tu zkoušku. Když přišel do skytského kláštera, požádal, aby ho zavedli ke starci Akyntijovi, a otevřeně mu řekl, proč přichází. Šedobradý, ponurý děda Akyntij nic proti tomu nenamítal, přijal ho — a Zachar tam pobyl nejen rok, nýbrž tři roky. Vrátil se ze skytu jako nový člověk; jeho láska k obci se stala ještě horoucnější a silnější, jeho slova plynula jako křišťálová, čistá voda, byla klidná, rozumná a tvrdá jako ocel, ale proti každé nepravdě byla ostrá jako břitva. Za svého čtyřletého putování

* Když tu vzpomínám na skytské mnichy, nemám na mysli onen historický Manjavský skyt (poustevna, klášter — p. př.), který byl založen Jovem Knjahynckým na počátku sedmnáctého století, nýbrž používám lidového podání o prvních apoštolech karpatského Podhůří, o mniších kyjevských „pečer“, o jejichž cestování a usazení v kolomyjských horách vypráví z části vymyšleně a z části na podkladě skutečné lidové tradice Antin Mohylnyckij, ve své poemě „Skyt Manjavskij“. (Ivan Franko.)

poznal Zachar Berkut svět, byl v Haliči, v Kyjevě, viděl knížata i jejich díla, poznal vojáky i kupce, a jeho prostý, jasný rozum skládal všechno, co viděl a slyšel, zrníčko k zrníčku, do pokladnice paměti jako materiál k přemýšlení. Z putování se vrátil nejen jako lékař, ale i jako občan. Viděl v dolinách, jak knížata a jejich bojaři usilují oslabit a rozervat občanské svobodné zřízení ve vsích, aby potom z lidí, od sebe odloučených, mohli tím lehčeji udělat nevolníky a sluhy, přesvědčil se, že pro jeho bratry venkovany není jiné záchrany a jiné naděje než jenom dobré zřízení a rozumné vedení a rozvíjení občanského pořádku, občanské pospolitosti a družnosti. A na druhé straně od Akyntije i od jiných zkušených lidí mnoho vyslechl o obecních zřízeních severní Rusi, v Novgorodě, v Pskově, o blahobytu a rozkvětu tamějších lidí, a všechno to zapalovalo jeho horoucí duši přáním oddat celý svůj život zlepšení a posílení dobrého občanského řádu v rodném tucholském kraji.

Od té doby uplynulo sedmdesát let. Jako prastarý dub obrstál Zachar Berkut uprostřed mladého pokolení a mohl nyní vidět plody své dlouholeté činnosti. A mohl se dívat jistě s potěšením. Jako jedna duše stála tucholská obec družně v práci a zvycích, v radostech i hoři. Obec byla sama sobě soudcem a ve všem udržovatelem pořádku. Obecní pole, obecní lesy nepotřebovaly hlídače — obec sama, celá a vždycky, opatrně chránila svůj majetek. Chudých v obci nebylo. Země stačila k obživě všech a obecní sýpky a stodoly stály vždycky otevřené pro potřebné. Knížata a jejich bojaři se závistivě dívali na ten život, ve kterém pro ně nebylo místa, ve kterém je nepotřebovali. Jednou za rok přijížděl do tucholského kraje výběrčí daní, a obec hleděla co nejrychleji se zbavit nemilého úředního hosta: za den, za dva odjížděl obtěžkán průrůzným majetkem, protože Tucholčané platili daně ve velké míře v naturáliích. Ale v tucholském kraji nebyl výběrčí knížecích daní tak samovládným pánem jako v jiných vesnicích. Tucholčané dobře věděli, co patří výběrčímu a co knížeti, a nedopouštěli, aby u nich nějak zneužil své moci.

Ale spásonosný vliv Zachara Berkuta nebylo vidět jenom v samém tucholském kraji; znali ho lidé na mnoho a mnoho

mil kolem, na ruské i na uherské straně. A neznali ho jenom jako zázračného lékaře, který léčí rány a všechny možné bolesti, ale neméně ho znali i jako výtečného řečníka a rádce, který, když promluví, jako by ti do srdce vstupoval bůh, když poradí, ať jednotlivci nebo celé obci, tu i kdybys shromáždil plnou náves stařešin, tu v tom množství jistě nevymyslí lepší radu. Zachar Berkut už odedávna dospěl k svému pevnému přesvědčení, že jako je člověk samojediný v obci slabá a bezradná, že tak je slabá i obec a že jen společné porozumění a součinnost mnohých sousedních obcí může jim dodat sílu a může v každé obci zvlášť posílit svobodné obecní zřízení. A proto nikdy, když pracoval ať tak či onak pro svůj tucholský kraj, nezapomínal ani na sousední obce. Za mladších let často chodil po obcích, býval na jejich soudních sborech, hleděl dobře poznat jejich potřeby i lidi, a jeho rady i nabádání směřovaly k jednomu: k posílení družných, přátelských a bratrských svazků mezi lidmi v obcích a mezi obcemi navzájem. A svazky ty byly tehdy ještě dosti živé a silné; rozleptávající moc knížecí a bojarská je ještě nestačila úplně roztrhnout, a proto není divu, že pod vedením všemi tak oblíbeného, tak zkušeného a veřejné práci pro obec tak oddaného člověka, jako byl Zachar Berkut, se ty svazky živě obnovily a zesílily. Obzvlášť svazek s ruskými obcemi na uherské straně byl velmi důležitý pro tucholský kraj, ba i pro celou stryjskou vrchovinu, bohatou na vlnu a kožichy, ale zato dosti chudou na obilí, kterého měli lidé za horami dostatek. Bylo tudíž jednou z hlavních Zacharových starostí, vystavět z tucholského kraje přímou a bezpečnou cestu na uherskou stranu. Dlouhá léta se obíral tou myšlenkou, prošel křížem krážem tucholské poloniny, rozvažoval, kudy by bylo možno vést cestu nejlépe, nejbezpečněji a s nejmenším nákladem, a zároveň hleděl zvolna a neustále získávat vrchovinské obce po jedné i druhé straně Beskydu pro toto dílo. Při každé příležitosti, na každé obecní radě, nikdy neopomíjel dokazovat prospěch a potřebu takové cesty, až nakonec jeho úsilí bylo korunováno úspěchem. Více než deset obcí z blízkého i vzdálenějšího okolí poslalo do Tuchly své plnomocníky na obecní radu, na níž mělo být projednáno posta-

vení nové cesty. To byl pro Zachara radostný den. Nejen že se rád ujal vytyčení, kudy cesta má vést, ale ujal se také dohledu na práci po celou dobu stavby cesty a jeho pátý syn, kovář, měl být se svou pojízdnou kovárnou stále na pracovišti a opravovat potřebné nářadí. Každá obec posílala několik dělníků se zásobou vlastního chleba a jídla — a cesta byla za vedení neúnavného Zachara postavena v necelých dvou letech. Její prospěšnost byla všem okamžitě zřejmá. Spojení s uhersko-ruskými obcemi, které tehdy byly ještě bohaté, oživilo celou vrchovinu; začala živá a obaplná, prospěch přinášející výměna plodů práce. Tam se dopravovaly kožichy, ovčí sýr a celá stáda ovcí na porážku, a odtamtud se dovážela pšenice, žito a plátno. Ale tucholská cesta nebyla výhodná jen pro takovýto výměnný trh; po ní byly sdělovány také různé zprávy o životě obcí po jedné i druhé straně Beskydu, byla živou nitkou, která spojovala dohromady děti jednoho národa, rozdělené ve dvou státech.

Pravda, tucholská cesta nebyla prvou takovou nitkou. Dávnější a kdysi daleko slavnější byla cesta dukelská. Ale haličsko-ruská knížata si ji z mnoha příčin neoblíbila, ani ne tak proto, že udržovala živé spojení mezi obcemi po té i oné straně Beskydu a proto posilovala v jedněch i druhých svobodné obecní zřízení, jako spíše proto, že tudy maďarští králové a vévodové velice často vpadali se svými vojsky na Červenou Rus. A proto haličská a přemyšelská knížata se snažila, když ne úplně uzavřít, tedy aspoň zesílit tu vstupní bránu na své hranici, a je samozřejmé, že takovéto „zesílení“, zbudované státní mocí a k státním účelům, musilo přinést škodu obcím a obecní samosprávě. Knížata nasadila podél dukelské cesty své bojary, přidělila jim z území, patřícího obcím, rozsáhlé pozemky a osady a uložila jim za povinnost střežit dukelskou bránu a v případě vojenského přepadu zastavit nepřítele vojenskými družinami, sehnanými z okolních obcí, a také zásekami, t. j. dřevěnými a kamennými uzavěrami, jimiž byla cesta v těsných místech zavalována a činila ji při jakés takés obraně nepřátelským vojskům zcela neproniknutelnou. Je samozřejmé, že všechny tyto povinnosti celým svým břemenem doléhaly na venkovany, na obce.

Ty nejenže ztrácely část země, od věků jim patřící, na níž se usadili bojaři, ale musily kromě toho stavět hlídky, dodávat vojáky do družin a sluhy bojarům, dělat záseky, ba v případě války byly úplně podřízeny bojarským rozkazům a bojar-skému soudu. Bylo samozřejmé, že bojarin, obdarovaný takovými rozsáhlými právy, se stal ve vsi mocí, a je zcela přirozené, že se staral o zvětšení a posílení této své moci. Bojaři, aby se obohatili, zakládali na cestě své vlastní záseky-závory a vybírali u nich i v pokojných dobách mýto od každého, kdo tudy projížděl; to ovšem musilo zarazit živý ruch po dukelské cestě, oslabit živé spojení mezi obcemi. A s oslabením toho spojení musil zároveň následovat i úpadek odvěkých svobodných řádů samých obcí. Vláda bojarů nemohla a nechtěla vedle sebe strpět druhou, obecní vládu; mezi bojary a obcemi musilo dojít k dlouhému a těžkému zápasu, který nakonec dopadl v neprospěch obcí. Pravda, v té době, o níž naše vyprávění jedná, nebyl tento zápas zdaleka ještě skončen a místy, v odlehlých horských vesnicích, ještě vůbec nezačal, a to byla, možno najisto říci, nejšťastnější zákoutí tehdejší Rusi. K takovým šťastným zákoutím patřil i tucholský kraj a cesta, proražená přes Beskyd do Uher, na dlouhé doby zajistila jeho blahobyť. Tucholská cesta nebyla ještě v bojarských rukou, byla volná pro každého, občané vesnic, které při ní ležely, jak s červenoruské, tak i s uherské strany, ji bedlivě střežili před nepřátelským přepadem a dávali si navzájem znamení o každém hrozícím nebezpečí, které tak bylo odráženo včas a tiše, spojenými silami všech obcí, které byly v té věci zainteresovány. A proto není divu, že tucholský kraj, který ležel při té cestě, uprostřed mezi Uherskem a Podhůřím, neustále vzkvétal, což se projevovalo nejen dobrou životní úrovní, ale i svobodným občanským zřízením. Tucholský kraj svým příkladem osvěžoval a podporoval celou okolní vrchovinu a obzvlášť ty vesnice, v nichž už byli knížecí bojaři a v nichž už začal zničující zápas mezi dávným občanstvem a novým panstvem. Plamenné slovo a veliká vážnost, které se těšil Zachar Berkut, přispívala nemálo k tomu, že bojaři, dokud se většina obcí držela dobře v tom zápase, nemohli tak rychle rozšiřovat svou moc, jak si to

přáli, a proto musili žít v dobré shodě s obcemi; podléhali v pokojných dobách jejich obecním soudům a zasedali v nich vedle jiných stařešin jako rovní s rovnými... Takový stav byl však bojarům velmi nemilý; čekali na válečnou dobu jako na nějaký svátek, neboť tehdy se na ně usmívala naděje — naráz uchopit veškerou vládu do svých rukou a při té příležitosti úplně rozbít nenáviděná obecní zřízení tak, aby vláda, které se jednou zmocnili, už se jim nikdy nevymkla z rukou. Ale válečná doba nebyla. Vladař Červené Rusi kníže Danylo Romanovyč, třeba byl sebelaskavější k bojarům — ne tak jako jeho otec — pomoci jim mnoho nemohl, byl zaneprázdněn buď starostmi o korunu, nebo spory knížat, kteří se drali na velkoknížecí kyjevský trůn, a neméně i zajišťováním své země proti novému, dosud neslýchanému nepříteli, proti Mongolům, kteří se před deseti lety objevili jako strašný bouřkový mrak na východních hranicích Rusi, v stepích při Donu, pobili tam shromážděná ruská knížata ve strašné a velmi krvavé bitvě nad řekou Kalkou. Ale od Kalky se náhle, jakoby poplašení chrabrostí Rusyčů⁹, vrátili zpět a teď už míjel desátý rok, co o nich nebylo slechu. Mezi lidem pouze přecházel tupý děs, jako přechází horká větrná vlna po dozrávajícím žitu, a nikdo nevěděl, zda vlna opadne, či snad přičene s sebou hroznou bouři s krupobitím. A nejméně to věděli a čekali knížata a bojarové. Po pohromě nad Kalkou se klidně chopili svého dávného zaměstnání — sporů o následnictví trůnu a podkopávání svobodných a samosprávných zřízení. Nerozumní! Podrývali dub, který je živil svými žaludy! Kdyby byli svou moc a svou sílu obrátili na upevnování a ne na podkopávání těch zřízení v obcích i živých svazků mezi obcemi, tu by naše Rus jistě nebyla upadla pod šípy a topory Mongolů, ale byla by jim odolala, jako odolává hluboko zakořeněný dub-velikán podzimní bouří.

Šťastný byl tucholský kraj, neboť dosud jaksi ucházel pozornosti nenasytných očí knížat a bojarů. Bylo to snad proto, že byl tak daleko od světa, mezi horami a skalami, nebo snad proto, že v něm nebylo příliš velikého bohatství. Bojary prostě nepřepadala chuť tlačit se i do tohoto zákoutí. Ale ani to štěstí nebylo věčné. Jednoho krásného dne náhle přijel do

tucholských hor bojarin Tuhar Vovk, a aniž co komu řekl, začal si stavět dům na pahorku nad Oporem, nedaleko obce Tuchly, do jejíhož území pozemek patřil. Tucholčané z údivu zprvu mlčeli a nebránili v tom novému hostu, ale později mu přece jen položili otázku, kdo je, odkud a proč sem přichází?

„Jsem bojarin knížete Danyla,“ hrdě jim odpovídal Tuhar Vovk. „Kníže mne za zásluhy odměnil půdou a lesy v tucholském kraji.“

„Ale vždyť ta půda a lesy patří obci!“ namítali Tucholčané.

„Do toho mi nic není,“ řekl jim na to bojarin, „jděte a domáhejte se svého práva u knížete. Já mám jeho listinu a nic víc nechci znát!“

Tucholčané kroutili hlavami nad těmi bojarskými slovy a nic neříkali. A bojarin si zatím vedl stále dál stejně hrdě, stále se chvástal knížecí přízní a knížecí blahovůlí, ale do té chvíle nenaléhal v ničem na Tucholčany a nevměšoval se do jejich obecních záležitostí. Tucholčané, a obzvláště mladší, z počátku ze zvědavosti nebo z navyklé pohostinnosti se velmi často scházeli s bojarinem a dělali mu různé služby, až najednou, jako když utne, přestali k němu docházet a zřejmě se mu vůbec vyhýbali. To bojarina z počátku udivilo, ale pak i rozzlobilo, i začal Tucholčanům provádět různé nepříjemnosti. Jeho dům stál právě u tucholské cesty a on, následuje příkladu jiných bojarů, postavil přes cestu velikou závoru a vybíral od těch, kteří tudy jeli, pro sebe mýto. Tucholčané však byli lid hrdý. Okamžitě vycítili, že se tady počíná rozhodující zápas, i usnesli se na radu Zachara Berkuta, že budou hrdě a neústupně do krajnosti trvat na svém právu. Hned za týden po postavení závory vyslala tucholská obecní rada své posly k Tuharovi Vovkovi. Poslové mu položili krátkou, ale rozhodnou otázku:

„Co to děláš, bojarine? Proč přehrazuješ cestu?“

„Protože se mi tak chce!“ odpověděl bojarin zpupně.

„Děje-li se vám křivda, jděte a stěžujte si na mne u knížete.“

„Tohle přece není knížecí cesta, nýbrž obecní.“

„Do toho mi nic není!“

Po této odpovědi se poslové vzdálili, ale ihned po jejich návratu přišel z Tuchly houf vesnické mládeže se sekerami

a v tichosti rozsekal závoru na drobné kousky, složil je na hranici a spálil opodál bojarova dvora. Bojarin na svém dvoře zuřil, proklínal ohavné smerdě, ale neměl odvahy postavit se jim na odpor; zatím však novou závoru nestavěl. První útok na práva obce byl odražen, ale Tucholčané se předčasně neradovali, dobře věděli, že to je pouze první útok a že po něm je nutno čekat další. A opravdu se tak stalo. Jednoho dne přiběhli do Tuchly pastevcí ovcí a hlásili smutnou zprávu, že je bojarští služebníci vyhánějí z nejlepších obecních polonin. Ještě ani jak se patří všechno nevyprávěli, když vtom přiběhli obecní hajní a hlásili, že bojarin vyměřuje a kolíky vytyčuje pro sebe veliký kus nejlepšího obecního lesa. Obecní rada znovu poslala posly k Tuharovi Vovkovi.

„Bojarine, proč ubližuješ obci?“

„Beru si pouze to, co mi kníže daroval.“

„Vždyť ta zem přece není knížecí, nýbrž obecní! Kníže nemohl darovat to, co mu nepatří.“

„No tak jděte ke knížeti a stěžujte si,“ odpověděl jim bojarin a odvrátil se od nich.

Od té doby začala mezi bojarinem a Tucholčany opravdová válka. Jednou seženou Tucholčané bojarinova stáda se svých polonin, jindy zas bojarinovi služebníci seženou stáda tucholská. Les, který uloupil bojarin, hlídali obecní i bojarinovi hajní a mezi nimi zhusta docházelo k hádce i k bitce. To přivádělo bojarina do stále větší zuřivosti a nakonec poroučel svým lidem, aby zabíjeli tucholský dobytek, který bude přistižen na uloupených poloninách, a jednoho obecního hajného, kterého přistihli v uloupeném lese, poručil přivázat ke stromu a šlehat ho trnovými pruty málem až k smrti. To už bylo pro tucholskou obec přespříliš. Ozývaly se mnohé hlasy, aby podle dávného obyčeje bylo proti bojarinovi použito zákona o vzdorném a škodu působícím občanu, o lupiči a zloději, aby byl vyhnán z okruhu obecních pozemků a jeho dům aby byl zničen do základu. Většina občanů s tímto návrhem souhlasila a jistě by se bylo bojarinovi vedlo velmi zle, kdyby nebyl Zachar Berkut vyslovil názor, že by nebylo správné odsuzovat někoho, aniž předtím byla vyslechnuta jeho obhajoba, a že spravedlnost vyžaduje, aby byl bojarin

především předvolán před obecní soud a dána mu tak možnost své počinání vysvětlit, a teprve pak postupovat proti němu tak, jak rozsoudí obec za naprostého klidu a rozvahy. Tucholská obec té rozumné rady poslechla.

Je jisté, že v přítomném shromáždění nikdo nechápal vážnost této chvíle tak dobře jako Zachar Berkut. Viděl, že tady je celé jeho životní dílo položeno na jazýček vah rozsudku obce. Ale kdyby v tom rozsudku šlo pouze o prostou spravedlnost, Zachar by byl klidný a spoléhal by zcela na rozum obce. Zde však bylo nutno uvážit — po prvé na tucholském obecním soudu — také jiné, vedlejší, avšak nesmírně závažné okolnosti, které záležitost zapletly tak, že z ní nebylo téměř východiska. Zachar dobře chápal, že z rozsudku, ať příznivého nebo nepříznivého pro bojarina, hrozí obci veliké nebezpečí. Příznivý rozsudek, t. j. přiznání, že na straně bojarinově není právo, ale síla, jednou provždy mu pokoří obec, vydá mu do rukou nejen uloupené lesy a poloniny, ale i celou obec, bude první a nejtěžší trhlinou ve svobodném zřízení obce, pro jehož obnovení a posílení neustále, po celých sedmdesát let namáhavě pracoval. A nepříznivý rozsudek, aby byl bojarin vypuzen z obce, hrozí rovněž nemalým nebezpečím. Co se stane, jestliže se bojarinovi podaří přemluvit knížete, probudit jeho hněv, přesvědčit ho, že Tucholčané jsou — buřiči? To může přivolat velikou bouři nebo i úplnou zkázu tucholského kraje, jak ostatně podobné rozsudky už několikrát přivolaly neštěstí na jiné obce, které knížata uznala za buřiče a vydávala je bojarům a jejich družinám k vydrancování a zničení. Obě tato těžká východiska přítomné rady naplňovala srdce starého Zachara velikým smutkem, i modlil se v duchu před začátkem rady upřímně k Dažbohu-Slunci, aby osvětlil jeho rozum i rozum jeho obce a dal jim naléztí pravou stezku ve všech těchto těžkostech.

„Počestní občané!“ tak začal svou řeč. „Nebudu před vámi skrývat, a vy to ostatně sami dobře víte, jaké těžké a veliké věci čekají dnes naši obec, aby je rozsoudila. Když se dívám na to, co se kolem nás děje a co nám hrozí, zdá se mi, že náš dosavadní klidný život v obci je nenávratně ztracen, že

teď pro nás všechny nastává doba — prokázat skutky, v boji, zda naše obecní zřízení je opravdu silné a dobré, zda může odolat valící se těžké bouři. Jaká bouře se na nás valí, a to nikoli jen s jediné strany, to víte a cítíte ještě plněji zde, na dnešní radě, a tak o tom teď nemusím mluvit. Chtěl bych vám jenom ukázat a nesmazatelně vepsat do vaší mysli stanovisko, na jakém bychom podle mého mínění měli stát, tvrdě stát, až do krajnosti. Ale ostatně, zde nemám moci nad vámi ani já, ani nikdo jiný: budete-li chtít, poslechnete, a nebudete-li chtít — je to vaše vůle! Jenom vám říkám, že dnes stojíme na rozcestí, dnes si musíme vybrat: sem nebo tam. A tak se sluší, abychom si my, lidé staří a zkušení, dobře objasnili volbu i cesty, na které nás ta volba může vést, i místo, na kterém stojíme teď!

Pohledte, počestní občané, na tuto naši soudní zástavu, která už po padesát let slyší naše slova a vidí naše činy. Víte, co představují její znaky? Svatí a úctyhodní starci, naši otcové, ji zhotovili a sdělili mi, jaký má význam. „Zachare,“ říkali tehdy, „jednou, ve chvíli nejhroznějšího nebezpečí, když život navál nepřátelskou vlnu na obec a ohrozí její zřízení, odhalíš obci, co znamená zástava a zároveň odhalíš, že na ní spočívá pozhnání naše i našeho ducha ochránce, že opuštění cesty, na kterou ta zástava ukazuje, bude pro obec největším neštěstím, bude počátkem úplného jejího úpadku!“

Zachar se na chvíli odmlčel. Jeho řeč učinila veliký dojem na všechny občany. Oči všech byly obráceny na zástavu, která na vysoké žerdi, zasunuté do kamene, stála před obcí, třpytila se stříbrným kováním na svých řetězových člancích a jejíž karmazínová korouhvička vlála na ní, jako kdyby se přelévala živá krev.

„Dosud jsem vám o tom nic neříkal,“ pokračoval Zachar, „protože byly klidné doby. Ale dnes je čas, abych to učinil. Pohledte na ni, na tu naši zástavu! Celý ten spojený řetěz je zhotoven z jednoho mohutného pařezu, je silný a jako v sebe uzavřený, ale přece jen svobodný v každém svém jednotlivém článku, připraven přijmout všechna možná spojení. Tento řetěz — to je náš ruský rod, takový, jaký vyšel z rukou dobrých tvůrčích duchů. Každý článek v tom řetězu, to je

jedna obec, neodlučně od samé přírody spojená se všemi jinými a přesto svobodná sama v sobě, jako by sama v sobě uzamčena žije vlastním životem a ukájí své potřeby. Pouze taková soudržnost a svoboda každé jednotlivé obce tvoří veškeren celek soudržným a svobodným. Kdyby praskl jenom jeden článek, rozpadne se nejen sám, ale rozpadne se i celý řetěz, jeho souvislé spojení bude přetrženo. A tak se i úpadek svobodného obecního zřízení v jedné obci stane ranou, která přináší nejen onemocnění, ale i. nákazu celému tělu naší svaté Rusi. Běda obci, která se dobrovolně stane tou ranou, která nevyužije všech sil a prostředků, aby se udržela při zdraví! Takové obci by bylo lépe, aby zmizela s tváře země, aby se propadla do propasti!“

Poslední Zacharova slova, pronesená hrozivým, zvýšeným hlasem, přehlušila hukot vodopádu, který opodál hřímavě narážel o kámen a jako živý sloup křišťálu, na slunci hrající všemi barvami duhy, se zdál zářivým pruhem nad hlavami obce. Zachar pokračoval:

„Pohleďte ještě jednou na tuto zástavu! Každý článek jejího řetězu je okován lesklým stříbrným kováním krásných vzorů. To kování články nezatěžuje, ale přispívá k ozdobě a trvanlivosti řetězu. Stejně tak každá obec má svá drahocenná ustanovení a zřízení, vytvořená potřebami, ustavená rozumem našich moudrých otců. Zřízení to je svaté, ale ne proto, že je dávné, že je ustaveno našimi otci, ale jen proto, že je svobodné, že žádného dobrého člověka nepoutá v konání dobrých skutků, ale poutá jen zlého, který by chtěl obci škodit. To zřízení nepoutá ani obec, jen jí dodává síly a moci k ochraně všeho, co je dobré a prospěšné, a k zničení všeho, co je zlé a škodlivé. Kdyby nebylo toho stříbrného kování, mohly by dřevěné články řetězu lehce popraskat, a bylo by po veškeré jednotnosti řetězu. Stejně tak je tomu i s naší obcí; kdyby nebylo našich svatých obecních zřízení, zhynula by i celá obec. Dejte dobrý pozor, počestní občané! Zlodějské ruce se vztahují, aby strhaly to stříbrné kování s našeho kruhu, aby oslabily a pošlapaly naše obecní zřízení, za něhož se nám tak dobře žilo!“

„Ne, to nedopustíme!“ vykřikla jedním dechem obec.

„Postavíme se na obranu své svobody, i kdybychom měli prolít poslední kapku krve!“

„Dobře, děti!“ řekl vzrušený Zachar Berkut, „tak je to třeba! Věřte mi, že to z vás promluvil duch našeho velikého Strážce. Vy jste jeho silou pochopili význam té korouhvičky, která vlaje na naší zástavě. Proč je rudá? Protože znamená krev! Obec musí do poslední kapky krve chránit svou svobodu, své svaté zřízení! A věřte mi, není daleka chvíle, která bude od nás vyžadovat krve ve skutečnosti! Budme připraveni prolít ji ve své obraně!“

V té chvíli se oči všech občanů, jako na dané znamení, obrátily ke vsi.

Tam na cestě, která vedla kolem vodopádu do hor, ukázal se malý hlouček honosně vystrojených, ozbrojených lidí. To šel v celé své nádheře na tucholskou radu bojarin Tuhar Vovk se svou družinou. Nedbal, že je parný den, byl v plné rytířské zbroji: v pancíři ze železného lesknoucího se plechu, ve stejných nábedrnících a náholenících a v blyštící se bronzové přilbě, na jejímž vrcholku byl rozčepýřený chochol z koutíků per. U boku se mu houpal těžký bitevní meč v pochvě, přes ramena měl zavěšen luk a toulec se šípy, a za pasem mu trčel topor, lesknoucí se širokým ocelovým ostřím a bronzem čepele. Přes všechnu tu strašnou výzbroj přehodil bojarin na znamení pokojného úmyslu vlčí kůži, tlama tvořila sponku na prsou a tlapy svými ostrými drápy obepínaly jeho pas. Kolem bojarina šlo deset vojáků, lučištníků a toporníků, oblečených stejně do vlčí kůže, ale bez pancířů. Tucholská obec se bezděčně otrásla, když zahlédla tuto blížící se vlčí družinu; všichni pochopili, že to je vlastně onen nepřítel, který usiluje o jejich svobodu a nezávislost. Ale zatím ještě nedošli a Zachar dokončoval svou řeč.

„Hle, přichází bojarin, který se chvástá, že mu kníže z milosti daroval naši zem, naši svobodu, nás samé. Hleďte, jak si hrdě vykračuje v tom pocitu knížecí milosti, v tom pocitu, že je knížecí sluha, že je rab! My nepotřebujeme milost od bojarina, za nic na světě nechceme být raby, to je důvod, proč nás nenávidí a nazývá nás smerdi. Ale my víme, že jeho pýcha je prázdná a že opravdu svobodnému člověku sluší nikoli

pýcha, nýbrž klidná vážnost a rozum. Zachovejte v jednání s ním tu vážnost a ten rozum, aby se necítil pokořen s naší strany, ale aby sám v hloubce svého svědomí pocítil, že pokořen je! Skončil jsem.“

Tichý šepot, prozrazující uspokojení a radostnou rozhodnost, přeběhl po shromáždění. Zachar se posadil na své místo. Chvilí, než se Tuhar Vovk přiblížil k radě, panovalo na prostranství mlčení.

„Budte zdraví, občané!“ řekl a dotkl se rukou své přilby, ale nesundal ji s hlavy.

„Bud' zdrav i ty, bojarine!“ odpověděla obec.

Tuhar Vovk vystoupil tvrdým jistým krokem před obec, ani se na ni řádně nepodíval a řekl:

„Volali jste mne před sebe, tady jsem. Co si ode mne přejete?“

Ta slova byla pronesena řízným, pyšným hlasem, kterým bojarin zřejmě chtěl obci ukázat svou povýšenost. Přitom se nedíval na shromáždění, otáčel v ruce svým toporem, jako by se kochal leskem jeho ostří a čepele, dával jasně najevo, že hluboce pohrdá celou tou radou.

„Zavolali jsme tě, bojarine, před soud obce, abychom dřívě, než odsoudíme tvé skutky, vyslechli tvá slova. Jakým právem a s jakým úmyslem činíš křivdu obci?“

„Na soud obce?“ opakoval Tuhar Vovk jako by udiveně a obrátil se obličejem k Zacharovi. „Jsem knížecí služebník a bojarin. Nikdo, kromě knížete a bojarů, kteří jsou mi rovni, nemá práva mne soudit.“

„O tom, čím jsi služebník, nebudeme se s tebou přít, do toho nám nic není. A o tvém právu si pohovoříme později. Teď nám jenom laskavě pověz, odkud jsi přišel do naší vesnice?“

„Ze stoličného knížecího města Halyče.“

„A kdo ti poručil, abys šel sem?“

„Můj i váš pán Danylo Romanovyč.“

„Mluv o sobě a nikoli o nás, bojarine! My jsme lidé svobodní a neznáme žádného pána. A proč ti poručil tvůj pán, abys šel do naší vesnice?“

Při těchto Zacharových slovech obličej bojarina vztekem zbrunátněl. Chvilí váhal, má-li na jeho vyptávání odpovídat dál, ale pak ukrotil své nečasné vzplanutí.

„Poručil mi, abych byl strážcem jeho zemí a jeho poddaných, vojvodou a náčelníkem tucholského kraje, a dal mi i mým potomkům ve věčné držení tucholskou zem jako odměnu za mou věrnou službu. Hle, zde je jeho listina, jeho pečeť a podpis!“

Při těch slovech bojarin hrdým pohybem ruky vytáhl knížecí listinu, kterou měl zastrčenou za širokým koženým pásem, pozvedl ji a ukazoval obci.

„Schovej si svou listinu, bojarine,“ řekl Zachar klidně, „my ji nedovedeme přečíst a pečeť tvého knížete není pro nás zákonem. Raději nám sám pověz, kdo je to, ten tvůj kníže?“

„Jak to?“ vykřikl udivený bojarin. „Vy neznáte knížete Danyla?“

„Ne, neznáme žádného knížete.“

„Vladaře všech zemí, všech osad i měst od Sanu až po Dněpr, od Karpat až k ústí Bugu?“

„Nikdy jsme ho neviděli, u nás není vladařem. Vždyť pastevec, vládce stáda, střeží je před vlkem, zahání je v žáru poledne k chladnému potoku a v chladu noci do teplého, bezpečného košiaru. Koná toto kníže pro své poddané?“

„Kníže koná pro ně ještě víc,“ odpověděl bojarin. „Dává jim moudrá práva a moudré soudce, posílá jim své věrné služebníky, aby je bránili před nepřitelem.“

„Toto jsi neřekl po pravdě, bojarine,“ podotkl Zachar stroze. „Podívej, slunce na nebi zakrylo svou jasnou tvář, aby neposlouchalo tvých křivých slov! Naše moudrá práva nepocházejí od tvého knížete, nýbrž od dědů a otců našich. Moudré knížecí soudce jsme dosud neviděli a žili jsme tiše, ve shodě a pořádku, soudili jsme sami svým obecním rozumem. Naši otcové nás odedávna učili: jeden muž — je hlupák, ale soud obce — je spravedlivý soud. Naši otcové žili bez knížecích vojvodů, žili jsme bez nich dosud i my, a jak vidíš, naše chalupy nejsou zpustlé a naše děti nejsou odvedeny do nepřátelského zajetí.“

„Tak bylo dosud, ale od teďka tak nebude.“

„Jak bude od teďka, toho neznáme a ani ty, bojarine, toho neznáš. Jen nám řekni ještě jedno: je tvůj kníže spravedlivý člověk?“

„Celý svět zná a obdivuje jeho spravedlivost.“

„To jistě vyslal i tebe, abys v našich horách dosazoval spravedlivost?“

Ta prostá otázka přivedla bojarina do rozpaků, ale po chvíli váhání řekl:

„Ano.“

„A jak myslíš, bojarine, může spravedlivý člověk nespravedlivě křivdit svým poddaným?“

Bojarin mlčel.

„Což může nespravedlivým počínáním vstřípit do jejich srdcí spravedlivost, a když jim křivdí, získat si jejich lásku a úctu?“

Bojarin mlčky otáčel toporem, jehož ostří se blýskalo.

„Podívej se, bojarine,“ zakončil Zachar. „Tvá ústa mlčí, ale tvé svědomí říká, že to není možné. A přece jen tvůj spravedlivý kníže učinil to nám, nám, které neviděl a nezná, o jejichž blahobyť a štěstí se nestará, kteří mu neučinili nic zlého, ale naopak mu každoročně odvádějí bohatou daň. Jak to mohl učinit, bojarine?“

Tuhar Vovk zablýskl hněvivě očima na Zachara a řekl:

„Hloupé je tvé plácání, starče. Kníže nemůže nikomu ukřivdit.“

„A přece jen nám ukřivdil, právě tou listinou, kterou se tolik vychloubáš. Jenom uvaž: neukřivdil bych ti, kdybych ti bez tvého svolení snal tento lesknoucí se pancíř a dal ho svému synovi? A totéž udělal tvůj kníže s námi. Co je pro tebe pancíř, to je pro nás země a les. Od věků jsme jich užívali a střežili jsme je jako oko v hlavě — a tu najednou přicházíš ty ve jménu knížete a říkáš: ‚To je moje! Můj kníže mi to dal jako odměnu za mé veliké zásluhy!‘ a odháníš naše pastevce, zabíjíš našeho hajného na naší vlastní zemi! Pověz, můžeme považovat tvého knížete za spravedlivého člověka?“

„Zmýlil ses, starče!“ řekl Tuhar Vovk. „My všichni jsme vlastnictvím knížete se vším, co máme, s dobyt看em i zemí. Jediný kníže je svobodný a my jsme jeho nevolníci. Jeho milost — to je naše vůle, může s námi naložit, jak chce.“

Jako rána čepelí do temene, tak omráčila ta slova Zachara

Berkuta. Sklonil sivou hlavu a dlouhou chvíli mlčel, nevěda, co říci. Jako mrtvá ponuře mlčela i celá obec. Posléze Zachar povstal. Z obličeje mu vyzařoval jas. Pozvedl ruku k slunci:

„Přejasně slunce!“ řekl. „Ty blahodárný, svobodný zdroji světla, neposlouchej ta hanebná slova, která se tento člověk opovážil pronést před tvou tvář! Neposlouchej je, zapomeň, že byla pronesena na naši, dosud ani pomyšlením na to neposkvrněné zemi. A netrestej nás za ně! Protože vím, že je beztrestně nepromíšš. A jestliže se tam, v tom Halyči, kolem knížete rozmohlo mnoho takových lidí, setři je s tváře země, ale za trest neznič zároveň s nimi celý náš národ!“

Potom se Zachar uklidnil, posadil se a znovu se obrátil k bojarinovi.

„Slyšeli jsme, jaké je tvé přesvědčení, bojarine,“ řekl. „Neopakuj je po druhé před námi, nech si je pro sebe. A teď poslechni, co si myslíme o tvém knížeti my. Poslechni a nerozhněvej se na nás pro to! Sám vidíš a víš, že otce a ochránce v něm vidět nemůžeme. Otec zná své dítě, jeho potřeby a přání, ale on nás nezná a ani nás nechce znát. Ochránce střeží svého poddaného před nepřitelem a před různou škodou, kníže nás nechrání ani před nepohodou, ani před bouřkou, ani před krupobitím, ani před medvědem, a to jsou naši nejhorší nepřátelé. Pravda, on prohlašuje, že nás chrání před přepady uherských vojáků. Ale jak nás chrání? Posílá na nás ještě horší nepřátele než jsou Uhři — své nenasytné bojary s jejich družinami. Uhři přepadnou, seberou, co mohou, a odtáhnou; když však přepadne bojarin, ten se usadí, žádná kořist ho neuspokojí a rád by z nás všech na věky udělal raby. My tvého knížete nepovažujeme ani za otce, ani za ochránce, ale za trest boží, seslaný na nás za naše hříchy, z něhož se musíme vykupovávat každoročními daněmi. Čím méně o něm víme a on o nás, tím lépe pro nás. A kdyby se ho celá naše Rus mohla dnes zbavit i s jeho bandami, jistě by byla šťastná a veliká!“*

* Názory, jaké tu pronáší Zachar Berkut, mohou být považovány za charakteristické názory tehdejších lidí na knížata a jejich krvavé rozbroje mezi sebou a na počátky feudalismu. Připomínáme, že podobné názory našly ohlas

S divným pocitem v srdci poslouchal Tuhar Vovk ta plamenná slova starého řečníka. Ačkoli byl vychován u knížecího dvora a poměry tam vládnoucí, nezdravé a podlé, pokazily jeho charakter, přece jen byl stále rytířem, vojákem, člověkem, a tak musil srdcem vycítit aspoň trochu toho citu, který tak silně vzrušoval srdce Zachara Berkuta. A vedle toho neřikal svá dřívější slova o neomezené moci knížete s čistým svědomím; jeho duše se někdy bouřila proti té moci, zde však poukazem na knížecí moc chtěl pouze zakrýt své vlastní choutky po takové moci. Není divu, že mu slova Zachara Berkuta zapadla do duše hlouběji, než si toho sám přál. Po prvé se na něho podíval s upřímným obdivem, ale zároveň mu bylo i líto toho obra, jehož pád, jak se domníval, byl blízký a nevyhnutelný.

„Starče, starče,“ řekl, „je mi líto tvého sivého vlasu i tvého mladického srdce. Dlouhou dobu jsi prožil na světě, zdá se, že až příliš dlouhou! Poněvadž žiješ srdcem v minulosti a v horkých myšlenkách mládí, přestal jsi rozumět nové, nynější době, jejím názorům a potřebám. To, co bylo dávno, nemusí být ani teď, ani věčně. Všechno, co žije — přežívá se. Přežily se i tvé mladické myšlenky o svobodě. Nyní nadcházejí těžké doby, starče! A ty si žádají nutně jednoho, silného vladaře v naší zemi, který by v jednom středisku shromáždil a do své ruky uchopil všechnu sílu celého národa na obranu jeho před nepřítelem, který táhne od východu. Ty, starče, toto všechno neznáš, a proto se ti zdá, že staré časy ještě trvají.“

„Také zde jsi na omylu, bojarine,“ řekl Zachar Berkut. „Neslušelo by se starému člověku, aby se oddával mladým snům a před současností zavíral oči. A třikrát by se neslušelo, aby odvrhoval dobré jenom proto, že je to staré, a chápal se špatného jen proto, že je to nové. To je obyčejem mladíků,

dokonce i u našeho letopisce ve vyprávění o zpěvákovi Mytusovi, kterého kníže Danylo za buřičské řeči a vzpurnost poručil chytit a potrestat smrtí. Je samozřejmé, že když uvádíme takovéto názory pro charakteristiku lidí a doby, nechceme zmenšit důležitost a význam osoby knížete Danyla, který mezi všemi vladaři rusko-haličských zemí vyniká jako člověk neobyčejný, sympatický a po svém, s ohledem na dobu, dosti lidský a obdařený politickým rozumem. (Ivan Franko.)

a to špatně vychovaných mladíků. Předhazuješ mi, že neznám, co se děje kolem nás. Ale zatím se ještě neví, kdo z nás dvou to zná lépe a důkladněji. Zmínil ses o strašném nepříteli, který nás ohrožuje z východu a který se teď blíží, a vyslovil jsi mínění, že to nutně vyžaduje sloučení veškeré národní síly v jedné rukou. Nyní ti povím, že o tom nepříteli vím. Víím, bojarine, o tom, že včera k tobě přiběhl knížecí posel, který ti přinesl zprávu o novém vpádu strašných Mongolů do naší země. O tom, že po dlouhém odporu obsadili Kyjev a úplně ho zničili a teď jako obrovské mračno táhnou na naše červeno-ruské země. Toto jsme, bojarine, věděli už před týdnem a věděli jsme o knížecím poslu, který byl vypraven do těchto krajů, i to, jaké zprávy nese. Knížecí posel přibyl hodně pozdě, naši poslové běží daleko rychleji. Mongolové už dávno zaplavili naši Červenou Rus, zničili mnoho měst a vesnic a rozdělili se ve dva proudy. Jeden táhne na západ, snad k Sudomyru, do polské země, a druhý táhne údolím Stryje do našich krajů. Vid, bojarine, žes toto ještě nevěděl?“

Tuhar Vovk se díval na starého Zachara s údivem, téměř se strachem.

„A odkud to víš, starče?“ zeptal se.

„Také to ti povím, abys věděl, jaká síla je v obci a ve svobodném spojení. My jsme ve spojení se všemi podhorskými obcemi: jsou povinny nám a my zase jim hlásit co nejrychleji všechny zprávy, důležité pro život obce. Podhorské obce pak jsou ve spojení s dalšími, pokutskými a podolskými, a tak zpráva o všem, co je tak či onak pro nás důležité, co se děje na naší Červené Rusi, letí jako blesk od obce k obci.“

„Co máte ze zpráv, když si nemůžete pomoci!“ zabručel bojarin pohrdavě.

„Řekl jsi pravdu, bojarine,“ odpověděl Zachar smutně. „Podolské a pokutské obce si nemohou pomoci, protože jsou oškubané a zbavené sil knížaty a bojary, kteří jim nedovolují, aby měly své zbraně, ani aby se mohly cvičit v zacházení s nimi. Tak vidíš, bojarine, co to znamená spojovat sílu národa v jedné rukou. Aby byla v jedné rukou sjednocena síla národa, je nutno sílu národa oslabit, aby jednomu byla udělena veliká moc nad národem, je nutno každé obci

vzít její svobodu, je nutno rozbít spojení obcí, odejmout rukám obcí zbraně. A pak všelijací Mongolové mají otevřenou cestu do naší země. Pohled teď na naši Rus! Tvůj vladař, tvůj mohutný kníže Danylo zmizel neznámo kam. Místo aby se obrátil ke svému národu, aby mu dal jeho svobodu a udělal z něho živou, nezdolatelnou zábranu proti mongolskému vpádu, on, zatím co Mongolové ničí jeho zemi, odejel k uher-skému králi, aby ho prosil o pomoc. Ale Uhři nemají naspěch, aby nám pomáhali, ačkoli i je samé ohrožuje tatáž lavina. Tvůj kníže Danylo teď někde zmizel a kdo ví, možná, že ho zanedlouho uvidíte i v táboře mongolského chána jako jeho věrného poddaného, aby si za cenu otroctví a ponížení před silnějším koupil vládu nad slabšími.“

Bojarin poslouchal toto vyprávění a jeho hlava už začala osnovat plány, co dělat, jak využít dobu.

„Ty tedy říkáš, že Mongolové hrozí vpádem i do těchto hor?“

Zachar se této otázce jaksi významně pousmál.

„Hrozí, bojarine.“

„A co hodláte dělat? Poddáte se, nebo se budete bránit?“

„Není možné, abychom se jim poddali, protože oni všichni, kteří se jim poddají, ženou do vojenské služby, a to do prvních řad, do nejtěžších bojů.“

„To znamená, že se chcete bránit?“

„Pokud stačí naše síly, pokusíme se tak učinit.“

„Je-li tomu tak, přijměte mne za svého vojvodu. Povedu vás do boje proti Mongolům!“

„Počkej, bojarine, k volbě vojvody jsme ještě nedošli. Ještě jsi nevysvětlil všechno své počínání v naší obci. Tvou upřímnou vůli vstoupit do služeb obce přijmeme, ale naši otcové nám říkali, že k čistému dílu je třeba i čistých rukou. Bojarine, budou tvé ruce čisté k takovému dílu?“

Tuhar Vovk byl takovým náhlým obratem přiveden do rozpaků, ale pak řekl:

„Starče, občané, nechme dávných nedorozumění! Nepřítel se blíží, spojme své síly proti němu! Tím, že budete žádat vysvětlení nedorozumění, můžete věc jen poškodit a prospěch z toho žádný nezískáte.“

„Ne, bojarine, toto neříkej! My nechceme vysvětlovat nedorozumění, ale chceme dospět k pravdě. S nepravdou jsi k nám přišel, neřídil ses pravdou při postupu vůči nám, jak bychom ti mohli svěřit velení nad sebou ve vojně s Mongoly?“

„Starče, jak vidím, chceš mne stůj co stůj rozčilit.“

„Bojarine, měj na zřeteli, že tady je obecní soud a žádné místo pro zábavu! Odpověz: když ses usadil na tucholské zemi, chtěl bys být členem obce nebo ne?“

„Jsem sem poslán knížetem jako vojvoda.“

„Řekli jsme ti už, že neuznáváme tvé právo nad námi, a obzvlášť právo na naši zemi. Nech na pokoji naši zem i naše lidi a pak tě snad přijmeme do své obce jako rovného mezi rovné.“

„Tak vy takhle!“ vykřikl Tuhar Vovk hněvivě. „Taková je vaše spravedlnost! Měl bych tedy z knížecí přízně učinit cár a doprošovat se přízně u smerdů?“

„Co dělat, bojarine, jinak nemůžeš být naším občanem, a toho, kdo do obce nepatří, nebude obec chtít u sebe trpět.“

„Nebude chtít trpět?“ vykřikl Tuhar Vovk posměšně.

„Naši otcové nám říkali: škodlivého a nepotřebného člena obce, lupiče, zloděje koní nebo člověka cizího, který by bez svolení obce zabíral obecní zem, takového vyhnat i s rodinou za hranice obce a jeho dům rozbořit a srovnat se zemí.“

„Cha, cha, cha!“ zasmál se bojarin nuceně. „To vy byste se opovážili mne, knížecího bojara, kterého kníže za zásluhy zahrnul svou přízní, mne byste se opovážili stavět na roveň s lupiči a zloději koní?“

„Tož tedy, bojarine, pověz sám podle svého svědomí, zda s námi jednáš lépe než lupič? Vždyť zabíráš naši zem — náš největší a vlastně jediný majetek. Naše lidi odháníš a zabíjíš, náš dobytek střílíš! Copak tohle dělají poctiví občané?“

„Starče, zanech takových řečí, nemohu je poslouchat, dotýkají se mé cti.“

„Počkej, bojarine, ještě jsem neskončil,“ odpověděl Zachar Berkut klidně. „Vzpomněl jsi na svou čest a neustále hovoříš o svých velikých zásluhách. Buď tak laskav, řekni nám, jaké jsou tvé zásluhy, abychom je i my mohli mít v úctě!“

„Ve dvaceti bitvách jsem proléval krev!“

„Prolévat svou krev, bojarine, to ještě není zásluha. I lupič mnohdy prolévá svou krev a je za to pověšen. Pověz nám, proti komu a pro koho jsi bojoval?“

„Proti knížeti kyjevskému, proti knížatům volyňským i polským i mazovským...“

„Dost, bojarine! Ty vojny — to je hanba a nikoli zásluha, jak pro tebe, tak i pro knížata. To jsou čistě lupičské vojny.“

„Bojoval jsem i proti Mongolům u Kalky.“

„A jak jsi proti nim bojoval?“

„Jak to, jak? Tak, jak jsem byl povinnen bojovat, neustupovat s místa, dokud jsem se po zranění nedostal do zajetí.“

„Tohle jsi řekl dobře, jenže nevíme, je-li to pravda.“

„Když nevíte, nemíchejte se do toho, co nevíte.“

„Počkej, bojarine, nevysmívej se naší nevědomosti. Budeme hledět se přesvědčit.“

Zachar po těch slovech vstal a oslovil shromáždění:

„Počestní občané, slyšeli jste přiznání Tuhara Vovka?“

„Slyšeli.“

„Nechce být někdo svědkem pro něho nebo proti němu?“

„Já mohu!“ ozval se hlas z lidu.

Jako šípem zasažený otřásl se bojarin po tom hlase a po prvé pozorně, s jakousi bázní se podíval na shromáždění.

„Kdo může svědčit, ať vyjde před obec a svědčí,“ řekl Zachar.

Před obec vystoupil ještě ne starý muž, mrzák, bez ruky a nohy. Zmrzačení postihlo na jedné straně nohu a na druhé ruku. Jeho obličej byl rozbrázděn hlubokými šrámy. Byl to Myťko Voják, jak mu říkala obec. Před několika lety zašel do obce o dřevěné noze, vyprávěl strašné zprávy o Mongolech, o bitvě u Kalky, o pogromu ruských knížat a o smrti těch, kteří se dostali do zajetí, a pak o tom, jak byli udušeni pod prkny, na něž Mongolové zasedli k hostině. Myťko byl také v té bitvě v družině jednoho bojarina a spolu s ním se dostal do zajetí, z něhož potom jakýmsi zázrakem uprchl. Dlouho bloudil po vesnicích a městech svaté Rusi, až nakonec došel do Tuchly. Tady se mu zalíbilo, a poněvadž svou jednou rukou dovedl plést vkusné koše, znal mnoho písní a vyprávěl o dalekých zemích, obec ho přijala mezi své členy,

živila ho a odívala po střídě, požíval všestranné lásky a úcty pro své rány, utržené ve vojně s nájezdníky, i pro svou poctivou, veselou povahu. A ten Myško teď vystoupil, aby svědčil proti bojarinovi.

„Pověz nám, Vojáku Myško,“ začal se ho ptát Zachar, „znáš tohoto bojarina, proti kterému chceš svědčit?“

„Znám,“ odpověděl Myško pevným hlasem. „Sloužil jsem v jeho družině a byl jsem v bitvě u Kalky.“

„Jaké svědectví chceš složit proti němu?“

„Mlč, ty podlý rabe!“ vykřikl zbledlý bojarin. „Mlč, nebo tady bude konec tvému mrzáckému životu.“

„Bojarine, já teď nejsem tvůj rab, ale svobodný občan, a jen má obec mi může poručit, abych mlčel. Dosud jsem mlčel, ale teď mi poroučejí, abych mluvil. Počestní občané! Moje svědectví proti bojarinovi Tuharovi Vovkovi je veliké a strašné: on je zrá...“

„Mlčel jsi dosud, tak mlč i dál!“ zařval bojarin a Myško Voják padl s rozřatou hlavou na zem.

Celé shromáždění zasténalo a prudce povstalo. Kolem dokola se strhl strašný křik.

„Smrt mu! Smrt! Znesvětil svatý soud! Na radě zabil našeho muže!“

„Ohavní smerdi!“ rozkřikl se na ně bojarin. „Nebojím se vás! Tak se stane každému, kdo se mne opovází dotknout rukou nebo slovem. Hej, moji věrní sluhové, sem ke mně!“

Lučištníci a toporníci, ač byli sami bledí a třásli se, postavili se kolem bojarina. Hrozný, rudý zlostí stál uprostřed nich se zakrvaveným toporem v ruce. Na Zacharovo znamení shromáždění ztichlo.

„Bojarine,“ řekl Zachar, „ty jsi se smrtelně provinil proti bohu i obci. Ty jsi na soudu zabil svědka, našeho občana. Co chtěl proti tobě svědčit, nedozvěděli jsme se a nechceme to znát, ať tě soudí tvé svědomí. Ale svou vraždou jsi se přiznal k vině a navršil jsi na ni novou vinu. Obec tě nemůže trpět na své půdě. Odejdi od nás! Ode dneška za tři dny přijdou naši lidé, aby rozbořili tvůj dům a zahladili i stopu tvého pobytu u nás.“

„Jen ať přijdou!“ vykřikl bojarin vztekle. „Uvidím, kdo čí

stopu zahladí. Kašlu na váš soud! Rád uvidím toho, kdo se přiblíží k mému domu. Nuže, moji služebníci, pojďme z této hanebné schůze!“

Bojarin odcházel se svými sluhy. Shromáždění dlouho mlčelo. Mladíci odnesli zkrvavené tělo Myšky Vojáka.

„Počestní občané,“ řekl Zachar, „je to vaše vůle, abychom postupovali proti bojarinovi Tuharovi Vovkovi tak, jak nám veleli naši otcové postupovat proti takovým lidem?“

„Ano, ano!“ zahlučela obec.

„Koho zvolíte, aby provedl usnesení obce?“

Bylo vybráno deset mladíků a mezi nimi i Maksym Berkut. Těžko bylo Maksymovi, když přijímal tuto volbu. Třeba bojarina sebevíc nenáviděl, byl přece jen otcem té, která jako kouzlem ovládla jeho srdce a jeho mysl, té, za kterou by byl dal život. A teď, ó bědá, i ona, zcela nevinná, byla odsouzena pro otcovo provinění. Ale Maksym se přesto nevzpíral přijmout tu volbu. Byl to pro něho sice velmi těžký úkol, když měl provést rozsudek obce, ale v hloubi srdce se přece jen z něho radoval: vždyť ji při té příležitosti uvidí! A možná, že se mu podaří nějak ji potěšit, zmírnit aspoň svou upřímností ostrý rozsudek obce!...

A zatím rada obce pokračovala ve svém jednání.

Byli přivoláni poslové z cizích obcí, aby se i s nimi poradili o tom, jak se mají bránit proti vpádu Mongolů.

„Jsme zničeni,“ povídal posel podhorských obcí. „Naše vesnice jsou vypáleny, dobytek uloupen, mládež zahynula. Požáry se rozlily jako široká řeka po celém Podhůří. Kníže nám neposkytl žádnou ochranu, a bojaři, kteří nás utiskovali v dobách pokoje, v nouzi nás zradili.“

Poslové z Korčyna a Tustanja hovořili:

„Nám hrozí záplava. Dole pod Synevidskem se na rovině už běhlají stany Mongolů. Táhne jich nesmírné množství, a my nemůžeme ani pomyslet na boj a odpor, bereme s sebou všechno a prcháme do lesů a do hor. Naši bojaři začali sice stavět záseky na cestě, ale nějak liknavě. Lidé si šeptají, že chtějí prodat naše cesty Mongolům.“

Poslové z jiných vrchovinských obcí vyprávěli:

„U nás je špatná úroda a teď se k nám z nížin seběhlo mno-

ho lidí. Doba přede žněmi je velmi těžká. Zachraňte nás i naše hosty, pomozte přežít černou hodinu!“

Poslové z uhersko-ruských obcí řekli:

„Slyšeli jsme, že se ta mongolská záplava valí do uherské země. Pro boha i bohy našich otců vás vzýváme, sousedé a bratři, zastavte ten strašný mrak, nedopusťte, aby se převálil do naší země! Vaše vesnice jsou pevnosti; každá skála, každá rokle vydá za tisíce vojáků. Ale jakmile se převálí přes hory, už je nezastaví žádná síla a my všichni marně zahyneme. Jsme připraveni poskytnout vám pomoc, o jakou požádáte, obilí i lidi, jen nenechávejte klesnout ruce, neztrácejte naději, postavte se do boje s ohavnými nájezdníky!“

A tu řekl Zachar Berkut:

„Počestní moji občané, i vy, počestní poslové ze sousedství! Všichni tady jsme slyšeli, jaký strašný mrak se valí na naši zem. Vojenské síly vystoupily proti nim a byly potřeny. Je jich veliké množství, a nešťastné zřízení v našich dolinách jim dovolilo, aby zašli až do srdce naší země, před práh naší světnice. Knížata a bojaři poztráceli hlavy nebo docela veřejně zrazují svou zem. Co máme dělat? Jak se máme bránit? Myslí bych, že se nemůžeme vypravit za hranice území našeho tucholského kraje. Svou cestu s vaší pomocí, počestní občané z kraje za horami, snad uhájíme. Ale jiné cesty hájit nemůžeme. To bude vaší věcí, počestní občané tustjanští, a kdyby se nám podařilo zde se uhájit, půjdeme vám rádi na pomoc.“

Na to řekli tustjanští poslové:

„Víme, otče Zachare, že nemůžete jít nás bránit a že v té těžké chvíli je třeba, aby každý především hájil sám sebe. Ale uvažte jen, že naše obce nejsou tak šťastné, jako je vaše, že nás mají v rukou bojaři a ti drží stráž u zásek a průchodů. Jestliže je budou chtít vydat Mongolům, co si pak počneme? Společně jen na jedno, a to nás může ještě spasit, že Mongolové nepotáhnou vaší cestou a že v takovém případě postačí, abyste zajistili svou cestu hlídkami, a pak budete moci vyrazit nám na pomoc.“

„Eh, občané, občané,“ s nádechem smutku, ale i káravě řekl Zachar, „jak vidím, máte sílu v rukou i rozum v hlavách

jako muži, ale vaše řeč je dětinská! Skládáte naději na „snad“ a na „kdo ví“. Nemusím vás přece ujišťovat, že vám přijde celá obec na pomoc, jakmile nám nebude hrozit nebezpečí. Ale především by se slušelo, abyste se zajistili proti svým vlastním nepřátelům — bojarům. Dokud jsou záseky a průchody v jejich rukou, dotud nemůžeme ani bezpečně vydechnout. Ten protřelý rod vás může každou chvíli prodat. Je na čase, abyste nedřímali, ale udeřili na zvony a hromadně svrhli ta pouta, jimiž vás sevřela bojarská nenasytlost a knížecí svévole. Dokud toho nebude, pomoc od nás nečekejte.“ Po těch Zacharových slovech tustjanští poslové smutně schýlili hlavy.

„Eh, otče Zachare,“ řekli na to, „ty znáš naše občany a hovoříš, jako bys je vůbec neznal. Jejich dávná odvaha je zlomena, jejich vůle udupána. Děkujeme ti za tvou radu a vyřídíme ji našim obcím, ale budou se jí řídit?... Eh, kdyby tys byl mezi nimi a řekl jim to sám!“

„Copak, počestní sousedé, může mít moje slovo u vašich občanů větší váhu než jejich vlastní potřeba, než jejich vlastní rozum? Ne! Kdyby tomu tak bylo, pak už vám moje slovo nic nepomůže, pak už jsou ztraceny naše obce, je ztracena naše Rus.“

Slunce se už přehouplo daleko přes poledne, když se tucholská obec po skončené radě vracela do vsi. Bez obvyklých radostných zpěvů a bez výkřiků, smutně, vážně kráčeli staří i mladí, plní těžkých myšlenek. Co jim přinesou budoucí dny?

Poslové cizích obcí, posílení na duchu a povzbuzeni se rozcházeli. Pouze soudní zástava, znamení síly a shody obce, vlála vysoko a vesele ve vzduchu, a jarní obloha zářila přečistým blankytem, jako by neviděla smutek a zděšení na zemi.

IV

JAKO ŠIROKÁ ŘEKA VALILY SE PŘES RUS požáry, zkáza a smrt. Strašná mongolská horda z daleké stepní Asie přiletěla na naši zem, aby na dlouhé věky u sa-

mého kořene podžala její sílu, zničila její národní život. Nej-
přednější města — Kyjev, Kaněv, Perejaslav padla a byla zni-
čena do základů; stejný osud postihl tisíce vesnic a menších
měst. Strašný náčelník Mongolů Batu-chan, nazvaný Batijem,
jel v čele své stotísíkové hordy, hnal před sebou čtyřikrát
tolik různých zajatců, kteří se za něho musili bít v prvních
řadách, táhl přes ruskou zemi, rozeslal široko na strany své
oddíly a brodil se po kolena v krvi. Na nějaký odpor v ote-
vřeném poli nebylo ani pomyslení, tím spíše, že Rus byla roz-
dělená a rozervaná vnitřními nesyváry. Místy se tu a tam sta-
věli na odpor měšťané ve svých hradbách a Mongolové, kteří
nebyli zvyklí na pravidelné obléhání, musili mnohdy ztráct
mnoho času dobýváním bran a hradeb topory. Ale slabé pev-
nosti padaly většinou zradou a úplatky, nebyly dobyty silou.
Cílem pochodu strašné hordy byly Uhry, bohatá zem, osídlená
plemenem příbuzným s Mongoly, na němž veliký Džingis-
chán mongolský požadoval, aby se mu poddalo. Uhři se
poddát nechtěli a strašný pochod mongolské hordy jim měl
ukázat, jak se mstí veliký Džingischán. Horda měla podle
Batijova plánu vpadnout do Uher se tří stran zároveň: z vý-
chodu do země Sedmihradské, ze západu ze země Moravské,
a ze severu přes Karpaty. Podle toho se horda rozdělila na tři
části: jedna, pod vedením Kajdana, táhla bessarabskými
stepmi do Vološčyny, druhá pod vedením Pety se oddělila
od hlavní hordy v zemi Volyňské a přes Červenou Rus, přes
Plisnesko směřovala k hornímu toku řeky Dněstru, aby ji
přebrodila a dál se rozlila po Podhůří, aby hledala přechody
přes Karpaty. Místní lidé, které zajali, a pak někteří zrádní
bojaři vedli Mongoly vzhůru údolím řeky Stryj na tucholskou
cestu, a jejich stany, jak říkali korčynští poslové, se už bělaly
na rovině pod Synevidskem.

Nastával večer. Hustý soumrak uléhal na Podhůří. Ze za-
lesněných tucholských hor se zakouřilo, jako by to byly ne-
sčetné sopky, chystající se k výbuchu. Stryj hučel na kame-
nitých brodech a pěnil se v zátočinách. Obloha se pokryla
hvězdami. Ale i na zemi, na široké nadstryjské rovině, se za-
čala zažít jakási světla, z počátku jen tu a tam, jakoby ne-
směle, ale pak dál stále hustěji, silněji — až se jimi nakonec

celá rovina, kam až oko dosáhlo, pokryla a zaplanula krvavou září. Jako moře, rozčeřené lehkým větrem, tak se ta záře mihotavě chvěla nad dolinou, tu vzplanula živěji, tu zas jako by se rozplývala v tmavějším prostoru. To plápolala noční ohniště v táboře Mongolů.

Ale tam ve veliké dálce, kde končilo mihotavé moře, planuly jiné zdroje světla, strašné, rozlehlé, vybuchující ohnivou září: to hořely okolní vesnice a samoty a jako ohnivý pruh obepínaly mongolský tábor. Tam zuřily oddíly Mongolů, plenily a zabíjely lidi, braly je do zajetí a ničily do základů všechno, co nebylo možno odvléci.

Za soumraku jeli úzkou horskou cestou přes synevidské hory dva lidé na malých, ale statných horských konících. Jeden z jezdců, muž už v letech, měl na sobě rytířský šat, byl ozbrojen mečem a toporem, měl přilbici na hlavě a kopí připjaté ke koňskému sedlu. Zpod přilbice splýval na jeho ramena dlouhý, hustý, už šedivější vlas. Dokonce i silný soumrak, který jako mračno spočíval na horách a ve velikých chuchvalcích se valil z úvalů a roklí stále výš na vrchy, nemohl na jeho tváři zakrýt výraz hluboké nespokojenosti, hněvu a jakési slepé zarputilosti, jež se po ní každou chvíli rozlévala brzo jako jedovatý, zlý pošklebek, brzo zas jako ponuré mračno — jako kdyby cosi křečovitě trhalo jeho klouby, což pod ním pociťoval i jeho krásný kůň.

Druhý jezdec byla mladá, krásná dívka, oblečená do plátěných šatů, protkaných hedvábnými nitkami, s malou bobrovou čapkou na hlavě, která nemohla pokrýt její bohatý, nazlátle žlutý vlas. Přes ramena měla zavěšený luk z rohu tura a toulec se šípy. Její černé ohnivé oči poletovaly kolem jako vlaštovky, zálibně pozorovaly rovné, vlnité obrysy vrchoviny a tmavozelenou sytou barvu lesů a polonin.

„Jaká to krásná krajina, tatičku!“ zvolala jásavým, stříbrným hlasem, když se jejich koně na chvíli zastavili na srázném pahorku, přes nějž se namáhavě drápali, aby se před úplným soumrakem dostali k cíli cesty. „Jaká to čarokrásná krajina!“ opakovala už tišším, něžnějším hlasem, ohlížela se za sebe a ztápěla se pohledem v roklinách tmavých jako propastí.

„Ale jaký nedobry lid žije v té krajině,“ hněvivě odsekl jezdec.

„Ne, tatíčku, tohle neříkej!“ pravila směle, ale ihned nato upadla do rozpaků a po chvíli dodala značně pokleslým hlasem: „Nevím, ale zdejší lid se mi zalíbil...“

„Ó, já vím, že se ti zalíbil!“ vykřikl jezdec káravě. „Ale spíše se ti zalíbil jeden z toho lidu, ten prokletý Berkut! Ó, já vím, tys schopna mne kvůli němu opustit, vím, že pro něho jsi přestala milovat svého otce! Ale co dělat — taková je už dívčí povaha! Ale děvče, jen to ti povím: nevěř tomu povrchnímu lesku! Nevěř hadu, třeba se jeho povrch mění záživými barvami!“

„Ale, tatíčku, jaké myšlenky ti víří hlavou a jakými příkrými slovy mne kářeš! Přiznala jsem se ti, že Maksyma miluji a přísahala jsem před sluncem, že budu jeho. Ale ještě nejsem jeho, ještě jsem tvoje. A třeba budu jeho, nepřestanu tě, tatíčku, milovat nikdy, nikdy!“

„Ty však, hloupé děvče, nebudeš jeho, na to je zbytečno myslet! Copak jsi zapomněla, že jsi bojarská dcera a on směrď, pastevec ovcí?...“

„Ne, tatíčku, tohle neříkej! On je stejný rytíř, jako jsou jiní rytíři — ne, on je lepší, odvážnější a čestnější než všichni ti bojarští synkové, které jsem dosud poznala. Ale ostatně, tatíčku, už je zbytečno mi to rozmlouvat — přísahala jsem!“

„Jakou cenu má přísaha hloupého, zaslepeného děvčete?“

„Ne, tatíčku, nejsem ani hloupá, ani zaslepená! Neudělala jsem to v záchvatu divoké vášně, neudělala jsem to bez váhání a bez rozvahy. A dokonce ani ne bez vyšší vůle!“

Poslední slova pronesla jaksi ztlumeným, tajemným hlasem.

Bojarin se k ní zvědavě otočil.

„No tak, co je to zas? Jaká vyšší síla tě přiměla k takovému nesmyslu?“

„Poslyš, tatíčku,“ dívka zvolnila krok koně a vyprávěla mu v jízdě. „V noci před tím dnem, kdy jsme se měli vypravit na medvědy, ukázala se mi ve snu matka. Byla taková, jak jsi mi ji popisoval: v bílém oděvu, s rozpuštěnými vlasy, ale tvář měla ruměnou a jasnou jak slunce, na rtech radost

a úsměv a nezměrnou lásku v jasných očích. Přistoupila ke mně se vztaženýma rukama a objala mne, silně mne přitiskla ke své hrudi.

„Mamičko!“ řekla jsem a víc nic jsem nemohla říci v pocitu radosti a rozkoše, která naplnila celou mou bytost.

„Miroslavo, jediné mé dítě,“ povídala mi lahodným, měkkým hlasem, který se ještě chvěje v mém srdci, „poslyš, co ti povím. Blíží se veliká chvíle pro tebe, dcero! Tvé srdce se probudí a promluví. Poslechni svého srdce, dcero, a jdi za jeho hlasem!“

„Ano, mamičko!“ řekla jsem a celá jsem se chvěla v nevýslovné radosti.

„Žehnám tvému srdci!“ A když to řekla, rozplynula se jako vonný vánek a já jsem se probudila. A mé srdce opravdu promluvílo, tatíčku, a já jsem šla za jeho hlasem. Na mně spočívá mamincino požehnání!“

„Ale, hloupé děvče, to přece byl sen! Na co jsi ve dne myslila, to se ti v noci přিপletlo do snu! Ale ostatně,“ dodal bojarin po malé chvílce, „ale ostatně, ty ho už nikdy nevidíš!“

„Neuvidím?“ vykřikla Miroslava vzrušeně. „Proč ho nevidím? Copak umřel?“

„I kdyby žil sto let, nevidíš ho, protože my... my se už víc nevrátíme do těchto prokletých krajů.“

„Nevrátíme? A proč to?“

„Proto,“ řekl bojarin s nuceným klidem, „protože ti tvoji dobří lidé, a především ten starý čert, otec tvého Maksyma, do kterého jsi se zamilovala, se usnesli ve své radě vyhnat nás ze své vsi, rozbořit náš dům a srovnat ho se zemí! Ale počkejte, vy chámské plémě, poznáte, s kým máte co dělat! Tuhar Vovk — to není tucholský vlk, on dovede ukázat zuby i tucholským medvědům!“

Když Miroslava vyslechla tato slova, bolestně ji bodlo u srdce.

„Vyhnali nás, tatíčku? A zač nás vyhnali? Jistě za toho hajného, kterého jsi poručil nemilosrdně bít, ačkoli jsem tě v slzách prosila, abys ho propustil na svobodu?“

„Jak si všechno pamatuješ!“ vskočil jí Tuhar vztekle do

řeči, ačkoli se ho hluboko v srdci dotkla ta nelibá poznámka, pronesená dívčími ústy. „Ó, já vím, že kdybys ty bývala v té radě, byla by ses jich zastala proti svému otci! Co dělat — otec je starý, zamračený, nedovede blýskat očima, ani vzdychat, a ty si žádáš docela jiného druhu! A co na tom, že otec předčasně zešedivěl v starostech o zajištění tvého štěstí, že ten nový, milejší, mladší druh snad právě teď se svými tucholskými kamarády boří náš dům, poslední a jediný náš útulek na světě!“

Mirolava nesnesla ty jízlivé výčitky — horké slzy jí vytryskly z očí.

„Ne, ty mne nemáš rád,“ řekla a slzy polévaly její obličej, „a já nevím, co odvrátilo tvé srdce ode mne! Já jsem přece k tomu nezavdala nejmenší příčiny! Sám jsi mne učil a prikazoval mi, abych žila v pravdě a mluvila pravdu! Copak se ti najednou pravda tolik zprotivila?“

Bojarin mlčky sklopil hlavu. Už se blížili k vrcholu hory a jeli úzkou cestou mezi vysokými buky, které jim úplně zacláněly oblohu. Koně, jimž byla ponechána vůle, hledali si sami v šeru cestu, často odfrkávali a šli zvolna klesající kamenitou cestou, táhnoucí se po svahu hory.

„Kam tedy jedeme, když nás vyhnali z tucholského kraje?“ zeptala se pojednou Mirolava, utírajíc si rukávem slzy a zvedla hlavu.

„Do světa, kam nás oči povedou,“ odpověděl otec.

„Tys řekl, že jedeme k jednomu bojarinovi na návštěvu.“

„Pravda se mi zprotivila; to, co jsem řekl, nebyla pravda.“

„Kam tedy jedeme?“

„Kam sama chceš. Mně je všechno jedno. Máme snad jet do Halyče, ke knížeti, kterému jsem byl na obtíž a který byl rád, že se mne zbavil? Ó, to je chytrý čert, ten kníže! Využil síly člověka, vyssál ho jako dozrálou višněň a pecku odhodil — takový je. A jak byl rád, když jsem ho požádal, aby mi daroval zem v tucholském kraji! ‚Jdi,‘ řekl mi, ‚ať už tě tady nevidím! Jdi a rvi se s těmi smerdi o mizernou mez, jen se sem nevracej!‘ Nu což, máme snad jet k němu stěžovat si na Tucholčany, prosit o knížecí pomoc proti nim?...“

„Ne, tatíčku!“ pravila Miroslava. „Knížecí pomoc to zlo nenapraví, jen je ještě zhorší.“

„Tak vidíš,“ řekl bojarin, nevěnuje příliš pozornosti posledním dceřiným slovům. „Nebo se snad máme vrátit do Tuchly, k těm proklatým chlopům, k tomu čertu Berkutovi, prosit je o milost, podrobit se jejich trestu, zřít se bojarstva a prosit je, aby nás přijali do své obce jako sobě rovné, a žít s nimi tak jako oni, pohromadě s ovceři, mezi ovceři a hnojem?“

Miroslavina postava se nepozorovaně, bezděčně napřímila, její obličej při těch slovech pokrýval jas.

„A ty, tatíčku, myslíš, že by nás přijali?“ zeptala se živě.

„Kdo ví!“ řekl bojarin kousavě. „To záleží na tom, jestli na nás milostivě shlédnou jejich chámská veličenstva a jejich nadveličenstvo Zachar Berkut!“

„A tatíčku, proč bychom se neměli o to pokusit? Tucholčané nemilují nepravdu; oni, třeba nás odsoudili, učinili tak po svém právu. A snad... snad i ty, tatíčku, ses o to... třeba jen maličko, přičinil svým ostrým vystupováním? Kdybys byl s nimi mírně, lidsky...“

Ach, bože, co je tohle?“ vykřikla pojednou a přerušila své dřívější úvahy. Stanuli právě na vrcholu hory a před nimi se jako kouzlem rozložila široká stryjská dolina, zalitá mořem požárů a ohni. Obloha planula krvavými odlesky. Jako z pekla zaznívaly sem z doliny podivné hlasy, ržání koní, třeskot zbraní, vzájemné volání hlídek, hlomoz černých kosmatých lidí sedících u ohnišť, a tam v dálce srdce rozdírající vzlyky mučených starců, žen, dětí, svazovaných a do otroctví odváděných mužů, bučení dobytka a praskot vypálených domů, které se hroutily k zemi a z nichž k obloze vyrážely obrovské vodotrysky jisker jako roje zlatých mušek. V krvavých záblescích ohňů bylo vidět v dolině nad řekou dlouhé, nekonečně dlouhé řady čtyřhranných stanů, oddělených od sebe širokými uličkami. Mezi stany se hemžili lidé jako mravenci a shromažďovali se u ohňů. Miroslava při pohledu na ten obraz celá ztrnula a nemohla s něho odtrhnout oči. Dokonce i starý, zachmuřený bojarin se nemohl hnout s místa, ztápěl se pohledem v tom děsivém, krvavém moři, vtahoval

nosem zápach hořkého dýmu a krve, vposlouchával se do směsice hluku, vzlyků, sténání a radostných výkřiků vítězství. Dokonce i koně se začali pod našimi jezdci třást po celém těle, stříhali ušima a odfrkávali nozdrami, jako by se báli jít dál.

„Tatíčku, pro boha svatého, co to je?“ vykřikla Miroslava.

„Naši spojenci,“ odpověděl Tuhar Vovk ponuře.

„Ach, to jsou asi Mongolové, o jejichž příchodu si lidé povídali s takovým děsem?“

„Ano, jsou to oni!“

„Ničitelé ruské země!“

„Naši spojenci proti těm proklatým smerdům a těm jejich obecním zřizením.“

„Tatíčku, to je naše záhuba! Když nebude chlopů, kdo bude živit bojary?“

„Neboj se, ještě se nezrodila bouře, jež by byla s to vyhubit to podlé plémě do kořene!“

„Ale, tatíčku, Mongolové přece nešetří ani chalup, ani dvorů, ani knížecích paláců! Mnohokrát jsi mi sám vyprávěl, jak udusili knížata pod prkny.“

„A to je dobře! Jen ať je dusí, ty chytré havrany! Bojarina však nezadusili žádného. Ještě jednou ti povídám: to jsou naši spojenci!“

„Ale, tatíčku, ty by ses chtěl spojit s těmi divochy, zrudlými krví našeho národa?“

„Co je mi do toho, kdo jsou a jací jsou? Jinam se nemůžeme obrátit. A i kdyby to byli sami zlí duchové, jen když mi pomohou!“

Miroslava, celá bledá, dívala se poděšeně na svého otce. Krvavý odlesk ohňů, který osvětloval krajinu, odrážel se i na jeho obličej, takže byl strašný a divoký; odlesk se mňhal i na jeho přílbě a vypadalo to, jako by jeho obličej ovíjel krvavý věnec. Oba slezli s koní, stáli na ostrém hřebeni hory a navzájem se na sebe dívali.

„Jak jsi strašný, tatíčku,“ zašeptala Miroslava. „Nepoznám tě!“

„Jen mluv směle, děvče!“ řekl s jakýmsi divokým posmě-

chem otec. „Vím, co jsi chtěla říci! Tys chtěla říci: „Nemohu jít dál s tebou, opustím tě, zrádce vlasti, vrátím se ke svému milému, ke svému věrnému Berkutovi!“ Pověz, jen to pověz otevřeně — a opusť mne. Já půjdu, kam mne vede osud a budu do konce svého života pečovat o tvé dobro!“

Jízlivý bojarinův hlas ke konci jaksi změkl, chvěl se vzrušením, takže Miroslava propukla v hlasitý pláč a s hořkým nářkem se vrhla otci na šíji.

„Och, tatíčku,“ vzlykala, „jak mi drásáš srdce! Čím jsem se tak těžce provinila? Vím přece, že mne miluješ! Já... já tě neopustím nikdy! Budu tvou služebnou, tvou otrokyní do posledního dechu, jenom nechod tam, nevydávej své poctivé jméno věčné hanbě!“

Se vzlykotem padla otci k nohám a objímala rukama jeho kolena, zkrápěla slzami jeho ruce. Tuhar Vovk se neudržel, z jeho starých očí také skanuly slzy. Pozvedl Miroslavu a silně ji přitiskl k hrudi.

„Dcero má,“ řekl mírně, „nenaříkej na mne! Hoře naplnilo hořkostí mé srdce, zaplnilo hněvem mou mysl. Ale vím, že tvé srdce je z ryzího zlata, že mne neopustíš ve dnech plných děsu a zápasu. Vždyť jsme teď na světě sami, nemáme, u koho bychom mohli hledat útulek, od koho bychom mohli čekat pomoc, jenom od sebe samých. Jiné volby nemáme. Berme pomoc, kde ji najdeme!“

„Tatíčku, tatíčku!“ hovořila Miroslava v pláči. „Hněv proti Tucholčanům tě zaslepil a pohání tě do záhuby. Třebáže jsme nešťastní, copak proto musíme být zrádci své země? Ne, to ať raději zahyneme někde u plotu hladem!“

„Jsi ještě mladá, dcero, jsi vznětlivá, ohnivá, nevíš, jak chutná hlad, jak chutná bída. Já jsem je zakusil a chci tě jich uchránit. Neodporuj mi! Pojď, jedme k cíli! Co bude, bude, svému osudu se nevyhneme!“

I vyšvihl se na svého koně a zasadil mu ostruhy. Nadarmo se Miroslava snažila ho zastavit, ujížděl s kopce dolů. Vzlykajíc vydala se za ním i ona. Ve své neochvějně dětské víře stále ještě doufala, že se jí podaří zachránit otce před záhubou, před věkověčnou hanbou — před zradou své země. Ubohá nevěděla, jak hluboko otec již uvázl v tom odporném bahně,

jak nenávratně už spadl do propasti tak, že pro něho opravdu už nebylo jiného východiska, než padat hlouběji, až na dno.

Čím více sjížděli do doliny, tím hustší tma je obklopovala, tím méně mohli vidět něco jiného, kromě blikání ohnišť a planutí vzdálených požárů. Zato hluk a hlomoz obrovského ležení stále sílil, stále víc ohlušoval. Dým je štípal do očí, zne-možňoval dech. Bojarin zamířil k prvnímu ohništi, které planulo uprostřed pole. Byla to mongolská hlídka. Když se přibližovali, viděli pět lidí v kožiších, obrácených srstí na-ruby, ve stejných huňatých špičatých čepicích, s luky přes ramena a s topory v rukou.

Mirolava dohonila otce, teprve když už byl nedaleko hlíd-ky a chytila ho za rukáv.

„Tatíčku, pro boha svatého tě prosím, vraťme se odtud.“

„Kam?“

„Pojedme do Tuchly!“

„Ne, je po všem! Půjdeme tam, nikoli však s poníženou prosbou. Půjdeme na návštěvu — a uvidíme, jestli se pak tvoji Berkutové odváží nás vyhánět!“

V té chvíli Mongolové zaslechli přicházet cizí lidi a s divo-kým křikem se chopili luků a obklíčili je.

„Kdo to jede?“ zakřičeli hroznými hlasy, částečně v naší řeči, částečně zas ve své.

„Přívvrženec velikého Džingischána,“ řekl Tuhar Vovk mongolsky. Mongolové stáli a třeštili na něho oči.

„Odkud jsi, co jsi zač, proč přicházíš?“ zeptal se jeden, zřejmě velitel hlídky.

„Do toho ti nic není,“ odpověděl bojarin ostře mongolsky. „Kdo velí vašim silám?“

„Vnukové velikého Džingischána: Peta-begadyr a Burun-da-begadyr.“

„Jdi a řekni jim, že řeka Kalka teče v blátě a vlévá se do Donu! Počkáme na tvůj návrat u ohniště.“

Mongolové se rozestoupili s rabskou úctou před neznámým přichozím, který mluvil jejich řečí a k tomu ještě tak sebe-vědomým tónem, jakému byli přivyklí jen od svých chánů a begadyrů. Velitel hlídky v krátkosti předal velení jinému,

sám pak vyskočil na koně a hnal se do tábora, vzdáleného asi čtvrt míle od ohniště hlídky.

Tuhar Vovk a Miroslava sestoupili s koní, které jeden z hlídky ihned převzal, očistil, napojil a přivázal ke kůlu na mužickém poli, osetém žitem. Příchozí přistoupili k ohništi, hřáli si nad ním ruce, zkřehlé jarním nočním mrazíkem. Miroslava se třásla po celém těle jako v zimnici, byla bledá a neodvažovala se pozvednout oči k otci. Teprve teď, když zaslechla z otcových úst mongolskou řeč a spatřila, s jakou uctivostí plnili Mongolové jeho přání, domyslila se, že se její otec nezná s těmito strašnými zhoubcí rodné země teprve od této chvíle, a že je jistě pravdou to, co si tlumeně šeptali na dvoře knížete Danyla, že prý Tuhar Vovk v bitvě u Kalky zradil Rus Mongolům tím, že jim prozradil předem celý plán bitvy, sestavený ruskými knížaty. Pravda — ty pověsti také dodávaly, že pro to není jistého důkazu, jinak by bojarin musil za to položit svou hlavu. Bojarin stál totiž v bitvě v přední řadě a při prvním zmatku byl vzat do zajetí. Jeho brzké propuštění ze zajetí, a to bez výkupného, se mnohému zdálo podivným, ač se bojarin dušoval, že ho Mongolové propustili z úcty k jeho chrabrosti. Celá věc byla nejasná, a jenom to bylo jisté, že se u knížecího dvora všichni nějak začali Tuhara stranit a sám kníže už mu nedůvěřoval tak jako dřívě. Bojarin nakonec vycítil tu změnu a požádal knížete, aby mu daroval zem v tucholském kraji. Kníže Danylo, aniž se vyptával, proč si bojarin usmyslil opustit Halyč a proč se chce zakopat v takové lesnaté pustině a ke všemu ještě s mladou dcerou, mu vyhověl — zřejmě byl rád, že se jej zbaví. A při odjezdu z Halyče se všichni nějak chladně loučili s bojarinem, dlouholetým druhem ve zbrani. Na všechno to si ve chvílce vzpomněla Miroslava a všechno, co ji tehdy udivovalo a hněvalo, vyvstalo jí teď jasně a pochopitelně před očima. Tak to tedy znamená, že ty pověsti a šušky mluvily pravdu! Tak to tedy znamená, že její otec odedávna, už deset let byl dorozuměn s Mongoly, byl zrádcem! Jako kdyby na ni něco tíživě dopadlo, jako podřata tou myšlenkou, sklonila svou překrásnou hlavu. Srdce ji velice bolelo. Cítila, jak se v něm trhaly jedna za druhou nejsilnější a nejsvětější nitky —

ritky dětské lásky a úcty. Jak osamocenou, jak zcela osiřelou se cítila nyní na světě, třeba tu vedle ní seděl její otec! Jak nešťastnou se cítila nyní, třeba ji otec ještě nedávno ujišťoval, že dělá všechno pro její štěstí.

Ale i bojarin seděl nyní nějak nevesele, jeho rázné srdce svíraly teď zřejmě nějaké těžké myšlenky. Nikdo neví, nač myslil, ale jeho oči se dívaly bez mžiknutí do plamene ohniště, sledovaly pozorně, jak dohořívala červená polena, rozžhavená jako železo, jak praskala v ohni olizována plameny. Bylo to klidné přemýšlení člověka, který dospěl k svému cíli, nebo to byla nějaká děsivá předtucha budoucnosti, jež ho chytila studenou rukou za srdce a položila pečeť mlčení na jeho ústa? Jenže on, starý rozvážný muž, se vyhýbal Miroslavinu pohledu, hleděl a hleděl jen do ohniště, na mihotavé jiskry a v popel se měnící polena.

„Dcero!“ řekl posléze zticha a ani k ní nepozvedl oči.

„Proč jsi mne včera nezabil, tatínku?“ zašeptala Miroslava a násilím zadržovala pláč. Její hlas, třeba tichý, vanul na bojarina ledovým chladem. Nenašel odpověď na tu otázku a mlčel, zrak upřen do ohniště až do chvíle, kdy se vrátil velitel hlídky z tábora.

„Vnukové velikého Džingischána posílají svůj pozdrav novému druhovi a zvou ho do svého stanu na vojenskou poradu.“

„Pojďme!“ řekl bojarin krátce a zvedl se. Miroslava vstala rovněž, ale nohy jí vypověděly službu. Teď však už nebyl čas na návrat. Mongolové ve chvílce přivedli jejich koně, vysadili Miroslavu, obklopili je oba a vedli do tábora.

Mongolský tábor byl rozložen ve velikém čtyřúhelníku a kolem dokola byl obehnan hlubokým příkopem. Na každé straně čtyřúhelníku bylo dvanáct vchodů, obsazených ozbrojenou hlídkou. Ačkoli tábor neohrožoval žádný nepřítel, přece jen byl bedlivě střežen, takové už bylo vojenské pravidlo Mongolů, úplný opak křesťanského rytířství, které se nemohlo rovnat Mongolům ani ve vojenské kázni, ani v taktice a ve vedení širokých mas.

Strážní, stojící u vchodu do tábora, dorozumívali se divokými hlasy s hlídkou, která přiváděla bojarina s dcerou,

a potom převzali neobvyklé hosty a vedli je do stanu svých náčelníků. Třeba byla Miroslava sebevíc zkrušena svou bolestí a studem, který pokryl horkými ruměnci její dívčí tvář, přece jeň měla natolik odvážnou povahu, byla do té míry, svobodně a rytířsky vychována, než aby ji nezajímalo rozložení tábora i celé nové a nevidané okolí. Bystrým okem si prohlédla strážné, kteří ji vedli. Byli nízké, podsadité postavy, oblečení v ovčí kožichy, přes které měl každý zavěšen luk a toulec se šípy; vypadali v nich jako medvědi nebo jako nějaká jiná divoká zvířata. Měli obličej bezvousé s vyvstalými čelistmi a lícními kostmi, s maličkýma a hluboko zapadlýma očima, jež se sotva blyštěly v úzkých, šikmo proříznutých víčkách, měli malé, rozplesklé nosy; i tak vypadali odporně, odpudivě, a mimo to i jejich nažloutlá barva, která se v záblesku ohnišť měnila v jakýsi nazelenalý odstín, činila jejich vzezření ještě strašnější a odpornější. Když mluvili, drželi hlavy sklopené, a tak se svou zpěvavou řečí podobali vlkům, kteří hledají, koho by pozřeli. Jejich stany, jak si je Miroslava zblízka prohlédla, byly zhotoveny z volské kůže, napjaté na čtyřech žerdích, jež byly nahoře svázány a svrchu přikryty, aby stany byly zabezpečeny před deštěm, velikými čapkami z koňské kůže. Před stany stály žerdě, na nichž byly naraženy lidské hlavy, krvavé, se ztrnulým výrazem bolesti a zoufalství v obličejích, bledých, zesinalých a světlem ohnišť příšerně osvětlených. Když se na to Miroslava dívala, vystupoval jí na čele studený pot; ji, rekovnou, odvážnou dívku nemučila myšlenka, že brzo bude i její hlava stejně tak trčet někde před stanem některého mongolského begadyra. Ne, ona by teď raději uhořela v ohni. Raději by trčela jako krvavá trofej před stanem vítěze, než aby svýma živýma očima prohlížela ty trofeje, z nichž každá ještě nedávno byla živým člověkem, který přemýšlel, pracoval a miloval — než aby šla přes tento strašný tábor, aby v bezpečí provedla zrádcovské dílo!

„Ne, ne,“ myslila si, „to se nestane. Nepůjdu dál! Nestanu se zrádkyní své země! Opustím otce, nebudu-li ho moci odvésti od jeho proklatého úmyslu.“

V té chvíli se zastavili před stanem náčelníka Pety, Batije-

vova oblíbence. Zvenčí se stan neodlišoval od jiných ničím, kromě žerdě, připevněné na jeho vršku, na níž byly tři bunčuky¹⁰; zato uvnitř bylo všechno zařízeno daleko nádherněji, s asijským přepychem. Jenže ani bojarin, ani Miroslava dovnitř stanu nevstoupili, neboť mongolské náčelníky zastihli před stanem u ohniště, na němž nevolníci pekli dva berany. Všichni náčelníci, když spatřili hosty, ihned vstali a sáhli po zbrani, ale nehnuli se ani o krok s místa, aby je uvítali. Bojarin, který znal mongolské obyčeje, dal dceři znamení, aby zůstala pozadu, a sám, když sejmul s hlavy přílbu a s ramene luk, přistoupil k nim, poklonil se a stanul mlčky na tři kroky před vrchním náčelníkem Petou s očima upřenýma do země.

„Od kterého cara nám přinášíš zprávy?“ zeptal se ho Peta.

„Neznám žádného cara, kromě velikého Džingischána, pána celého světa,“ řekl bojarin. To byla obvyklá forma poddanství. A tu Peta vážně, ale radostně vztáhl k bojarinovi ruku.

„Přicházíš v pravý čas,“ řekl Peta, „čekali jsme svého spojence.“

„Vím, co je mou povinností,“ odpověděl Tuhar Vovk. „Pouze v jedné věci jsem přestoupil váš obyčej: přivedl jsem do tábora svou dceru.“

„Dceru?“ řekl udivený Peta. „Copak nevíš, že naše obyčeje zakazují ženám vstup do shromáždění vojáků?“

„Vím. Ale co jsem měl s ní dělat? Nemám domova, ani rodiny, ani manželky! Kromě mne a velikého Džingischána nemá, kdo by o ni pečoval. Můj kníže byl rád, že se mne zbavil, a ti prokletí smerdi, moji nevolníci, se proti mně vzbouřili.“

„Ale ona tu přece nemůže zůstat.“

„Prosím vnuky velikého Džingischána, aby jí dovolili zůstat přes tuto noc a zítřejší den, než pro ni najdu bezpečný útulek.“

„Vůči svým přátelům jsme pohostinní,“ řekl Peta a pak obrácen k Miroslavě, řekl lámaně rusky:

„Přístup, dívko!“

Miroslava se až otřásla, když zaslechla slova, jež na ni pro-

mluvil strašný mongolský náčelník. Očima plnýma pohrdání a nenávisti se dívala na toho zhoubce Rusi a vůbec neposlouchala, co jí povídá.

„Přístup, Miroslavo!“ řekl jí otec. „Veliký náčelník mongolského vojska nám prokazuje svou milost.“

„Nežádám si jeho milosti!“ odpověděla Miroslava.

„Přístup, rozkazuji ti to,“ řekl bojarin hrozivě. Miroslava se neochotně přiblížila.

Peta se na ni podíval svýma malýma, blyštícíma se očima.

„Krásná dívka! Škoda, že nezůstát, dívej se, dívka, na svůj tát. Buď věrný veliký Džingischán. Veliká milost bude! Tu máš, dívka, tento kroužek z váš kníže Mstislav. Znamení bezpečnosti. Ukaž mongolský voják, každý tě pustit, nic zlé neudělat. A teď do stanu!“

Když toto Peta povídal, stáhl s prstu a podal Miroslavě veliký zlatý prsten, který ukořistil knížeti Mstislavovi v bitvě u Kalky. V prstenu byl veliký nazlátle zelený beryl, v němž byly vyřezány figury. Miroslava váhala, má-li od nepřítelů přijmout dar, snad odměnu za otcovu zradu.

„Vezmi si, dcero, toto znamení od velikého vnuka Džingischána,“ řekl bojarin. „To je znamení jeho veliké milosti k tobě, dává ti bezpečný průchod mongolským táborem. Víš, dcero, budeme se musit rozloučit. Jejich vojenský obyčej zakazuje ženám pobývat v táboře. Ale s tímto prstenem můžeš bezpečně přicházet a odcházet, kdykoli budeš potřebovat.“

Miroslava ještě váhala. Ale vtom se jí mihla hlavou jakási myšlenka, vzala prsten, odvrátila se a nejistě řekla:

„Děkuji!“

Potom Peta poručil, aby ji odvedli do zvláštního stanu, který byl narychlo přichystán pro jejího otce, a Tuhar Vovk zůstal sám s mongolskými begadyry, aby se účastnil vojenské porady.

První se ujal slova Peta, vrchní náčelník tohoto oddílu, muž kolem čtyřiceti let, typický Mongol: neveliký, pohyblivý, s chytře mžikajícíma, malýma, myším podobnýma očima.

„Posad se, hosti,“ pravil bojarinovi. „Jestliže ti říkáme, že jsme tě čekali, budiž to nejvyšší pochvalou tvé věrnosti veli-

kému Džingischánovi. Ale přece jen jsi přišel trochu pozdě. Naše vojsko čeká už třetí den a veliký Džingischán, když nás vysílal na západ, do země svých rabů Arpádů, přikazoval nám, abychom se bez potřeby déle než tři dny nikde nezdržovali. Náš bratr, Kajdan begadyr, který táhl přes zem Volochů, bude v domě Arpádů dřív nežli my, dobude jejich stoličného města, a jakou slávu si přineseme z tohoto tažení my?“

Na to pravil bojarin:

„Porozuměl jsem tvým slovům, veliký begadyre, a hle, co ti na ně odpovím. Věrný sluha velikého Džingischána se nemohl rychleji dostavit do vašeho tábora, protože se teprve včera dověděl o vašem tažení, ale jakmile se o něm dověděl, dostavil se ihned. Tím zdržením se netrap. Naše cesty, třeba nejsou široké, jsou zato bezpečné. Brána do království Arpádů vám bude otevřena, stačí jen zaklepat.“

„Jaké cesty a kdo je drží?“ zeptal se Peta krátce.

„Jedna cesta je dukelská, vzhůru po řece Sanu, a pak přes nízký horský průsmyk. Cesta je široká a pohodlná, vyšlapaná už nejednou ruskými i uherskými vojenskými silami.“

„Je daleko odtud?“

„Odtud do Přemyšle dva dny pochodu a z Přemyšle do hor ještě dva dny.“

„Kdo ji hlídá?“

„Hlídají ji bojaři našeho knížete, postavili na ní záseky. Ale bojaři neradi slouží knížeti Danylovi Romanovyči, neradi hlídají záseky. Malý slib je nakloní velikému Džingischánovi...“

„Ale proč jsme dosud nikoho z nich neviděli v našem táboře?“ zeptal se Peta.

„Nemohou, veliký begadyre! Lid, mezi nímž žijí a který musí stavět ozbrojené lidi k obraně zásek, nerad snáší jejich vládu nad sebou. V lidu žije duch vzpoury a odbojnosti. Jeho srdce touží po dávných pořádcích, kdy nebylo ani knížat, ani vlády, kdy každá obec žila pro sebe, ale kdy se proti společnému nepříteli všechny obce dobrovolně spojovaly a volily i propouštěly své stařešiny. V těchto horách žije jeden stařec, kterého nazvali řečníkem, a ten rozdmychává

plamen odboje ve jménu starých pořádků. Lid se dívá na bojary jako pastevcí na vlka, a jakmile by zpozoroval, že bojaři nadržují velikému Džingischánovi otevřeně, utloukl by je kamením. Až se vaše síly přiblíží, bojaři se vám podrobí sami, vydají vám záseky a lid se rozpráší jako plevy ve větru.“

Peta poslouchal bojarinovu řeč pozorně. Na jeho úzkých rtech se mihl posměch a pohrdání.

„Máte tu podivné pořádky!“ řekl. „Kníže se bouří proti svým služebníkům, služebníci proti knížeti, kníže i služebníci proti lidu, a lid proti všelike vládě! Podivné pořádky! Kdyby se u nás drobní náčelníci chtěli bouřit proti velikému Džingischánovi, shromáždil by je do svého aulu¹¹, aul by obklíčil svými věrnými syny, poručil by postavit osmdesát velikých kotlů na ohniště, nalít do kotlů vodu, a až by voda začala vřít, bez rozsudku, kdo je vinen, poručil by do každého kotle vhodit po dvou vzbouřencích a vařit je tak dlouho, až by se maso oddělilo od kostí. Potom by poručil vyjmout holé kostlivce z kotlů, posadit je na koně a odvézt je k plemenům, nad nimiž vládli, aby se lidé na příkladu svých náčelníků učili poslušnosti a pokoře velikému Džingischánovi. Tak by bylo třeba učit i vás. A my vás poslušnosti a pokoře naučíme. Děkujte bohům, že nás vyslali do této země, protože kdyby nebylo nás, jistě byste se navzájem požrali jako hladoví vlci.“

Bojarinovi při tom Mongolově vyprávění tuhla krev, ale neodpověděl na to ani slůvko.

„Nu, a která je vaše druhá cesta?“ zeptal se Peta dál.

„Druhá cesta je tucholská,“ odpověděl bojarin, „třeba je užší a ne tak rovná, je zato bližší a stejně bezpečná. Na té cestě nejsou záseky, ani knížecí bojaři na ní nejsou. Střeží ji sami chlopi.“

„Vašich chlopů se nebojíme!“ řekl Peta pohrdavě.

„A také není proč se jich bát,“ poznamenal bojarin živě. „Nemají zbraně a nejsou vojensky vycvičeni. Vůdcem na té cestě mohu vám být sám.“

„Ale možná, že jsou ty cesty pevně uzavřeny na arpadské straně?“

„Tucholská není uzavřena vůbec. Dukelská je uzavřena, ale ne příliš silně.“

„A bude pochod do země Arpádů tucholskou cestou trvat dlouho?“

„Pro ozbrojené muže je do Tuchly den cesty. V Tuchle přenocovat, za úsvitu vyrazit na cestu a k večeru už budete na rovině.“

„A dukelskou?“

„Když počítám, kolik času zabere odstraňování zásek, tři dny pochodu.“

„Nu, tak nás tedy veď tucholskou,“ řekl Peta.

„Dovol mi ještě něco podotknout, veliký begadyre,“ řekl jeden z mongolských náčelníků, muž obrovské postavy a herkulovské stavby těla, s obličejem tmavě olivové barvy, oděný v kůži stepního tygra, což všechno společně až příliš svědčilo o jeho původu z turkmenského plemene. To byl strašný, šíleně odvážný a krvelačný bojovník Burunda-begadyr, Kajdanův soupeř ve slávě. Mongolské oddíly, které on vedl, zanechávaly po sobě nejstrašnější zkázu, největší počet mrtvol, nejširší řeku požárů. Svou odvahou bezměrně převyšoval Petu. Před jeho stanem bylo každého večera dvakrát víc čerstvých hlav než před stanem každého jiného vojáka. Ale Peta mu nezáviděl tu odvalu, neboť dobře cítil svou převahu nad Burundou v umění vést veliké masy a řídit veliké bitvy a pochody. Rád pouštěl Burundu na nejnebezpečnější místa, držel ho v záloze pro nejtěžší, rozhodnou chvíli jako nezdotatelné železné beranidlo, a pak ho pouštěl s oddílem ‚krvavých Turkmenů‘, aby dovršil vítězství.

„Mluv, bratře Burundo,“ pravil Peta.

„Dovol mi táhnout s desetitisícovým oddílem tucholskou cestou, a ty sám táhni dukelskou. Až přejdu na arpádkou stranu, udeřím ihned na ty, kteří střeží dukelskou cestu, a uvolním ti ji.“

Peta se s údivem podíval na Burundu, jako by se z úst toho neurvalce vyrvalo takové rozumné slovo po prvé. A skutečně, třeba byl Burundův plán smělý, byl zato velmi rozumný, a Burunda byl jediný odvážlivec, který ten plán mohl provést.

„Dobře,“ řekl Peta, „staň se podle tvého přání! Vyber si vojáky a vyraz s nimi hned zítra.“

„Dovolte také mně něco říci, velicí begadyrové,“ pravil Tuhar Vovk.

„Mluv!“ vyzval ho Peta.

„Je-li ve vaší vůli poslat část sil tucholskou cestou — všechny bych, poněvadž je příliš těsná, ani neradil poslat — dovolte mi, abych šel napřed s malým oddílem a obsadil vstup na tu cestu dřív, ještě než se tucholští smerdi dovědí o vašem příchodu a zavalí ji zásekami.“

„Dobře, jdi!“ řekl Peta. „Kdy chceš vyrazit?“

„Ihned, abych zítra v poledne měl své dílo vykonáno.“

„Je-li tomu tak, naše porada je skončena, a ať bohové poskytnou štěstí našim zbraním,“ řekl Peta a povstal. Povstali i jiní náčelníci. Tuhar Vovk prosil Petu, aby mu určil oddíl odvážných mužů, a sám odešel do stanu, aby se posilnil a rozloučil s dcerou.

V tmavém stanu na lůžku, pokrytém měkkými, uloupenými peřinami, seděla Miroslava a hořce plakala. Po všech strašných a nečekaných dojmech tohoto večera teprve teď měla čas sebrat své myšlenky, dobře posoudit své nynější postavení, do kterého ji otec zavlekl. Postavení to bylo opravdu strašné, ba jak se zdálo, bez východiska. Její otec je — zrádce, mongolský sluha; ona je — v mongolském táboře napolo host, napolo zajatkyň, a ať se to vezme tak nebo onak, je úplný sirotek. Protože i její poslední opora — nezviklatelná víra v prorocký sen, v matčino požehnání i ve štěstí své lásky s Maksymem — i tato víra teď, při chladném rozvažování, se začala viklat a zalévala jí srdce krví. Neboť jak se teď může ukázat před Maksymem? Jakými slovy mu bude vyprávět o svém — dobrovolném či nedobrovolném? — pobytu v mongolském táboře? Ty otázky provrtávaly její srdce jako hadi, i dala vůli slzám, plakala, jako by se loučila se životem.

Otec k ní tiše přistoupil, což ji poděsilo, položil jí ruku na rameno, ale nepozvedla hlavu, nehýbala se, nepřestávala plakat.

„Dceruško Miroslavo, neplač!“ oslovil ji. „Dá bůh, že bude všechno v nejlepším pořádku!“

Miroslava jako by nic neslyšela, seděla nehybně, chladná, bez účasti.

„Zapomeň na toho smrděl! Tebe čeká krásná budoucnost, a on... Co je on? Zítřka v poledne padne mrtev, zabít mým mečem.“

„Kdo?“ vykřikla Miroslava hlasem rozdírajícím srdce.

Bojarin se polekal toho hlasu a odstoupil od dcery, která prudce vstala.

„Kdo padne mrtev?“ opakovala. „On, Maksym? Ty vedeš Mongoly na přepadení Tuchly?“

„Ale ne, ne!“ zalhal bojarin. „Kdo ti to řekl?“

„Sám jsi to řekl!“ nedávala se odbýt Miroslava. „Tatínku, pověz mi pravdu, co zamýšlíš? O mne se neboj! Já teď i sama už dobře vidím, že nemohu být Maksymova, ty mi v tom bráníš, že nemohu být jeho! Ó, tys rozumný, tys chytrý! Dovedl jsi mne tam, kde jsi sám! To, že můj rod je vyšší než jeho, není příčina, že nemohu být Maksymova, och, to ne! Jsem níž než on, cítím se nesmírně níže než on, protože on je čistá, poctivá duše, a já jsem dcera zrádce, a možná že jsem i sama zrádkyně! Tak je to, tatínku! Tys velice chytrý, tak chytrý, že jsi přechytračil i sama sebe! Ty říkáš, že si přeješ mé štěstí, ale tys mé štěstí zabil. Ale ať! Komu jsem prospěšná? Jen mi pověz, co s ním míníš udělat?“

„Ale nic, docela nic! On je teď snad někde daleko v horách.“

„Ne, ne, ne, nevěřím ti! Pověz mi, na čem jste se uradili s Mongoly?“

„Mluvili jsme o tom, kudy táhnout do Uher.“

„A ty jim chceš vydat tucholskou cestu, aby ses pomstil Tucholčanům!“

„Hloupé děvče, proč bych se jim mstil! Jsou příliš nepatrní pro mou pomstu. Chci přivést Mongoly do Uher, protože čím dříve odejdou z naší země, tím méně zkázy zde způsobí.“

„Ó, to jistě, jistě!“ zvolala Miroslava. „Ale při svém návratu zničí všechno, co teď nechají celé! A ty je vedeš na Tuchlu, teď, ihned?“

„Ne, nikoli na Tuchlu. Vedu pouze jeden malý oddíl, abych obsadil vstup do Tuchly.“

„Kdo má vrata, má i chalupu! Teď to všechno chápu!“

Sám jsi nedávno říkal, víš, tam nahoře, že zítra má Maksym s tucholskými mládenci začít bořit náš dům. A ty ho chceš s Mongoly přepadnout, zabít ho...“

Bojarin na ni vytřeštil udivené oči; dostal najednou strach, není-li snad vědma, že tak strašně bystře uhodla, oč jde.

„Dceruško, zapomeň na něho!“ řekl. „Jaký osud je mu souzen, takový bude.“

„Ne, tatínku, tím mne neobalamutíš! Jedu, pojedu do Tuchly, dám mu výstrahu, zachráním ho před léčkou! A jestli do ní padne, postavím se mu po bok a budu se bránit zároveň s ním, až do skonání, proti tobě, tatínku, a tvým ohavným spojencům!“

„Děvče, tys šílená!“ vykřikl bojarin. „Dej si pozor, nepřiváděj mne do hněvu! Toto je rozhodující chvíle.“

„Zlob se, co je mi do toho!“ odpověděla Miroslava chladně. „Co mi můžeš udělat horšího po tom, co jsi udělal dosud? Jestliže mne zabiješ, bude to jenom dobrodiní, protože stejně takto nemohu žít. Pusť mne!“

„Ne, zůstaň zde, nerozumná!“

„No ano, zůstaň zde, a ty tam zcela klidně zavraždíš toho, který je mi dražší nad můj život. Ó ne, nezůstanu!“

„Zůstaň! Bohem se ti zaklínám, že na něho nevztáhnu svou ruku!“

„Ó já vím, dobře vím, co to znamená!“ zvolala Miroslava.

„Nu, samozřejmě, ty, bojarin, kde bys ty vztahoval ruku na smrdě? Ale poručíš svým divokým druhům, aby všechny své otrávené šípy zamířili do jeho hrudi!“

„Ne! Máš-li s ním takovou útrpnost, tu se ti ještě jednou zaklínám, že se ho nedotknu ani já, ani nikdo z mé družiny, i kdyby na nás sebevíc útočil! Stačí ti to?“

Miroslava stála, strašný děs rval její srdce, a nemohla nic víc říci. Copak věděla, stačí-li to či nikoli? Och, jak ráda by k němu letěla, jako ptáček by mu libým švitořením dala výstrahu! Ale nešlo to. Její otec vzal svou zbraň a na odchodu ze stanu řekl:

„Dceruško, ještě jednou ti říkám a zaklínám tě: zůstaň v táboře, dokud se nevrátím, a pak si dělej, co si budeš přát. A teď sbohem.“

Vyšel ze stanu a závěs z volské kůže, který nahrazoval dveře, zavlnil se za ním neklidně. Se zalomenýma rukama, obraz nejtěžšího hoře a nejstrašnějšího zděšení, stála Miroslava uprostřed stanu němá, nakloněná vpřed, s otevřenými ústy, sluchem zachycujíc poslední klapot koňských kopyt, který tupě slábl a ztrácel se, jak se vzdaloval oddíl Mongolů, vedený jejím otcem k jihu, ke zkáze tucholského kraje.

V

STĚŽKÝM SRDCEM KRÁČEL MAKSYM BERKUT uprostřed malého hloučku tucholských mladíků, aby vykonal, co jim obec uložila. Od malička vyrostl v hlubokém pocitu své jednoty s obcí i svatosti vůle obce, a tak teď, když v čas, naprosto nevhodný pro jeho srdce, na něho padla čestná volba obce vyhnat z obecního území nepřítele obce, kterého Tucholčané viděli v bojarinovi, ani teď nesměl odmítnout vykonal daný úkol, třeba mu pukalo srdce a drásala je pouhá myšlenka, že se bude musit setkat s Miroslavou a s jejím otcem jako s nepřáteli, že snad bude musit bojovat s bojarskými lučištníky nebo i se samým bojarinem, prolévat lidskou krev před očima té, za kterou byl hotov sám svou krev prolít. Pravda, pevně se rozhodl, že provede své dílo co možná nejklidněji a nedopustí, aby byla prolévána krev, ale kdo mu může zaručit, že bojarin, který zná jeho slabou stránku, nebude sám hledat záminky k útoku? To se mohlo stát snadněji než cokoli jiného.

„Ale ne,“ myslil si Maksym, „zachce-li se mu mé krve, nebudu se bránit, nastavím mu dobrovolně svou hrud, ať do ní bije! Nechce-li mi dát život, ať mi tedy dá smrt! Sbohem, můj tucholský kraji! Sbohem, můj otče, sivý sokole! Sbohem, bratři moji a kamarádi! Neuvidíte už Maksyma, a až uslyšíte, že umřel, budete smutni a řeknete: „Zahynul pro dobro obce!“ Ale vy nebudete vědět, že sám toužil po smrti a vyhledával ji!“

Tak uvažoval Maksym, když se blížil k bojarskému stavení na pahorku nad Oporem. Bojarinův dům byl vystavěn

ze silných, do čtyř hran hladce otesaných a hoblíkem ve stýcích uhlazených jedlí, spojovaných v rozích tak, jak se ještě teď stavějí vesnické chalupy. Pokryt byl hrubými štěpinami, svrchu omazán silnou vrstvou červené hlíny, která se ve vodě nerozmáčela. Okna, jako u všech chalup, byla obrácena k jihu; místo tabulek byly na rámy napnuty volské měchýře, které propouštěly dovnitř slabé, nažloutlé světlo. Vstupní dveře zepředu i zezadu vedly do prostorné síně, jejíž stěny byly ověšeny různými zbraněmi, jeleními parohy a zubřími rohy, kožešinami z divokých vepřů, vlků a medvědů. Ze síně vedly na obě strany dveře do komnat, prostorných, vysokých, s hliněnými kamny bez komínů a s dřevěnými, krásně vyřezávanými policemi na různé nádoby. Jedna světnice byla bojarinova a druhá, na opačné straně síně, jeho dcery. Vzadu za nimi byly dvě široké komory: v jedné byla kuchyně, v druhé místnost pro služebnictvo. V bojarinově světnici byly stěny ověšeny medvědími kožešinami, jenom nad postelí visel drahý, ze zámoří přivezený koberec, ukořistěný bojarinem na kterém si tažen. Visely tam také jeho luky, meče a jiná příruční zbraň. Miroslavina světnice byla kromě měkkých kožešin na stěnách a na podlaze vyzdobena ještě kvítím, a na stěně proti oknům, nad lůžkem, viselo drahé kovové zrcadlo a vedle něho dřevěný, stříbrem okovaný, čtyřstrunný teorban, oblíbený důvěrník Miroslaviných tužeb a dívčích myšlenek. Opodál domu, v malé dolince stály stáje, stodoly a jiné hospodářské budovy. Tam také byla malá chaloupka pro skotáky. Ale dnes bylo v prostorném bojarském domě pusto a prázdno. Bojarin ani Miroslava nebyli doma, služebnictvo bojarin odeslal, dobytek poručil přehnat do stáda sousedního korčynského osadníka; zůstali pouze lučištníci a toporníci, ale i ti byli jaksi neveselí, nehlučeli, nežertovali, ani nezpívali. Snad je čeká nějaká důležitější práce, protože si berou luky a šípy, topory a kopí, a všechno to mlčky, smutně, jako kdyby se chystali na smrt. Co se to stalo?

A tu jeden, který stál uprostřed cesty snad na stráži, dal trubkou znamení a všichni členové družiny se v plné zbroji postavili do řady před bojarským domem, pozvedli kopí, napjali luky, jako by se chystali k bitvě. Cestou došel hlou-

ček mladíků z Tuchly a když spatřili ozbrojené lidi před bojarským domem, začali se také chystat. Maksym se podíval poděšeným pohledem na ozbrojené lidi, není-li mezi nimi bojarin. Na štěstí tam nebyl. Maksym si oddechl, jako by mu spadl kámen se srdce a směleji začal pořádat svou družinu. Stalo se to v mžiku a Tucholčané mlčky, s nataženými luky, s lesknoucími se topory a kopími, seřazeni postupovali k bojarské družině. Když se přiblížili asi na padesát kroků, zastavili se.

„Bojarine Tuhare Vovku!“ zavolal Maksym hlasitě.

„Bojarin Tuhar Vovk není doma,“ odpověděla družina.

„Tak tedy vy, jeho věrní, poslyšte, co vám řeknu jménem tucholské obce! Jsme posláni obcí, abychom vás podle jejího rozhodnutí vyhnali ať dobrovolně či násilím z tucholského území. Ptáme se vás, ustoupíte-li dobrovolně nebo ne?“

Družina mlčela.

„Ptáme se vás po druhé!“ zavolal Maksym.

Družiníci mlčeli, neskláněli luky.

„Ptáme se vás po třetí!“ řekl zvýšeným hlasem Maksym.

Družiníci mlčeli a stáli bez hnutí ve svém nepřátelském postoji. Maksym nemohl pochopit, co to má znamenat, nezastavoval se však a poručil mládencům, aby vypustili na družiníky šípy. Zasuřely jako hadi, a když přeletěly nad hlavami družiníků, zabodly se do stěny. V té chvíli družiníci odhodili jako na dané znamení zbraně na zem a se zvednutýma rukama šli k tucholským mladíkům.

„Přátelé, bratři!“ řekli. „Nehněvejte se na nás pro to, že jsme mlčeli. Zavázali jsme se bojarinovi, že vás uvítáme nepřátelsky, ale nezavázali jsme se, že budeme prolévat vaši krev, a prolévat ji za nepravdu. Byli jsme s ním na soudu obce, a tak víme, že bojarin obci ukřivdil a že rozsudek obce je spravedlivý. Dělejte, co je vám poručeno, a budou-li vaši otcové k nám milostiví, poprosíme je, aby nás přijali do své obce. Nechceme víc sloužit bojarinovi!“

Když Tucholčané vyslechli ta slova, měli všichni, a obzvláště Maksym, nesmírnou radost. Složili ihned zbraně na hromadu před bojarským domem a za hlasitých veselých výkřiků objímali a líbali své nové a nenadálé druhy, o nichž ještě před

chvílí soudili, že to jsou nepřátelé, s nimiž budou musít podstoupit smrtelný boj. Maksym se nejvíce radoval z toho, že se jeho obavy neuskutečnily, že nemusil před očima Miroslavy zápasit s otcem a vyhánět na neznámé cesty i tu, s níž by se byl rád nikdy nerozloučil. Radost ze smírného zakončení této nepříjemné záležitosti v něm na chvíli zaplašila různé jiné obavy. Ve společnosti veselých bojarských družiníků vstoupili Tucholčané do bojarského domu, všechno si se zájmem prohlíželi, ale ničeho se nedotýkali. S chvějícím se srdcem blížil se Maksym do světnice Miroslavy v očekávání, že se tam s ní setká. Bude buď plakat nebo se hněvat a on si přál potěšit ji upřímným slovem, uklidnit ji. Avšak Miroslava ve světnici nebyla a to Maksyma znepokojilo. „Kde je?“ pomyslí si a rozhodl se, že se na to ihned zeptá družiníků, kteří zatím z radosti pobíhali, aby přichystali svým tucholským hostům bratrskou hostinu. To, co mu družiníci odpověděli na jeho otázku, ho však vůbec neuspokojilo a neuklidnilo. Bojarin odejel včera ráno s dcerou, ale kam, proč, kdy se vrátí — to nevěděli. Poručil jim aby se postavili Tucholčanům nepřátelsky na odpor, ale když se podíval na jejich ponuré, neochotné obličej — nebo snad ho v té chvíli napadlo něco jiného — přerušil řeč a odejel. A to bylo všechno, co se Maksym dověděl od nových spojenců. Je samozřejmé, že takovéto zprávy okamžitě zkalily jeho čistou radost, ba dokonce vrhly stín jakéhosi podezření na družiníky. Co to znamená? Neskrývá se za tím nějaká zrada? Nechce je snad bojarin pochyťat v nějaké léčce? Maksym nechtěl veřejně a nahlas sdělit své podezření, zašeptal je pouze několika svým kamarádům, aby byli opatrní, a sám začal pozorně a bedlivě prohlížet celý dům odshora až dolů, nevynechával ani jeden úkryt, ani jedno zákoutí. Nikde nebylo nic podezřelého.

„Krásná budova!“ řekl Maksym družiníkům, kteří prostírali stoly, „ale co dělat, musíme ji rozebrat. Je samozřejmé, že ji nebudeme ani bořit, ani ji nezapálíme, ale složíme všechno řádně na hromadu, aby si to bojarin, bude-li to potřebovat, mohl všechno odebrat. A všechno jeho majetek musí být zachován nedotknutý.“

Družiníci zatím vynesli ze světnice veliké dubové stoly do

sně, pokryli je bílým ubrusem a postavili na ně různá jídla a medovinu. Za radostného volání a zpěvu se začala hostina. Jenže čím mládenci déle seděli u stolů, čím více jedli a pili, tím více mizely jejich radost a veselí. A třeba se medovina pěníla ve vykroužených dřevěných pohárech, třeba se na dřevěných talířích kouřilo z masa, pečeného na rožni, třeba srdečná, družná slova zaznívala od jednoho konce stolu k druhému, přece jen se všem jaksi tajemně chvěla srdce, jako by očekávali nějakou strašnou zvěst. Podivná, nezbadatelná, ale všemi cítěná tíseň visela ve vzduchu. Nepřecházela ta tíseň na svobodné občany ze stěn bojarského domu?...

A tu povstal jeden z bojarských družníků, a pozvedaje pohár plný pěnivé medoviny, začal hovořit:

„Bratři! Tento den je pro nás radostný, jen aby ho žádná špatná příhoda...“

Nedokončil. Náhle zbledl a zachvěl se po celém těle. Všichni účastníci hostiny prudce vstali, a jak utíkali, kam kdo mohl, převrátili stůl se všemi poháry a s jídlem.

„Co je? Co je?“ vykřikli všichni najednou a tlačili se ke dveřím. Třebaže to znamení — tupý klapot koňských kopyt — bylo zdánlivě bezvýznamné, jak nesmírný poplach vyvolalo v bojarském domě! Jednu chvíli bylo v síni skutečné peklo: ten běžel sem, druhý zas tam, jeden hledal toho, ten zas onoho, a všichni se pomíchali a utvořili hloučky bez ladu, šlapali po pohárech a jídle, po bílém ubruse i po dubovém převráceném stole. Maksym se první prodral z toho zmatku ven a stačil mu jen pohled, aby poznal celý rozsah nebezpečí.

„Do zbraně, bratři, do zbraně! Mongolové! Mongolové!“

Ten pokřik měl účinek jako náhlý úder hromu. Všichni stáli jako ztuhlí, bezladný zmatek vystřídala bezladná ztrnulost. Ale i to trvalo pouze chvíli. Klapot koňských kopyt se stále víc blížil a neodvratné nebezpečí probudilo najednou všechny z mrtvé ztrnulosti! Vždyť přece všichni byli odvážní, silní, mladí! Vždyť každý z nich nejednou ve svých dětských i mladických snech viděl sám sebe v bitvě, v nebezpečí, v krvavém boji s nepřitelem a přál si, přímo se za to modlil, aby se sen stal skutečností, aby se mu jednou naskytla příležitost nastavit hruď na obranu své země. A hle, ta chvíle na-

dešla — a oni by se jí měli polekat? Ta strašná zvěst, to strašné jméno „Mongolové“ je omráčilo jenom na chvíli, v nejbližším okamžiku už byli tím, čím byli obvykle, už každý držel v rukou svou zbraň, stál v řadě s jinými, připraven na krvavý boj.

„Druhové moji, nejdůležitější pro nás je, držet se těchto stěn. Dokud nás nepřítel nevytlačí od tohoto domu a neobklíčí nás v otevřeném poli, dotud se nemáme čeho bát. Tento dům bude naší pevností!“

Rozestavoval lučištníky u oken, u dveří, po dvou i po třech, podle toho, jak důležité a dostupné bylo to které místo. Někteří měli být uvnitř domu, aby donášeli z bojarského skladiště šípy a oštěpy, ale hlavní síla měla stát u vstupních dveří, aby v případě potřeby prolomila řady útočníků a odrazila je od domu.

A Mongolové se zatím zastavili na šterkovitém břehu řeky Oporu, slezli s koní, a když se rozdělili ve tři oddíly, vyrazili na návrší třemi stezkami. Bylo zřejmě vidět, že je vedl někdo, kdo je dobře obeznámen se stezkami a cestami, protože se celý ten manévr odehrál rychle, bez váhání, bez delší zastávky. Manévr ukazoval jasně, že Mongolové chtěli dům obejít a obklíčit ho se všech stran najednou.

Ale kdo to jde tak zarputile v čele prostředního, hlavního oddílu Mongolů? Soudruzi hledí a nemohou uvěřit svým očím. To není nikdo jiný, než sám majitel tohoto domu, hrdý bojarin Tuhar Vovk.

„Náš bojarin! Náš bojarin!“ vykřikli někteří družiníci, které Maksym, nevěře jejich upřímnosti, postavil do řady mezi Tucholčany.

„Ano, váš bojarin — mongolský sluha, zrádce své vlasti! Zdalipak mu ještě teď budete chtít zachovat věrnost?“

„Ne, ne!“ zvolali družiníci všichni najednou. „Smrt zrádci! Rozdrtíme nepřátelskou bandu nebo sami zhyneme při obraně své země.“

Rozradostněn tímto projevem, řekl Maksym:

„Odpusťte, bratři! Jednu chvíli jsem vás nespravedlivě odsuzoval, domníval jsem se, že jste smluveni se svým bojarinem. Ale teď vidím, že jsem vám křivdil. Držme se po-

hromadě, blízko stěn tak, aby nás nemohli obklíčit a hledme jim způsobit co nejvíce ztrát. Jak jsem slyšel, Mongolové nejsou dobře vycvičeni v obléhání, a k tomu ještě, je-li jich tak málo. Snad se nám podaří odrazit jejich výpad.“

Ubohý Maksym! Snažil se jiným vemluvit naději, která se v něm samém začala ztrácet od první chvíle, sotva Mongoly uviděl, a teď, kdy se jejich drtivá síla rozvinula před očima obležených, mizela tím více. Ale jeho slova měla přece jen veliký vliv na jeho kamarády, kteří se už nejednou mohli přesvědčit o jeho duchapřítomnosti a rozhledu ve chvíli největšího nebezpečí. Slepě poslouchali jeho slov a rozkazů, každý dbal jen o to, aby střežil své místo do poslední chvíle, dobře věda, že i sousední místo bude stejně tak střeženo.

Mongolové už obklíčili v širokém kruhu ve třech řadách bojarický dům a na svých lucích drželi už šípy namířené na obležené odvážné mladíky. Jenže vůdce ještě nedal znamení k boji. Jak je vidět, chce se ještě předem pokusit o přemlouvání, neboť, hle, vystoupil z řady před hlavní oddíl obležených a pravil:

„Nevěrní rabi! Ohavní smerdi! Což je vaše opovážlivost tak bezmezná jako vaše hloupost, že byste chtěli pozvednout zbraň proti vojsku velikého Džingischána, nyní nesporného pána celé Rusi? Vzdejte se mu bez boje, pak se nad vámi slituje. Ale ti, kterým se zachce opřít se jeho síle, budou neúprosně rozdrceni jako červi pod koly vozu.“

Na tuto řeč hlasitě a směle odpověděl Maksym Berkut:

„Bojarine, ve velmi nevhodnou dobu jsi nazval nás, syny svobodné obce, raby! Popatř sám na sebe! Možná, že se ten název bude hodit na tebe spíše než na nás. Vždyť ještě do včerejška jsi byl rabem knížecím, a nyní jsi už rabem velikého Džingischána a jistě jsi už lízal mléko, rozlité na hřbetě koně nějakého jeho begadyra. Jestliže tobě chutnalo, neznamená to ještě, že jsme ho chtiví i my. Veliké síly velikého Džingischána se nelekáme. Může z nás nadělat mrtvolky, ale nenadělá z nás raby. A tebe, bojarine, veškerá síla velikého Džingischána už neudělá ani svobodným ani poctivým mužem!“

Maksymova řeč byla ostrá a řízná. Jindy by bral ohled na

to; že před ním stojí otec Miroslavy, teď však viděl pouze nepřítele — ne, viděl zrádce, člověka, který pošlapal sám svou čest, kterému proto žádná úcta nenáleží. Kamarádi projeví hlasitě svou radost, když uslyšeli tuto Maksymovu řeč a bojarinovi až lítala vztekem pěna od úst.

„Ohavný chlope!“ křičel. „Jenom počkej, já ti ukáži, že ses předčasně vychloubal svou svobodou! Teď zachřestí na tvých rukou i nohou okovy! Teď se budeš válet v prachu před náčelníkem mongolských sil!“

„Raději zhygnu!“ odpověděl Maksym.

„Ale nezhyneš!“ vykřikl bojarin. „Hej, děti,“ oslovil Mongoly v jejich řeči, „na ně! Jenom jeho nechte, toho musíme dostat živého!“

A dal znamení k boji. Po horách i po lesích se rozlehl všesk rohu a zmlkl. Kolem bojarského domu nastalo ticho, ale bylo to strašné ticho. Mongolské šípy svištěly jako hadi, sypaly se jako krupobití na bojarské stavení. Pravda, útočníci byli příliš daleko, než aby jejich šípy mohly zasáhnout obránce, nebo aby je v případě zásahu nebezpečně zranily. Proto Maksym dal kamarádům povel, aby ještě nestříleli, a vůbec, aby šetřili šípů a zbraní a použili jich teprve tehdy, kdy bude možno nepřítele s jistotou zasáhnout a jedním úderem mu způsobit značnou ztrátu. A aby hned z počátku nepřipustil útočníky ke stěnám domu, postavil se se svými vybranými druhy na dvoře, nějakých dvacet kroků před vchodem za silnou prkenou zástěnou, za kusem nedostavěného plotu. Plot byl tak vysoký, že se za ním mohl skrýt dospělý muž, a proto mongolské šípy nemohly obránce zasáhnout. Zato jejich, třeba řídce vystřelované šípy, když zasáhly, zasazovaly Mongolům smrtelné rány a nedovolovaly jim, aby se přiblížili. Když to Tuhar Vovk uviděl, hrozně se rozzuřil.

„Útokem na ně!“ vykřikl a sražená skupina Mongolů se za jeho vedení v běhu vrhla s hlasitým křikem na zástěnu. Za zástěnou bylo ticho, jako by tam všechno vymřelo. Hle, Mongolové už dobíhají, svým nápoem už zástěnu povalí — ale vtom se nad zástěnou, jako by ze země vyrostla, vynořila řada hlav a mohutných plecí, i zasvištěla spousta kalených šípů a ozval se strašný řev zraněných Mongolů. Polovina jich

padla jako podřatá a druhá polovina ve zmatku couvala, nic nedbajíc pokřiku a kleteb bojarina.

„Sláva chrabrým! Sláva Maksymovi! Sláva tucholskému kraji!“ vykřikovali obránci a byli plni bojovného ducha. Ale zatím bojarin, necítě se zlostí, shromáždil už druhou skupinu k výpadu. Poučoval Mongoly, jak je třeba útočit, nerozptylovat se po prvním úderu nepřítele, nýbrž běžet přes mrtvoly dál. Zatím také Maksym poučil své mládence, co dělat, a ti s pozvednutou zbraní čekali na útok Mongolů.

„Na ně!“ vykřikl bojarin a Mongolové napřed vypustili celé mračno šípů na protivníka a teprve pak se celá lavina valila útokem na zástěnu. Ještě než se k ní přiblížili, obránci je zas uvítali dobře mířenými šípy, a zas část útočníků padla se strašným křikem na zem. Ale zbytek teď už zmateně neustupoval, nýbrž letěl s ohlušujícím křikem dál a dosáhl zástěny. Byla to strašná chvíle. Prkenná zástěna dělila od sebe nepřátele na smrt, kteří, ač byli blízko u sebe, nemohli na sebe dosáhnout.

Chvíli mlčeli jedni i druzí, po obou stranách stěny bylo slyšet pouze rychlé, horečné dýchání. Najednou, jako na dané znamení, zaduněly mongolské topory o stěnu, ale v téže chvíli tucholští mladíci silnými sochory nadzvedli stěnu, zapřeli se do ní rameny a svalili ji na Mongoly. A zároveň v té chvíli, kdy padla stěna a porážela svou vahou přední řady Mongolů, vyskočili dopředu mladíci, ozbrojení topory, nasazenými na dlouhých topůrkách a rozráželi jimi mongolské lebky. Stříkala krev, rozléhaly se výkřiky a sténání nepřátel — a zas se rozptýlil hlouček útočníků, zanechav na místě mrtvé a raněné. A zas uvítalo radostné volání obránců vítězství kamarádů, a zas na to volání odpověděli Mongolové krupobitím šípů a bojarin — zuřivými kletbami. Ale mládenci musili teď opustit své vysunuté stanoviště, loučili se s lítostí s tím místem, z něhož se jim tak dařilo odrážet první útoky Mongolů. Beze ztrát, bez zranění, v plné zbroji a v nejlepšímu pořádku, tváří k nepříteli, ustoupili ke stěnám bojarského domu.

Zatím co se na jižní straně dvora tak šťastně dařilo odrážet útoky Mongolů, byla na severním dvoře v proudu vášnivá,

avšak méně šťastná bitva. Také zde přeletěly se svištěním mongolské šípy, aniž způsobily obleženým škody. Jenže zde Mongolové ihned zaútočili a obleženým bylo horko. Vrhli se hromadně proti Mongolům, ale byli uvítáni šípy a musili se vracet se ztrátou tří zraněných, které Mongolové ihned rozsekali na kusy.

Prvním Maksymovým úkolem teď bylo — obejít všechna stanoviště a dobře obhlédnout situaci. Mongolové obklíčili dům jako živý řetěz a neustále ho zasypávali krupobitím šípů. Obležení rovněž stříleli, třeba ne tak hustě. Maksym okamžitě postřehl, že se útočníci snaží o to, aby je zatlačili dovnitř domu, odkud by nemohli tak hustě střílet, což by jim usnadnilo vítězství. Nejdůležitější věcí pro obránce bylo tudíž udržet se před stěnami domu. Ale tam byli vystaveni hustým mongolským šípům. Aby byli aspoň trochu před nimi chráněni, poručil Maksym vytrhat dveře, sejmut deský se stolů a postavit je před každým stanovištěm jako veliké štíty. Kryti těmi štíty bezpečně a výhodně, stříleli na Mongoly a dělali si posměšky z jejich šípů. A Maksym chodil od stanoviště k stanovišti, vymýšlel nové způsoby obrany a povzbuzoval kamarády jak slovy, tak i svým příkladem.

„Držme se, přátelé!“ volal. „V Tuchle brzo uslyší křik anebo někdo uvidí, co se zde děje, a pošlou nám pomoc!“

Obléhání už trvalo půl hodiny. Mongolové stříleli a strašně proklínali „ruské psy“, kteří se jim nejen nepoddávali, ale odvážili se tak tvrdošjně a šťastně bránit. Tuhar Vovk svolal jejich význačnější předáky na poradu, aby promyslili nějaký jednotný, rozhodný úder.

„Hnát na ně útokem!“ povídal jeden.

„Ne, útok by byl obtížný, ale střílet na ně, dokud všechny nepostřelíme,“ řekl druhý.

„Počkejte,“ řekl Tuhar Vovk, „na to na všechno máme čas. Nyní jde jenom o to, vypudit je z menších stanovišť. Shromážděte naše největší síly zdánlivě k útoku, aby byla jejich pozornost odlákána, a zatím ať vyrazí malé oddíly s obou stran na boční, nestřežené stěny. Ty stěny, pravda, nemají oken, ale naši lidé jim přece jen budou moci hodně škodit ze svého postavení u nich.“

Předáci s touto radou souhlasili, neboť oni, nezkušení v podobných manévrech, nedovedli by nic takového vymyslet. Mongolové byli najednou samý pohyb, třesky zbraně, zablýštěly se na slunci meče a topory, ale také tucholští mládenci odvážně svírali v ruku své zbraně, připravovali se k těžkému boji. A zatím co se Mongolové radili a chystali k předstíranému útoku, Maksym také nedřímával. Napadla ho šťastná myšlenka. V prkenné střeše bojarského domu byla na všechny čtyři strany proražena malá okna a v těch oknech Maksym postavil v každém po dvou slabších ze svých lidí, aby odtamtud sledovali každý pohyb nepřítele a také se snažili ze svých bezpečných stanovišť škodit nepříteli buď šípy nebo kamením. Zatím co jeden stál u okna, druhý byl stále připraven podat mu, co potřeboval, a vedle toho jeden měl za úkol, aby od nich donášel zprávy kamarádům dolů.

Zatroubily trubky, i zaječeli divokými hlasy Mongolové a vrhali se na protivníky. Ale neměli v úmyslu doběhnout a střetnout se s nimi; když doběhli do poloviny vzdálenosti, najednou se zastavili a vystřelili šípy na obležené. Ale když je i obležení, kteří se chystali k poslednímu, rozhodnému boji, uvítali krupobitím šípů a způsobili jim mnoho zranění a ztrát, celá mongolská linie najednou ustoupila. Ten ústup uvítali tucholští hlasitým posměchem.

„Tak co, bojarine,“ volal Maksym, „jak je vidět, mají síly velikého Džingischána zaječí srdce: rozeženou se a pak ustoupí. Copak ti není hanba, starému rytíři, velet takovým bezduchým lidem, kteří jsou pouze v zástupu směli, jako berani, ale jsou-li odděleni, nemá žádný cenu ani půl muže?“

Bojarin na ten posměch neodpovídal; věděl dobře, že se Maksym směje předčasně. Maksym to také brzo sám poznal.

Radostný pokřik Mongolů zazněl od bočních stěn domu, napravo i nalevo zároveň. Během předstíraného útoku vyrazili proti těm stěnám. Byly to stěny bez oken i dveří, a proto je junáci příliš nehlídali. Pravda, mladíci, postavení nahoře na půdě, spatřili Mongoly, kteří přicházeli z těch stran, a také několik šípů, vystřelených ze střešních oken, dopadlo na ně a zasáhlo je, ale nezastavilo, tím spíše, že stáli u samé stěny

a byli zacloněni dešťovým okapem před jakýmkoli nebezpečím shora.

Maksym zbledl, když v blízkosti zaslechl zlověstné výkřiky a když se od hlídky seshora dověděl, co znamenají.

„Jsme ztraceni,“ pomyslí si. „O záchraně nelze mluvit. Teď nám nastává boj ne na život, ale na smrt.“

A také Tuhar Vovk, když spatřil, že se jeho lest podařila, projevil nahlas svou radost.

„Tak co, chlopi!“ křičel. „Uvidíme, vystačí-li vám vaše hrdost ještě na dlouho. Oheň ke stěnám! Rychle je vykouříme z toho hnízda a v otevřeném boji jsou proti nám jako myš proti kočce.“

Maksym vidí, že jde do tuhého, svolává své druhy dohromady; když Mongolové zakládají oheň u bočních stěn, nemá už smyslu bránit se na jednotlivých stanovištích.

„Bratři,“ povídal jim, „snad budeme musít zahynout, poněvadž na záchranu je slabá naděje, a Mongolové, to si uvědomte, neušetří nikoho, kdo se jim dostane do rukou, tak jako neušetřili naše raněné kamarády. A máme-li zahynout, zahyňme jako muži, se zbraní v rukou. Co myslíte: budeme stát zde a bránit se do posledního dechu, kryti aspoň zčásti stěnami, nebo raději všichni společně vyrazíme na Mongoly a snad se nám podaří prolomit jejich řady?“

„Ano, ano, vyrazme na Mongoly!“ zvolali všichni. „Přece nejsme lišky, které myslivec vykuřuje z díry.“

„Dobrá, když chcete,“ řekl Maksym. „Postavte se do třech řad, luky a šípy odhodte, topory a nože do rukou — a za mnou!“

Jako jeden obrovský kámen, vystřelený z velikého praku proti pevnosti, tak udeřili naši Tucholčané na mongolské řady. Pravda, ještě než k Mongolům doběhli, byli uvítáni krupobitím šípů, jenže ty šípy jim neublížily, protože první řada nesla před sebou jako štít tabuli stolu, nasazenou na dvě kopí, a tak se mongolské šípy zabadávaly do té tabule. Teprve když se první řada blížila k Mongolům, odhodila svůj dřevěný štít a celý oddíl se vrhl na nepřitele se zoufalou vášní. Mongolové okamžitě ztratili rozvahu a začali ustupovat na strany, ale vtom tu už byl Tuhar Vovk se svým oddílem a ob-

klíčil mládence množstvím Mongolů, jako obkličují myslivci celou smečkou psů rozlíceného divokého kance. Začala strašná řežba. Chrabří mládenci poráželi celé desítky Mongolů, ale Tuhar Vovk posílal proti nim stále nové roty. Krev stříkala daleko z posedlé vřavy lidí, z mrtvol, z ran a se zakrvavených zbraní. Sténání raněných, vzlyky umírajících, šílené pokřiky vrahů, všechno to se mísilo v jakousi pekelnou harmonii, jež drásala sluch i srdce a ozvěnou zaznívala pod tím úsměvným, jasným sluncem, na plochách sytě zelených smrkových lesů a v melodickém neutichajícím hukotu studených potoků.

„Napravo, kamarádi! Udeřme na ně společně a družně!“ křičel Maksym a odrážel tři Mongoly, kteří se snažili vyrazit mu zbraň z rukou. Kamarádi zaútočili se strašným napětím napravo, kde linie Mongolů byla nejslabší a místo pro obranu nejvýhodnější. Mongolové po krátkém odporu ustoupili.

„Dál, dál, žeňte je před sebou!“ křičel Maksym a vrhl se se svým zakrvaveným toporem na ustupující Mongoly. Kamarádi se prodírali za ním, a ústup Mongolů se rychle změnil ve zděšený a zmatený útek. Řítili se vzápětí za nimi, sráželi jednoho za druhým zezadu na zem. Měli před sebou otevřené pole a nedaleko tmavý, vonný les. Kdyby se jim podařilo doběhnout do lesa, byli by zachráněni, tam by nebyla žádná mongolská síla s to něco jim udělat.

„Dál, kamarádi, dál do lesa!“ křičel Maksym a oni bez oddechu, mlčky, zkrvavení a strašní jako skutečná divoká zvířata hnali před sebou prchající Mongoly ve směru do lesa. Tuhar Vovk jediným krátkým pohledem přehlédl situaci obou stran — a bujně se zasmál.

„Šťastnou cestu!“ zavolal za mládenci. „Na té cestě se ještě setkáme!“

Rychle oddělil část Mongolů a poslal je přes kopec na tucholskou cestu, aby zaskočili mládence zpředu, od lesa. Věděl dobře, že jeho lidé se tam dostanou včas. A sám se se zbytkem Mongolů pustil za Tucholčany.

Tři mračna prachu stála na poli nad Oporem; tři skupinky lidí se hnaly za sebou přes to pole. První běžela skupinka polekaných, poražených Mongolů; za nimi, dohánějící je,

naši mládenci, vedení Maksymem, a za nimi pak hlavní síly Mongolů vedené Tuharem Vovkem. Třetí oddíl, poslaný Tuharem přes kopec, aby je zaskočil, rychle někde zmizel, a pronásledováním rozpálení mládenci ho ani nepostřehli.

Náhle se prchající Mongolové zarazili v běhu, zůstali stát. Před nimi se objevila nečekaná překážka: hluboký, ve skále vylámaný úvoz, počátek tucholské cesty. Úvoz byl v tom místě téměř dva sáhy hluboký; jeho stěny byly srázné a hladké, takže se nedalo slézt dolů a seskočit bylo nebezpečno, obzvláště první řadě prchajících, kteří mohli čekat, že za nimi a na ně seskočí druhá řada. Ve smrtelném zděšení, které i nejbáživějšímu v poslední chvíli dodává odvahy, zastavili se Mongolové a obrátili se tváří proti svým odpůrcům. V té chvíli jim bleskla nečekaná naděje: hned za odpůrci spatřili dobíhající souvěrce a jejich ruce se bezděčně chopily zbraní. Ale tento náhlý výbuch odvahy je nemohl zachránit. Jako rozburácená bouře, lomící a drtící všechny překážky, padli na ně tucholští mládenci a srazili je do propasti. S poděšenými výkřiky se řítili ti, kteří stáli vzadu, na dno úvozu, zatím co přední skonávali meči a topory Tucholčanů. Teď se mládenci sami octli nad strmou stěnou úvozu, i zachvěli se. Zezadu je dostihuje Tuhar Vovk s Mongoly, a zpředu tato strašná propast! Co dělat? Maksymovi stačila chvílka k úvaze. Obraz potlučených Mongolů, ležících na dně úvozu, mu poskytl dobrý nápad. Zvolal:

„Zadní řada ať se obrátí tváří k Mongolům a na chvíli zdržuje jejich rozběh a přední ať shodí mrtvoly Mongolů a seskočí na ně!“

„Hurrá!“ vykřikli mladíci a radostně plnili jeho rozkaz. Zaduňely ještě teplé mrtvoly Mongolů, jak dopadaly dolů, našim Tucholčanům zazářila naděje na záchranu. A vtom přiletěli mongolští pronásledovatelé, Tuhar Vovk vpředu, a křičel:

„Tentokrát už neuniknete mým rukám!“ A svým těžkým toporem srazil prvního protivníka, který byl na ráně, toho, který ještě včera byl jeho nejvěrnějším lučištníkem. Smrtelně raněný zavzlykl a padl bojarinovi k nohám. Jeho druh se rozmáchl toporem na Tuhara, aby pomstil smrt kamaráda, ale

v té chvíli byl ze dvou stran pozvednut na mongolská kopí. Celá první řada mladíků padla po krátkém odporu. To byli nejslabší, poranění v předchozí bitvě, kteří v honičce běželi docela vzadu. Ale přece jen Mongoly na chvíli zadrželi a jejich šťastnější kamarádi byli už v bezpečí na dně úvozu.

„Stůjte!“ volal Maksym na své kamarády. „Do řad a ke stěně úvozu. Budou-li se chtít hnát za námi, připravíme jim zde krvavou lázeň.“

„První řada skočit za nimi,“ velel v nerozvážném zápalu Tuhar Vovk, i seskočila první řada Mongolů, ale nikdo nevstal už živý, ba mnozí ani nedoletěli živí k zemi, byli ve vzduchu uvítáni topory mladíků.

„Hurrá!“ zakřičeli v radosti. „Nuže, ať skočí druhá řada!“

Ale druhá řada stála nad úvozem a nespáchala se seskokem. Tuhar Vovk poznal svůj omyl, i poslal rychle silný oddíl níž, aby zdola uzavřel východ z úvozu.

„Teď nám ptáčci neulítnou,“ radoval se. „Hle, už přicházejí moji lovci! Nuže, děti, dál na ně!“

Zběsilý křik Mongolů se rozlehl v úvozu, hned pod nohama Tuhara Vovka. To byl oddíl poslaný přes kopec, aby zaskočil cestu, a ten teď zaútočil na Tucholčany úvozem zdola.

„Utíkejme dolů úvozem!“ vykřikli Tucholčané, ale jeden krátký pohled je přesvědčil, že všechna naděje na záchranu je ztracena. Dole u vstupu do úvozu se už černala druhá skupina Mongolů, která táhla proti nim, aby je úplně uzavřela v té kamenné kleci.

„Teprve teď nám nadchází smrt!“ řekl Maksym, otíraje o kožich zabitého Mongola, který ležel u jeho nohou, svůj zakrvavený topor. „Kamarádi, směle do posledního boje!“

A také odvážně vystoupili! V napětí posledních sil udeřili na Mongoly, nic nedbali na to, že svažité místo jim neskýtá výhody, naopak, že přeje Mongolům, ještě jednou uvedli ve zmatek jejich řady a způsobili jim veliké ztráty. Ale Mongolové silou svého rozběhu je zatlačili dolů a rozrazili jejich řady. V hrdinské obraně padali mládenci jeden za druhým, pouze Maksym, ačkoli se bil jako lev, neměl ještě rány na svém těle. Mongolové se mu vyhýbali, a jestliže na něho do-

tírali, tu jenom v naději, že mu vyrazí zbraň z ruky a zajmou ho živého. Tak zněl jasný rozkaz Tuhara Vovka.

A tu zezdola nastoupil druhý mongolský oddíl; mládenci byli úplně sevřeni v té kamenné kleci, z níž nebylo úniku, byli přitlačeni ke stěně a měli před sebou jen tolik volného prostoru, co si ho mohli prosekat svými meči a topory. Ale ruce jim začaly slábnout a Mongolové je tisknou a stále tisknou jako vlny povodně. Už se někteří, kteří ztratili veškerou naději a viděli nemožnost dalšího boje, vrhli naslepo do nejhustších řad Mongolů a v jediné chvíli hynuli, rozsekáni jejich topory. Jiní šeptali modlitby, tulili se ještě ke stěně, jako by jim mohla poskytnout nějakou pomoc; třetí se zdánlivě ještě bránili, ale jako v podvědomí, jako stroj mávali topory a smrtelné rány Mongolů dopadaly už jen na jejich mrtvoly bez citu a bez ducha. Pouze malá hrstka těch nejsilnějších — bylo jich pět — obklopila Maksyma a držela se ještě vzpřímena, jako hrot skály uprostřed rozvířené povodně. Tato hrstka už odrazila tři útoky Mongolů, stála na hromadě mrtvol jako na baště; už se meče a topory v rukou hrdinů ztupily, jejich šat, ruce i obličej byly zbroceny krví, ale stále ještě se rázně a jasně ozýval Maksymův hlas, který povzbuzoval kamarády k obraně. Tuhar Vovk se napolo hněvivě, napolo s obdivem shora díval na zápas mláďenců.

„Přísámbůh, chrabří mladík!“ řekl sám pro sebe. „Nic se nedivím, že okouzlit mou dceru. Jeho rytířská povaha by mohla okouzlit i mne samého!“

A potom, obrácen ke svým Mongolům, kteří stáli nad okrajem úvozu, zvolal:

„Dál, skočte na něj! Ať už skončí ta řežba. Jenom toho (ukázal na Maksyma) se mi ani nedotkněte!“

A Mongolové všichni zároveň jako těžká skála seskočili na hrstku ještě neporažených hrdinů a srazili je k zemi. Ještě jednou zazněly šílené výkřiky, ještě zápasila přesila Mongolů s Tucholčany, ale už ne dlouho. Na každého z hrdinů se navalila hromada Mongolů — a tak všichni položili své hlavy. Pouze Maksym samojediný ještě stál jako dub uprostřed pole. Rozsekl hlavu Mongolovi, který na něho skočil, a právě se

rozmachoval na druhého, když ho něčí silná ruka zezadu chytla za hrdlo, sevřela je a mrštila jím na zem. Zákeřně povalen padl a nad ním se sklonil obličej Tuhara Vovka zrudlý hněvem a napětím.

„Tak co, smerdi!“ posměšně křičel bojarin. „Teď vidíš, že umím dodržet slovo. Nuže, děti, dejte mu železná pouta!“

„Třeba v poutech, budu stále svobodný člověk. Já mám pouta na ruku, ale ty na duši!“ řekl Maksym.

Bojarin se zachechtal a odešel od něho, aby vydal rozkazy mongolskému vojsku, jehož počet se v té krvavé řežbě značně zmenšil. S hlavní částí Mongolů, kteří ještě zbyli, šel Tuhar Vovk do svého domu; ostatním rozkázal, aby obsadili nešťastný, teď mrtvolami zavalený úvoz. Do té posádky vybral všechny zdravé a sám s malým zbytkem a zajatým Maksymem se vracel do tábora.

„Proklatí chlopi!“ brumlal bojarin, když přehlížel své ztráty. „Kolik lidí pobili! Nu, ale čert vem Mongoly, těch není škoda. Jen kdybych po těch mrtvolách došel k moci a síle, pak bych se obrátil i já tváří proti nim. Ale ten mizera, ten Maksym — to je přece zápasník! A kdož ví, možná, že i on by mi mohl posloužit k mému cíli? Když se mi dostal do rukou, musím ho využít. Musí nám dělat průvodce v horách, protože čert ví, jaká ta jejich cesta je a nejsou-li na ní někde místa, kde by bylo možno zbloudit. Nyní, když je v mých rukou, musím si ho naklonit, trochu si ho udobřit, kdo ví, k čemu mi bude ještě dobrý.“

A zatím Mongolové už chystali koně k odjezdu. Maksym, spoutaný na ruku i na nohou těžkými řetězy, zkrvavený, prostovlasý, se šaty roztrhanými na cáry, seděl na kameni nad řekou němý, se sevřenými zuby a se zoufalstvím v srdci. Před ním na poli i v úvoze leželi na hromadách ještě neztuhlé, na kousky rozsekané a krví zbrocené mrtvoly jeho kamarádů i nepřátel. Jak šťastné byly ty mrtvoly! Ležely tak tiše, tak smírně na svém krvavém loži, bez hněvu, bez bolesti, bez pocitu záští. Smály se teď různým poutům, celé síle velikého Džingischána, a jeho tu zatím kus železa učinil bezduchým nástrojem v ruku divoké samovůle, obětí krvavé pomsty! Jak šťastné byly ty mrtvoly! Ony, třeba zmrzačené, nesly

na sobě obraz i podobu lidskou — a jeho tato pouta ve chvíli udělala dobytkem, nevolníkem!

„Ty spravedlivé slunce!“ zvolal ve svém duševním utrpení. „Copak je to tvá vůle, abych zahynul v okovech? Což ty jsi svým jasným úsměvem tak často vítalo dny mé radosti jen proto, abys dnes uvítalo mé bezmezná hoře? Slunce, copak jsi přestalo být dobrým bohem tucholského kraje a stalo se ochráncem těch zuřivých divochů?“

A slunce se smálo. Jasným horkým paprskem se blýskalo v kalužích krve, líbalo zesinalá ústa a hluboké rány mrtvol, jimiž vytékal mozek, jimiž se draly ven ještě teplé lidské vnitřnosti. A stejně tak jasným, horkým paprskem zalévalo zelený les, nádherné vonné květy i vysoké poloniny, které se koupaly v čistém lazurovém etheru. Slunce se smálo a svým božským, neúčastným úsměvem ještě více zraňovalo Maksymovu rozdrásanou duši.

VI

PODIVNÝ SEN SE ZDÁL ZACHAROVĚ BERKUTOVI. Zdálo se mu, jako by byl výroční svátek Strážce a jako by byla celá obec shromážděna kolem kamene u vstupu do tucholské soutěsky: dívky s věnečky, mladíci s hudbou, všichni ve svátečních, čistých úborech. A tu se on, věkem nejstarší v obci, první přibližuje k svatému kameni a začíná se k němu modlit. Jakési tajemné, děsivé, bolestné pocity ovládají jeho srdce po celou dobu modlitby; cosi ho tísnivě svírá v hloubi duše, sám neví, co by to mohlo být. Modlí se horoucně, po dvou třech slovech obvyklé modlitby opouští starobylé, obyčejem ustálené formy; jakási nová, horoucnější, vzrušující modlitba plyne z jeho úst; celá obec, otřesena jí, padá obličejem k zemi, a on rovněž. Ale slova nepřestávají plynout, kolem se tvoří tma, černá mračna pokrývají nebe, hromy začínají bít, blesky plamenně šlehají po celé nebeské klenbě, země se otřásá — a najednou se svatý kámen naklání, hýbe se se svého místa a se strašným rachotem se valí na něho.

„Co to může znamenat?“ ptal se Zachar sám sebe a přemítal o svém snu. „Štěstí nebo neštěstí? Radost nebo hoře?“ Ale sám nemohl nalézt odpovědi na tuto otázku; sen jenom zanechal jakousi těžkou předtuchu, jakési mračno smutku na Zacharově čele.

A ta předtucha se rychle splnila! Hned po poledni dospěly do Tuchly strašné, nečekané zprávy. Pasterci se sousední poloniny přiběhli sotva popadající dech do vsi a hlásili, že viděli nějakou bitku u bojarského domu, jakousi tlupu neznámých černých lidí a slyšeli nesrozumitelné, nitro rozdírající výkřiky. Téměř všechna tucholská mládež se ozbrojila, čím kdo mohl, běžela na místo boje, ale zastavila se opodál, když spatřila krvavé a mrtvolami pokryté bojiště a bojarský dům obklíčený mračnem Mongolů. Nebylo pochybnosti, že všichni mladíci, vyslaní na zboření bojarinova domu, zahynuli v nerovné bitvě s těmi nájezdníky. Tucholská mládež nevěděla, co dělat, a tak se vrátila do vsi a roznášela všude strašnou zvěst. Starý Zachar, když tu zvěst vyslechl, celý se otrásl a hořká slza se mu skutálela po starém obličejí.

„Můj sen se vyplnil!“ zašeptal. „Můj Maksym padl při obraně své vesnice. Tak je to správné. Každý musí jednou umřít, ale umřít slavně — to štěstí není každému dáno. Nesmím se poddávat smutku, ale radovat se z jeho osudu.“

Tak se utěšoval starý Zachar, ale v nitru mu žal svíral srdce: příliš silně, celou silou své duše miloval svého nejmladšího syna. Ale rychle se vzchopil, neboť ho volala obec, potřebovala jeho rady. Hloučky lidí, starých i mladých, pospíchaly za ves, k tucholské soutěsce, za kterou tak blízko stál jejich strašný nepřítel. Zasedání obecní rady Tuchly bylo dnes po prvé svoláno bez obvyklých obřadů, bez zástavy; dnes se konalo za třeskotu toporů a řinčení kos, za hluku, v němž bylo sice patrné zděšení, ale i bojovný duch. Nebyl zachován obvyklý pořádek, starci byli mezi mladíky, ozbrojení mezi bezbrannými, ba i ženy přecházely sem tam mezi shromážděním, vyptávaly se na zprávy o nepříteli, nebo hlasitě oplakávaly své padlé syny.

„Co dělat? Co si počít? Jak se bránit?“ hučelo to mezi lidmi. Jedna myšlenka převládala nad všemi jinými: vyjít

před soutěsku a bránit se Mongolům do poslední kapky krve. Toho se dožadovala obzvláště mládež.

„My chceme padnout, jako padli naši bratři při obraně svého kraje!“ křičeli. „Nepřátelé vstoupí do tucholské doliny jen přes naše mrtvoly!“

„V soutěsce nadělat záseky a z nich srážet Mongoly!“ radili starší.

Později, když se hluk trochu utišil, promluvil Zachar Berkut.

„Ačkoli to je vojenská věc, tudíž ne moje věc, a já, starý člověk, nemám co radit k tomu, k čemu nemohu přiložit své ruce, přece jen bych myslil, že naše zásluha bude nepatrná, jestliže Mongoly odrazíme, obzvláště když uvážíme, že to lze provést poměrně snadno. Naši synové zahynuli jejich rukama, jejich krev zbarvila naši zem a volá nás k pomstě. Co myslíte, pomstíme se našim nepřátelům, plenitelům naší země, jestliže je odrazíme od své vesnice? Ne, oni, odrazení od naší vesnice, vrhnou se jen s dvojnásobnou zuřivostí na jiné vesnice. Nikoli odrazit, ale rozdrtit je, to musí být náš cíl!“

Obec pozorně poslouchala slova svého řečníka, a mládež, nakloněná všemu novému a nečekanému, byla už přichystána na tu radu přistoupit, ačkoli nevěděla, jak se dá provést. Ale mnohé hlasy starců se ozvaly proti ní.

„Nebudiž to, co řeknu, příčinou k hněvu, otče Zachare,“ promluvil jeden občan, „ale tvá rada, ačkoli je moudrá a slibuje velikou slávu, je pro nás nemožná. Naše síly jsou slabé a mongolské veliké. Ještě nepřibyla pomoc od vrchovinských obcí a od obcí za horami, a třeba i přibude, ani pak naše síly nepostačí na to, abychom Mongoly obklíčili, neřku-li abychom je zdolali v otevřené bitvě. A jak je sami rozdrtíme? Ne, ne! Naše síly jsou příliš malé! Budeme moci mluvit o štěstí, jestliže je odrazíme od naší vesnice a odvrátíme od cesty; v to, abychom je rozdrtili, v to vůbec nedoufejme!“

Když Zachar Berkut viděl celou závažnost těch námitek, byl hotov, třeba s bolestí v srdci, vzdát se svého mladicky ohnivého nápadu, ale vtom dvě nečekané události značně po-

vznesly náladu tucholské obce a změnilly celé její rozhodnutí.

Odzdola vesnickou cestou přicházely tři skupiny ozbrojené mládeže, jedna za druhou a za zvuku trubek a dřevěných trembit. Každá skupina nesla před sebou bojovou korouhev. Jejich nadšené, odvahou dýšící písně se rozléhaly daleko v horách. To přišla Tucholčanům přislíbená pomoc vrchovinských obcí a obcí za horami. Chlop vedle chlopa, jako urostlé javory, postavily se všechny tři oddíly v dlouhých řadách před shromážděnou obcí a sklonily na pozdrav korouhve. Byl milý pohled na ty zdravé, ruměné obličejy, rozehřáté mužnou odvahou a hrdým pocitem toho, že budou mít příležitost svou hrudí hájit všechno, co mají na světě nejdražšího, že jejich zbraním je uložen veliký úkol. Radostný, hromový křik všech Tucholčanů uvítal jejich příchod; pouze matky, které dnes ztratily syny, zanařikaly, když spatřily tento nejkrásnější výkvět národa, který snad zítra padne skosen a podupán, stejně tak, jako nyní padli jejich jasní sokolové. Bolest sevřela i srdce starého Zachara Berkuta, když se podíval na ty mladíky a pomyslí si, jak mezi nimi vysoko vynikal jeho Maksym. Ale ne, dost toho! Mrtvého nevrátíš, a živý myslí na živé...

Ještě neutichla radost z příchodu těch žádoucích pomocníků, ještě obec ani nezačala další poradu, když vtom se z opačné strany, z lesního průseku, který se táhl nad tucholskou soutěskou, vynořil nový, tentokrát zcela nečekaný host. Na zpěněném koni, odřené větve a suky, přikloněn k jeho šíji, aby mohl rychleji a bezpečněji jeti lesem a nezachytával se větví, jel, co koni stačil dech, jakýsi člověk. Kdo to byl, nedalo se z dálky rozeznat. Měl na sobě mongolský ovčí kožich, obrácený srstí navrch, a na hlavě krásnou bobrovou čepici. Mladíci měli za to, že přijíždějící člověk je vyslanec od Mongolů, a proto vystoupili proti němu s luky. Ale když vyjel z lesa a přiblížil se k strmému srázu, po němž bylo nutno sestoupit do tucholské doliny, sesedl domnělý Mongol s koně, shodil se sebe kožich a k údivu všech se objevila žena v bílém plátěném, hedvábím protkaném plášti, s lukem za zády a s lesknoucím se toporem za pasem.

„Miroslava, dcera našeho bojarina!“ zvolali tucholští mla-

díci a nemohli odtrhnout pohled s krásné, odvážné dívky. Ona však, jak bylo vidět, se na ně nedívala, nechala svého koně stát tam, kde s něho sesedla, a živě začala pátrat po pěšince, po které by mohla sestoupit do údolí.

Její bystré oči rychle objevily takovou pěšinku, téměř zcela ukrytou v širokém, zubatém listí kapradí a bodavých ostružin. Pevným krokem, jako by na takové cesty byla od narození zvyklá, sestoupila po pěšince do údolí a blížila se k shromáždění.

„Buďte zdraví, počestné shromáždění!“ řekla a lehce se zarděla. „Pospíchala jsem, abych vám oznámila, že se blíží Mongolové, že zde budou před večerem, abyste se připravili, jak je uvítat.“

„To jsme věděli,“ zahučely hlasy ze shromáždění, „to není pro nás žádná novina.“

Hlasy byly řízné, nepříznivé dceři zlého bojarina, který byl příčinou, že zahynulo tolik mladíků. Dívka se však neurazila jejich břitkostí, ačkoli ji zřejmě vycítila.

„Tím lépe pro mne, že jste připraveni,“ řekla. „A teď prosím, ukažte mi, kde tady je Zachar Berkut.“

„Tady jsem, děvče,“ řekl starý Zachar a šel k ní. Miroslava se dlouho na něho dívala pozorně a s úctou.

„Dovol mi, počestný otče,“ promluvila hlasem chvějícím se vnitřním vzrušením, „abych ti především řekla, že tvůj syn je živ a zdrav.“

„Můj syn!“ vykřikl Zachar. „Zdráv a živ! Oh, bože! Kde je? Co je s ním?“

„Otče, nelekej se zprávy, kterou ti sdělím. Tvůj syn je v mongolském zajetí.“

„V zajetí?“ zvolal jako hromem zasažený Zachar. „Ne, to není možné! Můj syn se raději nechá rozsekat na kusy, než by dopustil, aby byl zajat. To není možné. Chceš mne polekat, ty nedobré děvče!“

„Ne, otče, nelekám tě. Je tomu opravdu tak. Jedu přece rovnou z mongolského tábora, viděla jsem ho, mluvila jsem s ním. Silou a úskokem se ho zmocnili, dali mu železná pouta. Třeba sám nezraněn, je celý zalit krví nepřátel. Ne, otče, tvůj syn nepokryl tvé jméno hanbou!“

„A co ti povídal?“

„Řekl mi, abych šla k tobě, otče, potěšila tě v tvé samotě a stesku, abych se ti stala dcerou, dítětem, protože já, otče (tu se její hlas ještě více zachvěl), já... jsem sirotek, nemám otce!“

„Nemáš otce? Copak Tuhar Vovk zahynul?“

„Ne, Tuhar Vovk je živý, ale Tuhar Vovk přestal být mým otcem od chvíle, kdy... zradil... svou zem a dal se... do služeb Mongolů.“

„To se dalo čekat,“ odpověděl Zachar ponuře.

„Teď ho nemohu považovat za otce, protože nechci být zrádkyní své země. Tatíčku, buď mi otcem ty! Přijmi mne za své dítě! Mými ústy tě o to prosí tvůj nešťastný syn.“

„Můj syn! Ach, můj nešťastný syn!“ sténavě řekl Zachar Berkut a ani se na Miroslavu nepodíval. „Kdo mne potěší, když jsem ho ztratil?“

„Neboj se, tatíčku, možná, že ještě není ztracen, možná, že se nám podaří vysvobodit ho. Prosím tě, vyslechni, co mi Maksym poručil, abych ti sdělila.“

„Mluv, mluv!“ vyzval ji Zachar a teď se už opět na ni díval.

„Radí tucholské obci, aby nezastavovala Mongoly před soutěskou, ale aby je vpustila do kotliny. Tam je bude možno obklíčit a vybit všechny do jednoho, a když ne vybit, tedy je umořit hladem. Je ovšem třeba udělat záseky v úvozu u vodopádu a odklidit všechn majetek obce, všechno obilí, všechn chléb, všechn dobytek, a pak je tam uzavřít se všech stran. ‚Tam,‘ tak to řekl Maksym, ‚nad nimi zvítězíte, nikde jinde!‘ To radí Maksym.“

Miroslavinu řeč poslouchalo celé shromáždění s napjatou pozorností. Když domluvila, všichni mlčeli. Pouze Zachar se hrdě a pln radosti vztyčil a se vztaženýma rukama se blížil k Miroslavě.

„Dceruško má!“ řekl. „Teď vidím, že jsi hodna být dcerou Zachara Berkuta! Tak to skutečně mohl říci můj syn, z jeho slov vane jeho smělý duch! Těmi slovy jsi získala mé otcovské srdce! Nyní, když mi nebe místo syna poslalo takovou dceru, lehčeji ho oželím!“

Mirolava se s hlasitým vzlykotem vrhla do jeho náruče. „Ne, tatíčku, tak nemluv,“ řekla. „Svého syna neztrátiš, vrátí se ti. Bude zde ještě dnes večer s hordou, a pomůže-li nám bůh, abychom ji porazili, osvobodíme ho.“

V té chvíli sem ze soutěsky doletěl pokřik tucholských strážní: „Mongolové! Mongolové!“ a hned vzápětí nato přiběhli strážní a hlásili, že se v dolině nad Oporem objevily obrovské síly Mongolů. Bylo nutno rychle se rozhodnout, co dělat, jak se bránit? Zachar Berkut znovu trval na tom, aby Mongolové byli vpuštěni do tucholské kotliny a aby tam byli všichni obklíčeni, pobiti anebo umořeni hladem.

Nyní se už proti té radě nepozvedl ani jeden hlas a shromáždění se rychle rozhodlo. Všichni ihned pospíchali do svých chalup, aby odklidili svůj majetek do lesů, a cizí mladíci rovněž spěchali na horní konec doliny, k vodopádu, aby tam v úvozu postavili záseky a zabránili tak, aby tudy Mongolové prošli. Celá ves byla najednou vzrušená. Se všech stran se rozléhal křik, padaly rozkazy a otázky, do toho se mísilo bučení volů a skřípění dřevěných dvoukolových vozů; byla to ohlušující vřava, která se ozvěnou valila po horách. Tucholčané se smutně loučili se svými chalupami, dvory i zahradami a osetými poli, která měla zakrátko zničit a udupat strašná mongolská povodeň. Matky nesly své uplakané děti, otcové hnali dobytek, vezli na vozech domácí zařízení, pytle s obilím a šatstvem. Nad vesnicí se vznášela mračna prachu; pouze potok si jako obvykle hučel svou stříbrnou vodou a starý obrovský Strážce u vstupu do tucholské soutěsky stál ponurý, opuštěný, posmutnělý, jako by litoval své děti, které opouštěly tuto krásnou dolinu; zdálo se, že se naklání směrem k soutěsce, aby jim zatarasil cestu svým obrovským, kamenným tělem. Zesmutněla i stará lípa na soudním prostranství za vsí, a hučící vodopád, v němž se měnivě odrážely karmazínové paprsky zapadajícího slunce, stál jako krvavý sloup nad vyprázdněnou tucholskou kotlinou.

Ves už úplně zpustla. Chalupy se potopily ve večerní mlze; zvířený prach opět ulehkl na cestu, zmlkly hlasy a výkřiky, jako by odvěká poušť pozřela všechn život této doliny. Slunce, ztápějící se v lehkých červených mračnech, zapadalo

za tucholské hory; tmavé smrkové lesy kolem Tuchly tiše, tajemně šeptaly, jako by si sdělovaly nějakou zlověstnou novinu. Pouze země, neznámo proč, tupě duněla a sténala; ovzduší, ačkoli bylo jasné a plné pohody, chvělo se jakousi divnou, zmatenou vřavou, která vyvolávala i v nejodvážnějším člověku třesavku. A daleko, předaleko po lesích, v hlubokých tmavých úvalech, v nedostupných útesech skal, vyli vlci, přerývaným hlasem štěkaly lišky, troubili jeleni, řičeli turové. A ve vsi je tak ticho, tak mrtvo! A nebe je tak jasné a plné pohody! Ale ne. Hle, slunce najednou zmizelo za černým živým mračnem, které se jako stěna sune od západu, naplňuje ovzduší divokým skřekem a spouští se nad Tuchlou. To táhnou v nesčetných hejnech hlasatelé a neodluční družové hordy, vrány a havrani, cítí potravu. Mračno zlověstného ptactva se zmítá ve vzduchu, rozpadá se v menší hejna a rozlétá se na různé strany jako hnáno bouří. Klidné střechy tucholských chalup se okamžitě pokryly černými hosty. A jejich skřek vřel jako horká voda v obrovském kotli. Němě, nehybně stáli Tucholčané nad sráznými břehy své kotliny, dívali se na odporné ptactvo a v duchu proklínali ty hlasatele smrti a zkázy.

Ale obraz se rychle změnil. Jako se trhlinou v hrázi valí podzimní povodeň, tak se začaly se strašlivým křikem do kotliny valit černé příšery. Řady se tlačily za řadami, bez konce a zastávky; jako voda pod vodopádem, tak se zastavili i Mongolové, když vyšli z těsného hrdla, seskupovali se v předlouhé řady, pak zvolna postupovali, a poněvadž nenaráželi na odpor, rozlévali se po zpustlé rovině. Vpředu po cestě jel na bílém koni strašný obr, Burunda begadyr a vedle něho druhý, menší jezdec — Tuhar Vovk.

Jeli zvolna, jako by každou chvíli čekali přepadení ze vsi. Ale nikdo je nepřepadal, ves tu ležela jako vymřelá po moru. První řady Mongolů se vrhly se strašným křikem na chalupy, aby po svém zvyku zabíjeli, loupili — ale nebylo koho zabít, nebylo co loupit, chalupy byly prázdné. Rozzuření, křičeli a pobíhali od chalupy k chalupě, vylamovali dveře, tříštili ploty a vrata, rozbíjeli díže a koše, bořili pece. Ale všchnu svou zuřivost si neměli na kom vylít — ve vsi nebylo človíčka.

„Proklatí psi!“ pravil Burunda Tuharovi Vovkovi. „Vycítili nás, schovali se!“

„Přenocujeme zde, begadyre?“ zeptal se Tuhar Vovk a na begadyrovu poznámku ani neodpověděl.

„Dokud se nesetkáme s těmi psy, dotud se nemůžeme uložit k nočnímu odpočinku,“ odpověděl Burunda. „Veď nás k východu z této jámy. Musíme si zajistit odchod!“

„Odchod odtud je bezpečný,“ uklidňoval ho Tuhar Vovk, ačkoliv i sám měl divný pocit, když viděl, že se všichni Tutcholčané vystěhovali ze vsi, a to důkladně, se vším. Třebaže begadyra uklidňoval, přece jen ho požádal, aby vojsku zakázal další pátrání po kořisti a aby pospíchal k východu. První řady mongolské hordy se vydaly na pochod neochotně, jejich zadní voj se stále ještě protlačoval soutěskou a stále hustěji zaléval kotlinu.

Hle, čelný oddíl už vyšel ze vsi a pospíchal do úvozu, vyhloubeného ve skále. Z doliny nebylo do úvozu vidět a Mongolové proto v pocitu bezpečí došli až pod strmou kamennou stěnu, pod kterou vedl úvoz. Ale najednou se na ně shora začaly sypat veliké kameny, mrzачily je a drtily. Vzlykavé výkřiky nájezdníků, zraněných a sražených k zemi, vyrazily až k nebi. Nad padlými zakrákalo dravé ptactvo. Nájezdníci už začali couvat, zpět i na strany, ale vtom se proti nim vrhli Burunda a Tuhar Vovk s tasenými meči, aby jim zabránili v ústupu.

„Kampak, vy šílenci?“ řičel Burunda jako jarý tur. „Podívejte, tady před vámi je vstup do úvozu, tudy za mnou!“

Tlačil jich před sebou celý zástup a sám se vrhl do tmavého ústí úvozu. Ale tam je čekalo pěkné uvítání. Na jejich hlavy se jako krupobití sypalo kamení a nejednomu vojákovi Džingischána krev zalila oči, nejednomu vystříkl na kamenné stěny mozek z rozbité lebky. Jako kdyby vycházely z pekla, tak z tmavého úvozu vyrazily výkřiky a sténání, ale nad nimi stále hlasitěji hřměl Burundův hlas: „Dál, vy zaječí srdce, dál za mnou!“ a do úvozu se tlačily nové houfy, nic nedbající nového krupobití kamení.

„Dál vzhůru úvozem!“ křičel Burunda a štítem se chránil před kamením padajícím shora.

Zatím Tuhar Vovk, který spatřil nahoře nad břehem hlouček mladíků, poručil Mongolům, kteří stáli před úvozem, aby je zasypali šípy. Nahoře se ozval vzlyk a dole radostí hlasitě zajčeli Mongolové. Ale tucholští mladíci za to, že byli zraněni jejich tři kamarádi, začali se zdvojnásobenou zuřivostí vrhat na útočníky obrovské kamenné desky. To však by nebylo zadrželo tvrdošijného Burundu, kdyby se nebyla uvnitř v zatáčce úvozu objevila jiná, nečekaná překážka: úvoz byl až do vrchu zavalen obrovskými kameny. A zde Tucholčané útočili stále zuřivěji, kamení se sypalo jako krupobití, Mongolové padali jeden za druhým — a Burunda nakonec poznal, že je jeho zarputilost marná, protože tudy se nedá projít, dokud se nepodaří Tucholčany srazit s kopce.

„Zpět!“ vykřikl Burunda a malý zbytek Mongolů, kteří zůstali z útočící skupiny, bez dechu, jako kámen mrštěný z praku, vyletěl z úvozu.

„Úvoz je zavalen!“ řekl těžko dýchající Burunda bojari-
novi a utíral si pot a krev s obličejů.

„Nechme je teď, ať se tím těší!“ pravil na to Tuhar Vovk.

„Ne,“ rozkřikl se Burunda a s pohrdáním se díval na bojari-
nina, „vojáci velikého Džingischána nedovedou práci odkládat na zítřek, jestliže ji mohou udělat dnes.“

„Ale co tu dnes pořídíme?“ zeptal se Tuhar Vovk a díval se celý roztřesen do tmavého ústí úvozu, ze kterého vyrážely strašné steny smrtelně raněných, nedobitých Mongolů.

„Sehnat ty psy odtamtud s kopce!“ vykřikl Burunda vztekle a ukazoval rukou na okraj skalnatého břehu. „Žebříky sem! Přední na žebříky a zadní je odhánějte šípy! Uvidíme, kdo vyhraje!“

Z chalup, stojících poblíž, byly přineseny žebříky a na radu Tuhara Vovka byly příčnými žerděmi sbity dohromady, takže tvořily jakousi širokou stěnu. Tucholčané shora klidně přihlíželi té práci. Mongolové už s pokřikem pozvedli svůj sesazený žebřík a tlačili ho ke kamenné stěně. Tucholčané je uvítali kamením, šípy a oštěpy, ale to Mongoly nezarazilo, protože, sotva padl zasažen jeden, druhý, táhli jiní veliký žebřík dál a na místo poraněného přiskakovali další. A zadní řady Mongolů zároveň vystřelovaly vzhůru své šípy a nutily

Tucholčany ustoupit. Strašný žebřík se rychle blížil ke stěně. Děs začal padat na Tucholčany...

Nedaleko od bojiště, chráněn kamennou deskou před šípy, seděl na slámě Zachar Berkut a obíral se raněnými. Vytahoval jim z ran šípy, za pomoci Miroslavy vymýval rány, přikládal na ně jakési uměle připravené pryskyřičné masti a obvazoval je; ale vtom k němu přiběhlo několik polekaných mladíků a hlásilo mu nebezpečí.

„Copak vám, dětičky, poradím?“ řekl stařec, ale Miroslava rychle vstala a běžela si prohlédnout, jaké je to nebezpečí.

„Nebojte se,“ řekla Tucholčanům, „na tohle jim rychle provedeme zaříkání! Nechte je střílet, vy vezměte oštěpy a plížte se dolů. Až se na žebříku ukáže první řada polovinou těla nad stěnou, pak rázem na ně. Sami vám utvoří záštitu před šípy, a zničíte-li přední, zničíte i zadní. Soumrak je nám příznivý, a jestliže je odrazíme tentokrát, budeme mít pokoj na celou noc.“

Tucholčané beze slova odporu padli obličejí k zemi, vzali oštěpy do rukou. Nějakou dobu se ještě sypaly šípy, ale pak přestaly — znamení, že přední řada začala stoupat po žebříku vzhůru. Tajíce v sobě dech leželi Tucholčané a čekali nepřítele. Hle, už je slyšet skřípot přiček, supivé dýchání mužů, třeskot jejich zbraní — a zvolna, nesměle se vynořují před očima ležících mladíků huňaté vysoké čepice a pod nimi černé, strašné hlavy s maličkýma, lesknoucíma se očima. Ty oči se dívají zděšeně, upřeně, jako očarované na ležící Tucholčany, ale hlavy se zvedají výš, stále výš; už je pod nimi vidět ramena, záda, zahalená do huňatých kožichů, široká hrud' — a v té chvíli se se strašným křikem zvedají Tucholčané a najednou vrážejí oštěpy hluboko do hrudí útočících. Křik, řev, zmatek, tu i tam křečovitě pohyby, tu i tam krátký zápas, proklínání, sténání — a jako těžká lavina se řítí nepřítel dolů po žebříku, sráží za sebou následující řady — a na tu hromadu živých i mrtvých, bez ladu pomíchaných, zkrvavených, trhajících se a řvoucích těl valí se shora obrovské desky kamení — a nad celým tím peklem, polozahaleným závěsem noci, vyrazí radostné volání Tucholčanů, žalostné ječení Mongolů a hromové, strašné kletby Burundy begadyra. Skákal po pro-

stranství jako pomínutý, rval si vlasy a nakonec, zlostí celý bez sebe, přiskočil s obnaženou šavlí k Tuharovi Vovkovi.

„Bledolící pse!“ křičel a skřípal zuby. „Dvojnásobný zrádče — tím jsi ty vinen! Zavedl jsi nás do této pasti, odkud se nemůžeme dostat ven!“

Tuhar Vovk po takové řeči, jakou v životě ještě neslyšel, vzplanul. Jeho ruka se bezděčně chopila meče, ale v té chvíli ho cosi tak hluboko, tak těžce zabořilo v srdci, že mu ruka oslábala, klesla jako hliněná, a on sklonil obličej, stiskl zuby a řekl přitlumeným hlasem:

„Veliký begadyre, tvůj hněv proti věrnému služebníku Džingischána je nespravedlivý. Přece nejsem vinen tím, že nám ti smerdi kladou odpor. Poruč, aby se vojsko rozložilo na noc táborem a odpočinulo si; zítra ráno sám uvidíš, že se rozpráší pod našimi šípy jako suché listí na podzim pod závanem větru.

„Aha, to tak!“ vykřikl Burunda. „Aby nás v noci přepadli v chalupách a vyvraždili naše vojsko.“

„Tak poruč spálit chalupy a vojsko ať nocuje pod širým nebem!“

„Chytře to všechno povídáš, abys odvrátil můj hněv, abys svalil se sebe vinu! Ale ne! Zavedl jsi nás sem, musíš nás odtud vyvést, a to hned zítra beze ztráty času a lidí! Slyšíš, co povídám? Tak se musí stát, nebo běda tobě!“

Nadarmo Tuhar Vovk ujišťoval divokého begadyra, že tím není vinen, že radil, jak by to podle jeho názoru bylo nejlepší, že porada mongolských náčelníků na jeho radu přistoupila, že žádný průvodce nemůže ručit za nepředvídané události, jaké se přiházejí na cestě — všechno to se odráželo od Burundova přesvědčení jako hrách od stěny.

„Dobře, bojarine,“ řekl nakonec, „zařídím se podle tvé rady, ale zítra nám stůj co stůj musíš otevřít cestu z této pasti, a jestliže to neuděláš, běda ti! To je mé poslední slovo. Čekám od tebe činy a ne slova.“

S pohrdáním se odvrátil od bojarina a šel ke svým Mongolům, mohutným hlasem jim rozkazoval, aby okamžitě se všech stran zapálili vesnici a očistili rovinu ode všeho, co by mohlo nepříteli posloužit za kryt k nočnímu přepadení.

Radostně vykřikli Mongolové, už dávno čekali na ten rozkaz. Tuchla zaplanula najednou se všech stran, prořezávala ohnivými jazyky hustou tmou, jež na ní spočívala. Dým se valil v mračnech při zemi a pokryl celou dolinu. Střechy, olizovány krvavým plamenem, praštěly. Ze střech vybuchoval oheň, chvílemi jako by přisedal, chvílemi zas povyskakoval v touze dosáhnout nebe. Chvílemi, když zavanul vítr, plameny se pokládaly, zlatily se jiskrami, mžikaly, vlnily se jako ohnivé jezero. Praskot padajících krokví a stěn se tupě valil dolinou; stohy obilí a sena vypadaly jako kupy rozžhaveného uhlí a z jejich nitra se tu a tam prodírala bělavá pásma ohně; stromy hořely jako svíčky, vyhazovaly vysoko do vzduchu ohnivé, planoucí listí, vypadalo to jako roje zlatých motýlů. Celá tucholská dolina měla teď vzhled pekla, zalitého ohněm; Mongolové v tom požáru tančili a pobíhali s divokým vřeskem, házeli do ohně všechno, co jim padlo do rukou. Se žalostným stonem se zhroutila na zem mongolskými sekerami podtátá prastará lípa, svědek soudních shromáždění obce. Vzduch se v tucholské kotlině rozehřál jako v opravdovém kotli a s hor bystře sletěl strašný vítr, který tvořil z jisker víry, rval hořící slámu a uhlíky a házel jimi jako ohnivými šípy. Takový blýskot viděl tucholský potok od svého zrodu prvně; po prvé se rozehřál ve svém studeném kamenném loži. Požár trval snad asi dvě hodiny a s vysokých břehů ho němě a s výrazem nemohoucí lítosti pozorovali Tucholčané. Pojednou Mongolové začali hasit oharky, házeli je do potoka a dali se do kopání širokého příkopu kolem svého tábora. Uprostřed tábora byly ve chvíli postaveny stany pro náčelnictvo, ostatní vojsko mělo nocovat pod širým nebem, na zemi, rozehřáté požárem.

Znovu se tucholská kotlina zalila tmou. Mongolové by si byli rádi založili ohniště v táboře, ale nedalo se to provést: teprve teď si připomněli, že požárem zpustošili celou dolinu a že všechno, co mohlo hořet, shořelo nebo odplavil potok. Vojsko musilo spát a držet hlídky potmě, ani příkopy nebyly vykopány tak hluboké, jak bylo třeba, protože už nastala úplná tma. Burunda přecházel po táboře rozhněvaný, nespokojený jako černý mrak, prohlížel okopy a hlídky, postavené

u nich, volal na velitele hlídek a vydával rozkazy, jak střežit tábor před nočním přepadením. Už se blížila půlnoc, když v táboře vše trochu utichlo; to hluboké ticho přerušovalo pouze volání hlídek a hukot vodopádu.

Jen v jednom místě mongolského tábora se blýskalo světlo: to hořela a plápolala smolná louč ve stanu Tuhara Vovka. Bělavý plamínek blikal, praskal, kouřil, požíral roztavenou smolu a vrhal nestálé, ponuré světlo na vnitřek bojarova stanu. Bylo v něm pusto a nepřívětivo, stejně tak, jako bylo teď v duši Tuhara Vovka. Přecházel po něm, zabrán do těžkých myšlenek. Pohrdlivá Burundova slova ho pálila v hrdé duši. Jako by dostal políček — tak mu najednou zablesklo v očích a přitom si uvědomil, na jakou kluzkou cestu se dostal.

„Peta mi slíbil milost Džingischána,“ brumlal si, „a tento ohyzda se mnou zachází jako se psem. Copak jsem jejich sluha, nejnižší ze služebníků tohoto nevolníka? Peta mi sliboval, že dostanu všechny hory, veliké karpatské knížectví, a Burunda mi vyhrožuje nevím čím. Mohl by dodržet slovo, proklatec! Copak mu podléhám? Ovšem! Jsem v jeho rukou! Jsem nevolníkem, jak řekl ten ohava Maksym! Vida, vzpomněl jsem si na Maksyma — kdepak asi je? Copak by se ho nedalo použít k tomu, co si přeje Burunda? Copak by na příklad nebylo možné vyměnit ho za volný odchod z této pasti? To je dobrý nápad!“

Zavolal dva Mongoly, kteří leželi opodál jeho stanu, a poručil jim, aby vyhledali a k němu přivedli nevolníka Maksyma. Mongolové neradi a s brumláním odešli, zdálo se, že vzduch tucholské doliny nebyl nějak přízniv ostré mongolské kázni...

Ale kde byl Maksym? Jak se mu žilo v zajetí?

Maksym seděl uprostřed tucholské cesty spoután těžkými řetězy, právě proti své rodné chalupě, obličejem obrácen ke dvoru, na němž si jako chlapec hrával a kde ještě včera chodil volný, zaměstnán každodenní prací, a po kterém se teď ploužily hloučky odporných Mongolů. Přivezli ho sem na koni, a když přišel rozkaz, aby se tady zastavili a zapálili vesnici, shodili ho s koně na cestu. Nikdo si ho nevšímal, nehlídal ho,

ale na útěk nebylo ani pomyšlení, neboť hloučky Mongolů neustále přebíhaly kolem, křičely, ničily a hledaly kořist. Maksym nevěděl, co se kolem něho děje, a tak seděl bez hnutí na cestě, jako kamenný milník. V hlavě měl pušto, nemohl sebrat myšlenky dohromady, dokonce i dojmy se nechtěly spojovat v jeden souvislý obraz, pouze se míhaly a poletovaly před očima jako vyplašení černí ptáci. Jen jedno cítil jasně: že ho tlačí řetězy jako kovoví studení hadi a že vyssávají všechnu sílu z jeho těla, všechny myšlenky z jeho mozku.

Najednou se kolem rozlila rudá záře, mračna dýmu se valila po cestě a zakryla Maksyma, štípala ho do očí a ztěžovala dech. To hořela Tuchla. Maksym seděl uprostřed požářiště a ani se nepohnul. Vítr stácel dým do vířivých klubek, zasypával ho jiskrami, narážel na něho vlnami horkého vzduchu — Maksym jako by to všechno necítil. Byl by rád naráz zahynul, byl by rád letěl ve vzduchu jako tato zlatá jiskra a zhasl tam, v jasném, studeném blankytu, blízko zlatých hvězd. Ale pouta, pouta! Jak ho teď strašně tlačila!... Hle, vzplanula i jeho rodná chalupa, vybuchl plamen střechou, svíjel se jako ohnivý had před okny, zahlédl dveřmi do světnice a vyhnal odtamtud veliké mračno dýmu, aby se potom sám usadil v Berkutově obydlí. Maksym hleděl na požár jako mrtvý: měl dojem, že se mu cosi trhá v hrudi, že tam cosi plápolá a tupě bolí; a když se na požářišti ozval rachot, jak se zřítíl krov, jak se rozsedla vazba trámů jeho rodné chalupy a z rozžhavené masy vybuchlo až k nebi celé moře jisker — Maksym bolestí vykřikl a prudce vstal v touze někam běžet, něco zachránit, ale když po všem tom úsilí udělal všeho všudy jeden krok, vysílen, jako podřát padl na zem a omdlel.

Požár už uhasl, po dolině to zavanulo rozpáleným hořkým dýmem, už utichl bojový halas Mongolů, kteří za vedení Burundy a Tuhara Vovka byli v potyčce s Tucholčany u úvozu, už se pročistilo a hvězdami pokrylo noční nebe nad tucholským krajem a nastal klid v mongolském táboře, a Maksym stále ještě ležel jako mrtvý uprostřed cesty, proti spáleníšti své rodné chalupy. Hvězdy se soucitně dívaly na jeho bledý, krvavými pruhy pokrytý obličej; jeho hrud se jen zcela nepatrně zvedala — jediné znamení, že tu ležel živý člověk

a nikoli mrtvola. V takovém stavu ho našli Mongolové, a z počátku se velice polekali, protože se domnívali, že už není živ, že se zadusil v požáru. Teprve když ho postříkli vodou, když mu omyli obličej a dali mu napít, mžikl očima a rozhlédl se kolem.

„Je živý! Je živý!“ zaječeli Mongolové radostně a polo-mrtvého, vysíleného ho vzali pod paží a hnali se s ním do bojarinova stanu.

Tuhar Vovk se až polekal, když spatřil jinocha, kterého tak nenáviděl, v takovém strašném a žalostném stavu. Právě před chvílí omytý obličej byl hrozně bledý, skoro zelený, rty popraskané žárem a žízní, oči červené od dýmu a po únavě a duševním utrpení smutné, jako skleněné, nohy se pod ním chvěly jako pod stoletým starcem, a sotva chvílku na nich postál, nemohl se udržet, i posadil se na zem. Mongolové se vzdálili a bojarin se dlouho, němě a zamyšleně díval na Maksyma. Proč nenáviděl tohoto člověka? Zač přivolal na jeho mladou hlavu tak strašné hoře? Proč neporučil, aby ho okamžitě zabili, ale proč ho vydal na pozvolnou a přece jen nevyhnutelnou smrt — protože to je přece jisté, že ho Mongolové nepustí ze svých rukou živého, brzo se jim omrzí tahat se s ním, podříznou ho jako dobytče a zanechají ho někde na cestě. A proč pojal takovou nenávist proti tomuto ubohému chlapci? To snad za to, že zachránil život jeho dceři? Nebo snad za to, že si ho zamilovala? Snad za jeho vskutku rytířskou odvalu a přímou? Nebo snad za to, že se cítil s ním rovný? Tak, teď jsou si rovni: oba jsou nevolníci a — oba jsou nešťastní. Tuhar Vovk cítil, že jeho hněv proti Maksymovi nějak pohasíná, jako oheň, pro který se už nedostává dříví. Hned když Maksyma zajali, snažil se už předem si ho udobřit, nikoli ze soucitu, nýbrž z chytráctví, ale Maksym nechtěl na něho promluvit ani slovo. Pravda, bojarin mu dával takové rady, které Maksym nemohl ani poslouchat. Radil mu, aby přešel do služeb k Mongolům, aby je vedl přes hory, a sliboval mu za to velikou odměnu, ale v opačném případě hrozil, že ho Mongolové zabijí. „Ať zabijí!“ to bylo jediné slovo, které bojarin uslyšel z Maksymových úst; jenom to bylo divné, že to hrdé slovo, které svědčilo o tvr-

dosti Maksymovy povahy a o jeho veliké lásce ke svobodě, nerozohněvalo bojarina už tehdy, ale naopak, velice se mu zalíbilo. Teď už cítil jasně, že cosi jako led taje v jeho srdci; teď, na spáleništi svobodné Tuchly, začíná chápat, že Tucholčané postupovali zcela rozumně a správně, a jeho srdce, třeba zaslepené žádostivostí po moci, přece jen nebylo natolik hluché k hlasu svědomí, aby to nepřiznalo. Všechno to bojarin dnes probral v mysli a už zcela jinýma očima a s jiným pocitem v srdci se díval na Maksyma, sedícího ve stanu, polo-mrtvého, zuboženého. Přistoupil k němu, vzal ho za ruku a chtěl ho pozvednout a posadit na stolicí.

„Maksyme!“ řekl přívětivě. „Co se to s tebou stalo?“

„Nech mne!“ zasténal slabým hlasem Maksym. „Nech mne umřít v klidu!“

„Maksyme, chlapče, odkud se v tobě berou myšlenky na smrt? Já přemýšlím, jak bych to zařídil, abych ho osvobodil, a on mluví o smrti! Vstaň, posaď se tady na lavici, posilni se, chci si s tebou o mnohém pohovořit.“

Ačkoli Maksym jen zpola rozuměl a zpola věřil slovům a dobrotě bojarina, přece jen se jeho vysílení, hlad a únava příliš hlasitě domáhaly posily pro tělo, než aby mohl odmítnout bojarskou pohostinnost. Pohár ohnivého vína ho okamžitě osvěžil, jako by probudil jeho živou sílu k novému životu; kousek pečeného masa utišil jeho hlad. Zatím co jedl, bojarin seděl proti němu a dodával mu laskavými slovy odvahy a chuti k životu.

„Hloupý chlapče,“ povídal, „takoví, jako jsi ty, musí žít a ne myslet na smrt. Život — to je drahá věc, ten nekoupíš za žádné poklady světa.“

„Život v nevolnictví nemá žádnou cenu,“ odpověděl Maksym, „lepší je smrt.“

„Nu... ano... rozumí se,“ pravil bojarin, „ale já ti přece říkám, že můžeš být svobodný.“

„Když budu zrazovat svůj národ, když povedu Mongoly přes hory... Ne, to raději umřít, než si takto získat svobodu!“

„O tom teď nemluvíme,“ řekl bojarin s úsměvem, „ale o tom, že i bez té, jak říkáš, zrady, můžeš být svobodný, a to ještě dnes.“

„Jak?“ zeptal se Maksym.

„Věděl jsem, že projevíš o to zájem,“ znovu se usmál bojarin. „Tak tedy, můj milý, jde o toto. Tvoji Tucholčané nás obklíčili v této dolině, zavalili východ z ní. Samozřejmě jejich odpor je jenom k smíchu, protože oni nás přece nezastaví. Ale nám je líto času. Jen o to běží.“

Po této zprávě se Maksymovy oči rozhořely radostí.

„Říkáš, že vás Tucholčané obklíčili?“ zvolal radostně. „A nemůžete se odtud dostat? Nu, díky bohu za to! Doufám, že se už odtud nedostanete. Tucholčané jsou zarputilý lid: koho jednou dostanou do rukou, toho neradi pouštějí.“

„Ale kdepak!“ přerušil ho bojarin. „Neraduj se předčasně, chlapče. Naše síly nejsou takové, aby se jich mohla hrstka Tucholčanů zmocnit! Říkám ti, že nejde o to, abyste nás tu nepolapili, ale jde o čas, o každou chvilku času! Máme naspěch.“

„A jak vám v tom mohu pomoci?“

„Takhle. Mám v úmyslu hned teď jít k tvým Tucholčanům, abych se s nimi domluvil: chci jim nabídnout tebe výměnou, jestliže nás nechají volně projít. Spoléhám tudíž, že mi řekneš, jak pohnout srdcem tvých spoluobčanů a tvého otce, aby přistoupili na náš návrh.“

„Tvá námaha je zbytečná, bojarine! Tucholčané nepřistoupí na takovou výměnu.“

„Nepřistoupí?“ vykřikl bojarin. „A proč nepřistoupí?“

„Tucholčané se budou bit do posledního muže, aby vás nepustili přes hory. Nebo snad by se měli za takovou ubohou výměnu dopustit zrady na svých vrchovinských a zahorských bratrech, jejichž vesnice by pak byly zničeny tak jako naše Tuchla?“

„A budou zničeny, hloupý chlapče!“ řekl bojarin. „Vždyť Tucholčanů je příliš málo, aby nás zadrželi.“

„Bojarine, nechval dne před večerem! K čemu je třeba velikých sil tam, kde vás zadržuje sama příroda svými stěnami a skalami?“

„A přece jen mi pověz, jak bych měl mluvit s tvým otcem a Tucholčany, abych pohnul jejich srdcem?“

„Mluv upřímně, pravdivě — to je jediné čarodějné slovo.“

„Eh, kdepak, chlapče, kdepak!“ řekl nespokojený bojarin. „S vámi člověk nemůže jen tak prostě. Tvůj otec je starý čaroděj, on zná takové slovo, kterým se dostane do srdce každého, jistě tě tomu slovu naučil. Vždyť kdybys nebyl znal takové slovo, nebyl by sis mohl naklonit mé lučištníky, kteří se bez jakékoli odměny bili s Mongoly tak zuřivě, jak by se jistě nebili ani za nejlepší plat.“

Maksym se usmál.

„Jsi podivný člověk, bojarine,“ pravil. „Já neznám žádné takové slovo, ale řeknu ti jasně, že i kdybych je znal, neřekl bych ti je, abys nemohl přemluvit Tucholčany k takové výměně.“

Pyšný bojarin vzplanul hněvem.

„Chlapče! Uvědom si, kdo jsi a kde jsi!“ rozkřikl se. „Uvědom si, že jsi nevolník, že tvůj život závisí na vůli kteréhokoli Mongola.“

„Jakou cenu má můj život!...“ pravil Maksym klidně. „Nestojím o takový život. Kdo jen na chvíli zakusil nesvobodu, ten zakusil něco horšího, než je smrt.“

V té chvíli se odhrnul závěs stanu a do něho rychle vběhla Miroslava. Bystře se rozhlédla kolem, otce si ani nepovšimla a vrhla se k Maksymovi.

„Ach, tu je, tu je!“ vykřikla. „Jako by mne sem něco táhlo! Sokole můj, Maksyme! Co se to s tebou děje?“

Maksym seděl jako v sloup proměněný, neodtrhoval s Miroslavy oči. Držela jeho ruku ve své. Její slova byla pro něho jako hlas božíhodového zvonu, jako osvěžující rosa pro zvadlý kvítek.

Otáčela se kolem něho jako hvězdička, slzami polévala jeho těžká pouta, s jeho rukou smývala zaschlou krev. Jak radostně, jak teple bylo v Maksymově srdci, když se k němu blížila, když se ho dotkla její měkká ruka! Jak horce mu zavířila krev v hrudi! Jak silně se v něm probudila láska k životu! Ale řetězy nemilosrdně svírají, připomínají mu, že je nevolník, že nad jeho hlavou visí krvavý mongolský nůž! A ta připomínka v té šťastné chvíli mu jako had vklouzla do srdce a z jeho očí vytryskly slzy.

„Miroslavo,“ řekl odvrácen od ní, „proč jsi sem přišla,

abys mi způsobila ještě větší muka? Už jsem byl připraven na smrt — a tys ve mně znovu vzbudila lásku k životu!“

„Můj milý!“ řekla Miroslava. „Neztrácej naději. Jen proto jsem šla sem, do nepřátelského tábora, přes všechna možná nebezpečí, abych ti řekla: neztrácej naději!“

„K čemu je mi naděje? Naděje nepřetne tyto řetězy.“

„Ale můj otec je přetne.“

„Ó, tvůj otec! Ano, on říká, že je připraven to udělat, ale žádá ode mne takovou službu, jakou mu nemohu prokázat!“

„Jakou službu?“

„Chce jít k Tucholčanům a uzavřít s nimi dohodu, aby výměnou za mne vypustili Mongoly z této doliny, a žádá ode mne čarodějné slovo, které by mu naklonilo srdce Tucholčanů.“

Miroslava se teprve teď s údivem podívala na otce, a ten údiv se měnil v radost čím dál tím větší.

„Tatínku,“ pravila, „je to pravda?“

„Je!“ řekl Tuhar Vovk.

„A ty myslíš, že Maksym zná takové slovo?“

„Musí je znát! Vždyť i tebe hned napoprvé připoutal k sobě. To se nemohlo stát bez kouzel.“

Miroslava se s úsměvem, plným bezmezné lásky, podívala na Maksyma, a poté se obrátila ke svému otci:

„Máš už od náčelníka dovolení k dohovorům?“

„Ještě ne, ale budu je mít okamžitě. Jeho stan je vedle mého.“

„Tak jen jdi, já zatím přemluví Maksyma, aby ti ono slovo prozradil.“

„Říkáš, že ho přemluvíš?“

„Uvidíš! Jen už jdi!“

„To děvče je jistě očarované,“ bručel si bojarin, jak vycházel ze stanu. „Očarované, jinak to není možné! Sama se mu vrhá kolem krku!“

„Srdíčko moje, Maksyme!“ zvolala Miroslava, když otec odešel, ovinula ruce kolem Maksymovy šje a líbala jeho bledé, okoralé rty. „Netrap se! Mongolové se odtud nedostanou, všichni tady zahynou!“

„Ach, Miroslavo, hvězdo má!“ s nádechem smutku řekl

Maksym. „Rád bych tomu věřil, ale jich je příliš mnoho a naši Tucholčané jsou příliš slabí.“

„Přišli nám na pomoc vrchovinci a lidé z vesnic za horami.“

„Nemají žádné zbraně.“

„Ani o to se nestrachuj. Jen poslouchej: stovky seker klepou v lese, ještě chvíle a stovky ohnišť zaplanou kolem doliny a u každého ohniště budou naši mistři stavět stroje, kterými bude možno vrhat kameny až do středu mongolského tábora.“

„A kdo si takovou věc vymyslí? Kdo tomu naučil naše mistry?“

„Já, moje srdíčko. Mnohokrát jsem si prohlížela takové stroje, které stojí na hradbách Halyče. Ještě nežli vyjde sluníčko za hřbetem Zelemeně, bude padesát takových strojů metat kameny na hlavy Mongolů.“

Maksym z radosti objal Miroslavu a pevně si ji přitiskl k srdci.

„Živote můj!“ pravil. „Ty budeš spasitelkou našeho tucholského kraje!“

„Ne, Maksyme!“ řekla Miroslava. „Já nebudu spasitelkou tucholského kraje, ale tvůj otec. Co jsou mé ubohé stroje proti takové nepřátelské síle? Tvůj otec nepostaví proti nim jen takovouto ubohou sílu, on postaví sílu, proti které neobstojí žádné vojsko.“

„Jakou sílu?“ zeptal se Maksym.

„Poslouchej!“ řekla Miroslava. Kolem dokola nastalo ticho, jenom kdesi ve veliké dálce v horách se valil tupý rachot hromu.

„Hřmí,“ řekl Maksym, „nu, a co z toho?“

„Co z toho?“ pravila Miroslava živě, „to je smrt Mongolům! To je větší ničitel než oni, a je to takový ničitel, který bude držet ruku v ruce s námi... Jen poslouchej!“

Ohlédla se po stanu, ačkoli tam bylo úplně prázdné, a potom, nevěříc ani tichu a prázdnotě, naklonila se k Maksymově tváři a zašeptala mu do ucha několik slov. Jako když jím trhne mohutná ruka, tak prudce povstal, tak prudce, že na něm až zařinčely řetězy.

„Děvče! Ty kouzelná vidino!“ zvolal, díval se na ni napolo s děsem a napolo s hlubokou úctou.

„Kdo jsi a kdo tě sem poslal s takovými zprávami? Teď teprve vidím, že nemůžeš být Miroslava, dcera Tuhara Vovka. Ne, tys jistě duch onoho Strážce, kterého nazývají ochráncem Tuchly.“

„Ne, Maksyme, ne, můj miláčku,“ pravilo podivuhodné děvče. „To jsem já, táž Miroslava, která tě tolik miluje, která by ráda dala svůj život, aby tě učinila šťastným!“

„Jako bych mohl být šťastný bez tebe!“

„Ne, Maksyme, poslechni, ještě ti povím toto: uteč z tohoto tábora, a to ihned!“

„Jak utéci? Vždyť hlídka nespí.“

„Hlídka tě propustí. Vidíš přece, že mne propustila! Udělej pouze toto: převlékni se do mých šatů a vezmi si tento zlatý prsten; ten mi dal jejich náčelník na znamení, že mohu svobodně a bezpečně procházet táborem. Ukážeš ho strážcům a oni tě propustí.“

„A ty?“

„O mne se neboj. Já zůstanu s otcem tady.“

„Ale Mongolům přece nezůstane utajeno, že jsi mne propustila ty, a pak tě neušetří. Och, tohle nechci.“

„Ale o mne se neboj, já už si budu vědět rady.“

„Já také!“ řekl Maksym zatvrzele.

V té chvíli vstoupil bojarin, zachmuřený a vztekem rudý. Mrak hněvu a nespokojenosti spočíval na jeho čele. Burunda projevil k němu ještě méně laskavosti než dříve, uvítal jeho radu na výměnu Maksyma za volný odchod výčitkami a Tuharovi dalo mnoho práce, než souhlasil. Bojarin začal stále zřetelněji pociťovat nedostatek prostoru, jako kdyby tuhle, docela blízko kolem něho stály a stále těsněji se stahovaly tyče železné klece.

„Tak co?“ řekl řízně a ani se nepodíval na dceru ani na Maksyma.

Šťastná myšlenka bleskla Miroslavě hlavou.

„Všechno je v pořádku, tatínku,“ odpověděla, „pouze...“

„Co pouze?“

„Maksymovo slovo není obyčejné slovo, jeho síla se

v ústech jiného ztrácí; mělo by sílu jedině, kdyby je mohl pronést sám.“

„Nu, pak je vem čert!“ zabručel bojarin v hněvu.

„Ne, tatínku, počkej, něco ti povím. Poruč, aby mu sňali řetězy a jdi s ním k Tucholčanům. Tuhle je prsten od Pety; s tím prstenem ho hlídka propustí.“

„Ó, děkuji ti, dceruško, za dobrou radu! ‚Zaveď ho k Tucholčanům‘, to znamená, sám si vyrvi z rukou poslední záruku zdaru. Tucholčané si zajatce vezmou a mne vyženou! Ne, to se nestane. Půjdu sám i bez jeho slova.“

Mirolava zesmutněla. Její jasné oči se zalily slzami.

„Můj sokole!“ pravila a znovu se tulila k Maksymovi. „Udělej to tak, jak ti radím: vezmi si tento prsten!“

„Ne, Mirosłavo, neboj se o mne!“ odpověděl jí Maksym. „Já jsem už přišel na to, co mám dělat. Jdi a pomáhej našim a ať vám všem pomáhá náš Strážce.“

Těžké bylo loučení Mirosłavy s Maksymem. Vždyť ho tu zanechávala téměř jisté záhubě, třeba se sebevíc přemáhala, aby to na sobě nedala znát. Kradmo ho políbila, horoucně mu stiskla ruku a pak vyběhla ze stanu za svým otcem. A Maksym zůstal v bojarském stanu sám a jeho srdce se chvělo jakousi nejasnou směsicí radosti, bázně i naděje.

VII

„CO TO JE ZA KLAPOT V LESE?“ ZEPTAL se bojařin dcery, vedle které kráčel přes mongolský tábor.

„Kácejí dříví,“ odpověděla Mirosłava krátce.

„Teď v noci?“

„Co nevidět bude den.“

A opravdu, sotva to dopověděla, najednou se na vysokých kamenných srážech, které jako stěna obklopovaly tucholskou kotlinu, zamihotaly tu a tam jiskry: to Tucholčané vykřesávali oheň a zakládali ohniště. Uplynula malá chvílka a už kolem celé doliny vzplanula v dlouhé řadě ohniště, jako by se ve tmě zableskly oči obrovských vlků, kteří se chystali seskočit do doliny a pozřít celé to množství Mongolů. Kolem

každého ohniště se pohybovaly hloučky jakýchsi tmavých postav. Klapot seker se ozval se zdvojnásobenou silou.

„Co to dělají?“ zeptal se bojarin dcery.

„Osekávají dříví.“

„K čemu?“

„Až tam přijdeš, sám uvidíš.“

Šli dál přes tábor. Tu i tam je zastavovala hlídka — bylo nutno ukazovat náčelnické odznaky, aby je propustila. Strážní se s bázní dívali na ohniště, budili své velitele, ale ti, když shledali, že se Tucholčané chovají tiše, poručili jim, aby nepůsobili poplach křikem, ale aby byli ve střehu. Že zapálili tolik ohňů, to je pro Mongoly ještě lepší, nebudou moci provést skrytý výpad. Dokud ty ohně hoří, může vojsko klidně spát, protože i tak je zítra čeká veliká práce.

A Tuhar Vovk s dcerou už minuli tábor, už přešli nepřiliš široký kus pole, došli k srázné kamenné stěně. Dlouho přecházeli kolem ní, hledali pěšinku, vedoucí vzhůru, až ji nakonec Miroslava přece jen našla mezi křovím a kapradím. Namáhavě se začali drápat vzhůru.

„Kdo jde?“ vykřikly nahoře hlasy od ohnišť.

„Naši,“ řekla Miroslava.

„Jací naši?“ zvolali Tucholčané a zastoupili jim stezku.

Brzo poznali Miroslavu, která kráčela vpředu.

„A kdo jde za tebou?“

„Můj otec. Mongolský begadyr ho poslal k mírovému dohovoru s našimi stařešiny.“

„Nač, k čemu, potřebujeme dohovory? Kdyby se už honem vyhouplo sluníčko na oblohu, dohovoříme se s nimi zcela jinak.“

„Vida, jste nějak smělí,“ pravil Tuhar Vovk s úsměvem.

„Na takovou radost nebudete dlouho čekat. Jenže se neví, budou-li mít radost vaše matky, až uvidí vaše hlavy na mongolských kopích!“

„Čas vezmi tvá slova, co to krákáš, havrane!“ zvolali Tucholčané a obklíčili bojarina.

„No, no,“ chlácholil je Tuhar Vovk, „vždyť já vám to nepřeji, jenom tak říkám, že by to nebylo dobře. A vlastně, abych vás ochránil před takovým osudem, chtěl bych se do-

hovořit s vašimi stařešiny. Protože je mi vás líto, vy mladé, nerozvážené děti! Vy jste hotovi jít slepě na smrt a neptáte se, bude-li z toho mít někdo nějaký prospěch či ne. Ale staří lidé jsou povinni rozvažovat.“

Za těchto řečí se bojarin přiblížil k ohništi, u kterého mistři otesávali dříví, jiní do otesaných trámů vydlabávali díry a jiní zas dlabali otvory a přitesávali čepy.

„Co to děláte?“ zeptal se bojarin mistrů.

„Hádej, vždyť jsi tak moudrý!“ odpověděli mistři s posměchem, sráželi otesané dříví dohromady v podobě vrat silnými příčnými trámy a spojovali dvě taková vrata navrchu i vespod podlouhlými trámy ze silných, otesaných kmenů. Bojarin se po očku podíval a překvapením až ztrnul.

„Prak!“ zvolal. „Chlopi, a kdo vás naučil dělat takové nářadí?“

„Však už se našel, kdo nás to naučil,“ odpověděli mistři a pustili se do tesání silného bukového kmene; vytesávali z něho cosi v podobě obrovské lžice, která měla být svým držadlem zastrčena do velké, ztuha zkroucené houžve, napjaté mezi sloupky předních vrat a zkroucené čím dál tím silněji pomocí klik, připevněných ke sloupkům. A do široké, vydlabané části na druhém konci se mělo vkládat kamení; pružnost zkroucené houžve měla vrhat to kamení se lžice daleko na Mongoly.

Tuhar Vovk se rozhlédl kolem: u každého ohniště byli mistři — v tucholském kraji byl každý venkovan mistrem — chystali totéž nářadí, a mladíci, ženy a děti připravovali houžve.

„Nu, budou-li si chtít naši Mongolové vydobýt východ z této jámy, bude jim pěkně horko!“ pomyslil si Tuhar Vovk, když šel s dcerou dál do lesa tvrdou cestou k planině, na které hořelo veliké ohniště, kolem něhož seděla shromážděná rada tucholských starců.

„Miroslavo,“ pravil po chvíli mlčení Tuhar Vovk, „to tys je naučila dělat praky?“

„Ano,“ odpověděla Miroslava a pozorně se podívala na otce, očekávajíc výbuch hněvu. Ale ne! Po bojarinově obličeji se mihl výraz jakéhosi uspokojení.

„Dobře, dcero!“ řekl krátce.

Mirolava se podivila, nechápala, co znamená ta změna v otcově náladě, nevěděla, že jeho víra ve šťastný zdar mongolského tažení a spolu s tím i dodržení mongolských slibů, už byla velmi zvyklána a že bojarinovi v takovém případě nezbývalo nic jiného, než se obrátit na obec, a tak mu byl dceřin čin v tom žádoucí oporou.

Už se přiblížili k planině, na které celou noc seděli beze spánku tucholští starci a radili se. Byla to prostorná planina, svažující se trochu na jih a od severu uzavřená strmou skálou měkké karpatské břidlice. Na východní, jižní a západní straně v polokruhu obklopovaly planinu obrovské smrky, takže slunce mohlo do ní zahlédnout pouze, když za poledne stálo nejvýše. Planina bývala kdysi dávno vydlážděna kamennými deskami, které teď porostly měkkým rounem mechu a trsy zubatého kapradí. Středem planiny byla vyšlapána pouze jediná stezka a vedla k hluboké, ve skále vytesané jeskyni, podobající se sklepu, k jihu zcela otevřeně. Stěny jeskyně byly siré, bez jakékoli ozdoby, dole byly ve skále vytesány lavice a výklenky; tady byl kámen červený, vypálený, a na místech, kde kdysi hořivalo, byly ještě vidět stopy ohně; jenom na stropě byla jediná ozdoba — z kamene vytesaná, vypouklá polokoule, velikosti řádného bochníku chleba, olemovaná kolem zlatou obručí jako korunou.

To byla dávná tucholská svatyně, odkud dědové nynějšího pokolení posílali své modlitby nejvyššímu tvůrci života, Dažbohu-Slunci, jehož obraz představovala ve stropě vytesaná, zlatem ověncená polokoule. Ačkoli křesťanští mniši už dávno pokřtili tucholský lid, Zachar přece ještě dlouhou dobu, i když se modlil v korčynské cerkvi ke křesťanskému bohu, neopouštěl ani bohy svých předků, a cesta k „jasné poljaně“ nikdy nezarůstala, věčný oheň uprostřed planiny nikdy neuhasínal — odtud její název „Jasná poljana“; také před malými bočními oltáři Lady a Děda se často vinul dým vonného jalovce a třepotali se tam v oběť jim zabíjení holubi — dar tucholských dívek a mládenců. Ale lid jen zvolna zapomínal na dávné bohy. Kněží dozírali ostřeji na to, aby se lidé nemodlili po starodávnu, mládež přestala přinášet dary

Ladě a Dědovi, děti vyrůstaly, neslyšely nic o dávných bozích a o dávných obyčejích; pouze mezi starci se tu i tam ještě uchovávaly zbytky dávného, svobodného, čistě jejich obce se týkajícího náboženství, které dovolovalo každé obci, aby měla svého zvláštního boha (jako Tuchla měla svého Strážce), které nestrašilo lidi tresty a mukami po smrti, ale za největší trest považovalo právě smrt, smrt těla i duše lidí nespravedlivých. Nové náboženství, zrozené daleko na Východě, zavládlo v naší zemi, ale spíše splynulo s naším dávným náboženstvím a pouze toto splynutí mu umožnilo, aby se šžilo s názory lidu. Pomalu vymírali starci, kteří pamatovali dávnou víru, a třeba někteří ještě žili, už se neodvažovali vyznávat jí veřejně, neodvažovali se učit jí mladé pokolení, ale žili si osamoceně, chovali svou víru v srdci s tím smutným přesvědčením, že odejde zároveň s nimi do hrobu.

Jedním z posledních zjevných vyznavačů staré víry na naší Rusi byl Zachar Berkut. A byl to div divoucí! Tuto příchyllost si přinesl ze Skytského kláštera, od starého mnicha Akyntije. Tam vyprávěl starý zázračný lékař svému žáku o dávné víře, tak blízké přírodě a jejím silám, a kdo ví, bylo-li to jen náhodné, nebo snad i on svým srdcem lnul k té víře na znamení odporu k přísnému byzantskému křesťanství — Zachar si z pobytu u starého mnicha odnesl velikou náklonnost k staré víře a zapřisáhl se, že jí bude věrný až do smrti. Věděl, že doma, v Tuchle, je „Jasná poljana“, na které už dávno pohasl věčný oheň a na které se už nevinul dým z vonného jalovce a kterou korčynští kněží prohlásili za místo prokleté a nečisté. A třeba byla Jasná poljana skoro nadobro opuštěna, přece jen se dosud nikdo neodvážil dotknout se obrazu slunce, t. j. zlatého plechu, kterým byl olemován, a ten zlatý obraz stále ještě zářil uprostřed stropu svatyně, vyčkával paprsku poledního slunce, aby v něm roznítil tisíce jisker. Zachar Berkut převzal dohled nad starou svatyní sám ze své vůle; stezka, která se táhla přes planinu k jeskyni, byla prošlapána jeho nohama; Zachar po více než padesát let každé jaro, když odcházel sbírat léčivé byliny, přebýval týden o samotě v modlitbách a přemítání na Jasně poljaně, a po každém takovém pobytu se vracel do vsi posílen na duchu, s jasněj-

šími a čistšími myšlenkami. Tucholčané tehdy nejednou viděli, jak se nad vršky smrků, které obklopovaly Jasnou poljanu, vinul v modravých kotoučích dým z vonného jalovce, a říkali si: ‚To se stařec modlí k starým bohům‘. A říkali to bez posměchu, bez nenávisti, neboť Zachar starou víru nikomu nevnucoval, naopak velmi horlivě učil všechny vážit si cizího přesvědčení a cizí víry.

Sem tedy, na Jasnou Poljanu, se sešli v této strašné noci tucholští starci. Uprostřed planiny planul veliký oheň; tajemně šuměly prastaré smrky, jako by připomínaly dávné doby; v záblesku ohniště krvavě zářil svatý obraz slunce v jeskyni. Starci seděli zadumáni, naslouchali klapotu seker po lese a vyprávění starého Zachara o minulosti. Do starce vstoupil nyní jakýsi podivný duch. On, který nikdy rád nemluvil o staré víře, nyní se rozhovořil, a to s takovou srdečnou vroucností, s jakou hovořil leda o věcech nejbližších a nejdražších jeho srdci. Vyprávěl o činech Dažboha, o vítězství Svitovyda, o tom, jak tři svatí holubi, Dažboh, Svitovyd a Perun, stvořili zem ze zrna písku, jak Dažboh tři dny hledal na dně propasti, až našel tři zrníčka: jedno zrno pšenice, druhé žito a třetí ječmene a daroval je prvnímu člověku Dědovi a jeho ženě Ladě; jak jim Perun daroval jiskru ohně a Svitovyd vlásek, ze kterého se po jeho požehnání stala kráva a pastevec, kterého nazvali Volosem. A potom Zachar vyprávěl o životě prvních lidí, o veliké potopě, před kterou se lidé schovávali v horách a jeskyních, o starých obrech a jejich carovi, tucholském Strážci, který prorazil hráz tucholského jezera. Starci poslouchali ta vyprávění jako zvěsti o jakémisi novém, neznámém světě; mnohé, o čem hovořili a zpívali v písních a čemu nerozuměli, vyvstávalo teď jasně a v souvislém spojení před jejich očima, a Zachar Berkut sám se jim zdál posledním z těch dobrých obrů-strážců tucholských, o jejichž dobrých činech si stejně budou vyprávět příští pokolení.

Vtom zapraštěly suché větvičky na stezce a zároveň se z lesní tmy vynořili Miroslava a Tuhar Vovk. Miroslava šla přímo k starému Zacharovi a bojarin se zastavil poblíž ohniště.

„Tatínku,“ řekla Miroslava Zacharovi, „viděla jsem tvého syna!“

„Mého syna?“ řekl Zachar klidně, jako by mluvil o zesnulém.

„Ano! S pomocí tohoto prstenu jsem prošla mongolským táborem a viděla jsem ho. Tatínku, neztrácejme naději, bude brzo zas na svobodě.“

„To těžko, dcero, to těžko! Ale kdo to ještě přišel s tebou?“

„To jsem já, starče,“ řekl Tuhar Vovk a postoupil dopředu, „poznáváš mne?“

„Poznávám tvou tvář — tys bojarin Tuhar Vovk. Co tě k nám přivedlo?“

„Přišel jsem k vám, tucholští starci, jako posel velikého Burunda begadyra, náčelníka mongolských sil.“

„Copak od nás chce Burunda begadyr?“ zeptal se Zachar.

„Burunda begadyr mi poručil, abych vám řekl, že jeho síly jsou veliké a nepřemožitelné, že nadarmo stavíte záseky ve vašich úvozech, že nadarmo stavíte stroje na vrhání kamení, nic nepořídíte proti jeho síle.“

„Je vidět, že se nás tvůj Burunda začíná bát, když si usmyslil nás strašit. To je dobré znamení. Mluv dál.“

„Ne, starče, nesluší se, abys zlehčoval slova mongolského náčelníka. Jeho pohružka — to je polovina trestu, a jeho trest je strašný jako trest boží! Poslyš, co mi dál poručil Burunda begadyr, abych vám vyřídil. Cílem jeho tažení je uher-ská země, dědictví Arpáda, který byl poddaným velikého Džingischána a teď nechce uznat jeho svrchovanost. Veliký Džingischán, aby potrestal vzdorné Uhry, vyslal své síly na západ slunce. Co z toho máte, že zadržujete mongolské síly v jejich tažení? Burunda begadyr, náčelník jedné části té síly, přeje si po dobrém se s vámi rozejít. V jeho rukou je váš zajatec a tvůj syn, starče. Hle, co poručí, abych vám oznámil: rozbořte své záseky a pusťte mongolské síly z vaší doliny a on je hotov odevzdat vám výměnou vašeho zajatce živého a zdravého. Rozvažte si dobře, jaký prospěch vám kyne z milosti Burundovy! Váš odpor je stejně zbytečný — ať tak nebo onak, Mongolové rozboří vaše záseky a potáhnou svou cestou. Ale oni nechtějí ztrácet čas ve vaší dolině, nechtějí

prolévat vaši krev a za uvolnění cesty jsou hotovi vydat vám zajatce. V opačném případě ho samozřejmě čeká nevyhnutelná smrt za strašného mučení, a vás čeká krvavá řežba, ve které ať tak nebo onak musíte být všichni pobiti. Vyberte si, co je pro vás lepší!“

Tucholští starci pozorně poslouchali slova Tuhara Vovka a na některé vskutku účinkovala. Spatřil to Zachar, i řekl:

„Počestní bratři, chcete se napřed rozvázně poradit o Burundově návrhu, nebo snad budete pro něj přímo všichni hlasovat?“

„Poradíme se, poradíme!“ pravili starci. A tu Zachar požádal Tuhara Vovka, aby se na chvílku vzdálil.

Bojarin, doprovázen svou dcerou, pyšně odcházel.

„Zachare,“ řekl jeden z občanů, „tady jde o život nebo smrt tvého syna. Nebylo by lepší, kdybychom se vzdali nejistého boje a zachránili chlapce?“

„Tady nejde o mého syna,“ pravil Zachar tvrdě. „Kdyby šlo skutečně o něho, řekl bych vám: ‚Nemám syna, můj syn zahynul v boji.‘ Ale tady jde o naše sousedy, vrchovince a obce za horami, kteří se všichni spolehli, že je uhájíme, a teď by musili všichni, nepřipraveni k boji, zahynout zbraněmi Mongolů. Proto vám povídám: nehleďte na mého syna, ale rozhodněte tak, jako by byl už v hrobě.“

„Ale přece jen, Zachare, boj s takovou silou Mongolů je nejistý.“

„Nu, to tedy zahyneme v boji všichni do jednoho, a potom ať si přes naše mrtvolky Mongolové jdou, kam budou chtít. Pak aspoň splníme svou povinnost. Ale teď s nimi jednat o dohodu, a k tomu ještě o takovou dohodu: vyměnit jednoho chlapce za zkázu našich sousedů, to by byla hanba, to by byla zrada. Ale kdo ví, zda boj s Mongoly je tak nejistý. Naše stanoviště je silné, Mongolové jsou uzavřeni v kamenné kleci. Můžeme s malými ztrátami odrážet i ty nejvášnivější jejich výpady. Ale co, aniž toho nebude třeba. Ještě tuto noc na ně pustíme svého spojence, proti kterému neobstojí žádná lidská síla, i kdyby byla desetkrát silnější než mongolská.“

„Tak ty radíš, abychom Burundův návrh odmítli?“

„Naprosto a rozhodně.“

„A vydali tvého syna jistě záhubě?“

„Nevzpomínejte mého syna!“ zvolal Zachar bolestně. „Kdo mi ho v této souvislosti připomene, ten se staví jako spojenec otcovského srdce proti mému rozumu. Rozum říká: odmítnout dohodu! A co říká mé srdce, to už je má věc, do toho nikomu nic není!“

„Když myslíš, ať je tedy po tvém!“ pravili starci. „Jestliže mu bůh přisoudil, aby zahynul, nic proti tomu nepořídíme; a není-li mu souzeno zahynout, zachrání se i tak z tlamy zuřivého nepřítel.“

Byl zavolán bojarin a Zachar vstal, aby mu ohlásil odpověď obce. Se smrtelnou bázni v srdci se na něho dívala Miroslava. Ona, chudáček, stále ještě doufala, že Tucholčané budou chtít vykoupit jejího Maksyma.

„Rozumně, samozřejmě podle toho, jak se na věc díváš sám, rozumně jsi nám, bojarine, vychvaloval dohodu se svým náčelníkem. Nedivíme se ti: tvou povinností bylo tak hovořit, ve všem vyplnit vůli toho, komu sloužíš. Poslechni teď, co na to říká náš chlopský, občanský rozum. Kdyby tu šlo pouze o záležitost mezi mnou a tvým begadyrem, rád bych mu za propuštění syna vydal všechno, co mám, dokonce i svou starou hlavu. Ale ty nám radíš k nerovné výměně, při níž mohu mít prospěch jen já sám a můj rod, ale ztratit musí nejen jedna obec, nýbrž všechny obce, přes které potáhnete. Copak je takováto výměna možná? Jaký prospěch budou mít vrchovinské obce a obce za horami z mého syna? Když vás pustíme z této doliny, pustíme záhubu na sousední, s námi spojené obce. Zavázali jsme se, že je budeme bránit před vaším přepadením, a na toto ujednání nám poslali svou pomoc — pět set vybraných chasníků. Naší povinností je vytrvat na svém stanovišti až do poslední chvílky — a tak to také uděláme. Je možné, že vám bůh usoudil, abyste nad námi zvítězili, a je-li tomu tak, tu vás nezastavíme; jenom to vězte, že se vám podaří vyjít z této doliny jen přes mrtvolu posledního Tucholčana. Ale kdo ví, snad je vítězství souzeno nám, a pak vězte i vy, že když jste vstoupili do naší doliny, že jste vstoupili všichni do hrobu, že se z ní už nikdy ne-

dostanou ani vaše mrtvoly. Buď my všichni zahyneme, nebo zahynete vy všichni — jiné volby není. To je naše odpověď.“

Zacharova tvář planula podivným ohněm při těch hrozných slovech, takže se bojarin, zahleděn na toho vysokého starce s rukou vztaženou dopředu, nemohl vzmoci na žádnou odpověď. Viděl, že tu je zbytečné každé další mluvení — a tak se mlčky otočil a odcházel. Ve shromáždění panovalo mrtvé ticho, pouze oheň popraskával a dozníval sem neustálý klapot seker, které vyráběly vražedné nástroje na Mongoly.

„Tatínku!“ vykřikla pojednou Miroslava bolestným hlasem, „tatínku, vrať se!“ Běžela za ním a chytila ho za ruku: v jejím srdci promluvila ještě jednou dětská láska mohutným, neztlumeným hlasem. „Vrať se, tatíčku! Zůstaň tady, mezi svými lidmi! Postav se s nimi do boje proti nájezdníkům jako bratr po boku bratrů — a oni ti odpustí všechno, co bylo v minulosti! Ale tam — co můžeš očekávat tam? Zradí tě, opijí tě sliby, a pak zabijí! Tatíčku, nechoď víc mezi Mongoly, tam tě čeká smrt!“

Bojarin zřejmě zaváhal, ale jen na chvíli. Potom přitiskl Miroslavu k hrudi a řekl tiše, polopřísně a pololaskavě:

„Hloupé děvče, ještě nepřišel můj čas! Pro Mongoly ještě není ztracena všechna naděje. Je třeba využít toho, co má člověk v hrsti. A kdyby se to tam nepovedlo...“

„Ne, tatíčku,“ zašeptala Miroslava přes slzy, „zanech takových myšlenek! Kdo ví, možná, že pak bude pozdě!“

„Neboj se, nebude pozdě. Zůstaň tu a pro mne za mne, bratři se s Tucholčany, já musím jít tam. Nezapomínej, děvče, že tam je... ten... tvůj Maksym a kdož ví, možná, že si budeme moci navzájem prospět. Buď zdráva!“

Tuhar Vovk zmizel v mlází, pospíchal k ohništi nad srázem, aby po jeho svahu sestoupil do mongolského tábora. U ohniště si ještě prohlédl téměř už hotový prak, vyzkoušel houžev, a když pokýval hlavou, řekl: „slabá“, a potom provázen tucholskou hlídkou, sestoupil po úzké, šikmé stezce do doliny.

Zatím na Jasně poljaně bylo ticho, spočívala na ní tíha, smutek, jako by tu uprostřed shromáždění ležel všem drahý zesnulý. Pouze Miroslava vzlykala nahlas, utírala si hojné

slzy, které se jí kutálely po tváři. Posléze přistoupila k Zacharovi a řekla:

„Tatínku, co jste to udělal?“

„To, co jsem musil udělat. Jinak bych se byl zachoval nečestně,“ odpověděl Zachar.

„Ale váš syn, váš syn! Co s ním bude?“

„Co bůh dá, dcero, to bude. Ale dost už, neplač! Je už čas, abychom myslili na své věci. Hle, už se Vůz kloní k západu a tetřevi hlušci už hlasitě tokají v houštině — blíží se ráno. Nuže, občané, postavme se k obraně, ne, k výpadu, do posledního boje s nájezdnicí! Pamatujte, jakou odpověď jsem jim dal! Pojďme, ať tu nikdo nezůstává! Staří i mladí, každý se uplatní. Ukažme těm divochům, co zmůže obec!“

S hlukem vstali staří Tucholčané a valili se s Jasně poljany nad srázy, aby prohlédli práci mistrů — strojní praky. Stroje stály skoro všude už hotové, nahrubo sestavené, ze syrového silného dřeva, stažené provazy a sbité kolíky; nebyly udělány na trvalo, nýbrž pouze pro chvilkovou potřebu. Ale Zachar nsvolal občany proto, aby si je prohlíželi. U strojů se zastavili pouze na chvíli, ale pak šli v hloučcích stále dál nad srázem, podél doliny, až k místu, kde soutěskou vytékal tucholský potok z doliny a kde u něho stál obrovský kamenný sloup, čtyřhranný, silný a nakloněný nad potok, nazvaný tucholským Strážcem. Tam, provázena Zacharem a Miroslavou, pospíchala celá tucholská obec: mladíci nesli na ramennou dlouhé, silné jedle a žebříky, děvčata obrovské věnce z listí a smrkových haluzí, starší nesli dlouhé kotouče provazů a lan. V tom místě byly ohně uhašeny, aby nepřítel předčasně nezahlédl, co se tu děje. Zvolna, opatrně, bez nejmenšího hluku jako tichá voda, začala se obec spouštět po srázných stezkách do doliny. Vpředu šel silný oddíl ozbrojené mládeže, který se pak jako hráz postavil ve třech řadách v dolině, obrácen obličejem k mongolskému táboru, vzdálenému odtud asi tisíc kroků. Dál šli mladíci s žebříky, provazy a jedlemi: žebříky byly přistaveny ke srázům a po nich byly lehce spuštěny jedle do doliny. Děvčata předala své věnce mladíkům — ona nesměla sestoupit do doliny, kde bylo možno každou chvíli čekat výpad nepřítel. Jako poslední sestoupili dolů i starci se

Zacharem Berkutem, a když prohlédli stanoviště ozbrojených mužů a všechno nářadí, pospíchali do soutěsky, kterou s hukotem valil dolů své čisté vlny tucholský potok.

Zachar se zastavil před Strážcem a pozorně se na něho díval. Kolem bylo ticho. Zachar se modlil:

„Veliký náš Strážče! Ty, kterého naši dědové považovali za svého ochránce, kterého jsme i my dosud uctívali každý rok slavnostmi! Tři noci jsi se mi, noc co noc, zjevoval ve snách, jak padáš a zavaluješ mne. Věřím, že jsi dobrý a laskavý, a jestliže mne voláš k sobě, raduji se z tvé výzvy a rád půjdu za tebou. Ale jestliže i ty sám se chceš pohnout se svého odvčkého stanoviště, rozdrť, ó pane, svou tíhou tohoto zlého nepřítele, děti to Morany, které nyní znovu pokryly tvé požehnané dědictví, tucholskou dolinu! Zlom po druhé jejich sílu tak, jak jsi ji zlomil po prvé, když jsi mohutnou rukou rozbil tuto kamennou stěnu a utvořil jsi průtok vodám a daroval jsi lidem tuto nádhernou dolinu! Utvoř zas znovu hráz, ať zhyne hrdá nepřátelská síla, která nás teď tolik sužuje!“

V té chvíli roztrhl ohnivý blesk od jihu k severu tmavou oblohu, a daleko v horách zaburácel hrom.

„Ano, to je tvůj mohutný hlas!“ zvolal Zachar radostně. „Nuže, děti! Naposled ověncete ten svatý kámen.“

Čtyři mladíci vylezli po žebříku na kámen a ovinuli jeho vršek zelenými věnci. Opět zahřmělo na jižní straně.

„Je to jeho vůle, děti!“ pravil Zachar. „Oviňte kolem něho provazy! A vy, druží, chutě k lopatám! Podkopejte ho zezdola, podložte páky! Chutě, děti, chutě do toho!“

Tiše, bez nejmenšího klepnutí pracovaly desítky rukou u Strážce. Nahoře byl omotáván lany a provazy, dole byl podkopáván v základech, a do spáry, která tak vznikla blízko pod zemí, byly šikmo vloženy jedlové kmeny, které měly sloužit za páky; jimi měl být povalen kámen napříč soutěsky. Obratní mladíci rychle učinili všechny potřebné přípravy, odtáhli žebříky, podložili veliké kameny pod páky.

„Chopte se lan všichni, kteří na ně můžete dosáhnout! K pákám, chlapci!“ vydával rozkazy Zachar a stovky rukou se okamžitě chopily práce.

„Dál, spojenými silami!“ vykřikl Zachar. „Táhněte! Tlačte!“

Napjatí lidé si dali povel, zapraštěly silné páky, ale kámen se ani nepohnul.

„Ještě jednou! Nalehněte na páky silněji!“ křičel Zachar a sám se chopil lana. Obrovský kámen se zakymácel.

„Hýbe se! Hýbe se! Poddává se!“ volali lidé radostně.

„Ještě jednou se zapřete, všechnu sílu do toho!“

Lid si ještě jednou dal povel — a najednou povolily napjaté provazy, obrovský kámen se pohnul ze své základny, chvíli se kymácel ve vzduchu a pak se svalil se strašným tupým praskotem, položil se napříč potoka a soutěsky. Pod tou strašnou ranou zasténala a otřásla se tucholská dolina, v perlových kapkách se daleko rozstříkla voda potoka a vzduch vířil radostnými, hlasitými výkřiky Tucholčanů. Ve svém táboře se pohnuli spící Mongolové, zavřeštěly hlídky, začali volat velitelé, zařinčely zbraně, ale za chvíli všechno zas ztichlo. Mongolové očekávali útok a stáli připraveni k obraně, ale Tucholčané na to ani nepomyslili. Oni chystali něco zcela jiného.

Zachar jako nějaký mladík bystře zjistil, jak dopadl svalený kámen. Dopadl tak správně, jako by tam byl od věků zasazen. Ostrými konci se zachytil za vyčnívající útesy srázů, které tvořily soutěsku, a celou svou masou se položil jako most napříč potoka. Pravda, vodu potoka nezatarasil, protože tekla hlubším korytem, ale tucholští mladíci už přinášeli veliké kamenné desky, jiní čistili dno potoka od nánosů a zablženého kamení, aby naprosto těsně zahradili vodě průtok. A jiní zas zdíli s druhé strany, v soutěsce za kamenem a z velkých kamenů stavěli tak od jedné stěny soutěsky k druhé zeď na tři sáhy širokou. Tato zeď, mající obrovského Strážce ve svém základě, mohla se bezpečně opřít i nejsilnějšímu náporu vody.

„Chutě, děti, chutě do toho!“ povzbuzoval Zachar, který stál nad potokem a pomáhal tu radou, tam zas přikládal ruce k dílu. „Ucpěte, zataraste potok zdí, dokud se ještě nepřihnala velká voda. V horách asi spadly veliké deště, brzo se přičene povodeň, a pak byste měli těžkou práci! A zeď musíme vystavět hodně vysokou, do úrovně těchto srázů —

uvidíme, co pořídí síla Džingischánova proti síle vody.“

Práce rychle pokračovala, potok byl zanedlouho zcela přehrazen zdí. Zadržaná voda se vztekla ve víru zatočila na místě, jako by nechápala, proč ji zdržují v jejím běhu. Zuřivě špláchla vlna za vlnou o obrovský kámen, snažila se podhryzat spodní, na dně posazené desky, hledala mezi nimi průnik, ale všechno bylo marné, všude jen kamení a kamení, těsně k sobě sražené v jednu nerozbornou stěnu. Voda se dostala do varu. Pohnula se v celém svém loži — a stanula, udivená, na pohled klidná, ale s hněvem skrytým v křišťálové hloubce. Jako se zastaví tur, chystající se k výpadu a skloní hlavu, i rohy k zemi stočí a pak tiše stojí, aby potom náhle vyrazil z té skloněné polohy a vrhl se s celou silou na protivníka, stejně tak se na chvíli ztišila poutům nezvyklá voda tucholského potoka, jako by zlenivěla, usnula ve svých svažitých březích, ale zatím nabírala sílu i odvalu k novému, rozhodujícímu výpadu; zatím tlačila jen zticha do stěny, jako by zkoušela svá ramena, postačí-li jejich síla, aby jimi odsunula tak nečekaně jí vrženou překážku. Ale ne: překážka se nehnila s místa, studená, hladká, hrdá ve své nepohnutelnosti, nepřemožitelnosti. Pilné ruce Tucholčanů ji neustále zpevňovaly, navalovaly kámen na kámen, desky na desky, a spojovaly je mazlavou, vodu nepropouštějící hlínou. Jako nová, všemohoucí vůlí zdvižená skála, tak se pod rukama Tucholčanů zvedala kamenná hráz stále výš a výš. Ozbrojení mladíci už dávno opustili své stanoviště v dolině, obrácené tváří k mongolskému táboru, a vyměnili luky a topory za kůly a kladiva k lámání kamene; Zachar se s radostí díval na jejich práci, na jejich výkony, v jeho očích svítila jistota vítězství.

A zatím se na východě, nad mongolským táborem zažihala krvavou září mračna. Svítalo. Růžové světlo zalilo vysoký hrot Zelemeně a sypalo se v jiskrách stále níž. Potom se mračna rozestoupila a zvolna, jakoby bázně, vykutálelo se slunce na oblohu a po očku se podívalo na Tucholčany, zabrané do práce. Pln upřímné radosti podíval se Zachar k východu, pozvedl ruce a pravil velebným hlasem:

„Slunce, ty veliký, přejasný vladaři světa! Odvěký ochránče všech dobrých lidí a čistých svou duší! Shlédni na nás!

Pohled, jsme napadeni divokým nepřitelem, který zničil naše chalupy, v trosky obrátil náš kraj, pobil tisíce našich lidí. Ve tvém jménu jsme se postavili do smrtelného boje a na tvé světlo přísaháme, že neustoupíme do poslední chvíle, do posledního svého dechu. Pomoz nám v tom strašném boji! Dej nám tvrdost, dovednost a shodu! Dej nám, abychom se nelekali jejich množství a věřili ve svou sílu. Dej nám, abychom družností, shodou a rozumem zvítězili nad svými zhoubci! Slunce, klaním se ti, jako se ti klaněli naši dědové, a modlím se k tobě celým svým srdcem: dej nám zvítězit!“

Zmlkl. Jeho slova, horoucí a mohutná, chvěla se ve svěžím ranním vzduchu. Neposlouchali je jenom Tucholčané. Poslouchaly je i hory a podávaly si je ozvěnou od jedné horské cesty k druhé. Poslouchaly je zadržené vlny potoka, a jako kdyby si to rozmyslily, zanechaly náporu na hráz a obrátily se.

VIII

NEŽLI SE BOJARIN VRÁTIL ZE SVÉHO NEZDAR-
ného posláni, seděl Maksym v jeho stanu, naslouchal a přemýšlel, čo by měl dělat. Krátké setkání s Miroslavou bylo světlou chvílí ve tmě jeho zajetí. Její slova, její pohled, dotyk jejích rukou a její zprávy — všechno to jako by ho vyrvalo z tmavého hrobu, vrátilo mu život. Cítil, jak se mu vracela jeho dávná odvaha a naděje. Klidně a s jasnou myslí čekal na bojarina.

„Ty jsi ještě zde!“ zvolal bojarin hned při vstupu do stanu. „Ubohý chlapče, tak jsem se nadarmo snažil o tvé vysvobození. Tvůj starý otec je zatvrzelý. Třeba je šedivý, je to dítě.“

„Copak jsem ti, bojarine, neřikal, že je zbytečná všechna tvá námaha,“ odpověděl Maksym. „Nu, copak řekl můj otec?“

„Řekl, že se budou bít do posledního dechu, a víc nic! Řekl: „Buď padneme my, nebo vy!““

„Můj otec nemluví do větru, bojarine. Je zvyklý všechno si napřed dobře promyslit, než něco řekne.“

„Už i já vidím, že má pravdu, třeba ne zcela,“ pravil bo-

jarin neochotně. „Ale co dělat? Boj Tucholčanů s Mongoly je přece jen nerovný. Síla zlomí slámu, říkej si co chceš!“

„Eh, bojarine! Proti síle se najdou prostředky!“ odpověděl Maksym.

„No, no, viděl jsem jejich prostředky! Moje dcera, taková horká hlava — vy jste jí učarovali, to už je jisté — naučila je dělat praky. Zítra tady budeme mít krupobitíčko kamení, ale to krupobitíčko nám příliš neublíží, protože nedovedou dobře uplést péra z provazů.“

„A ty myslíš, že kromě praků nemají proti nepřátelům nic jiného?“

„Nevím. Ale jak vidím, nemají. Ale ostatně, už nebudeme dlouho čekat, ráno uvidíme. Jenže s Burundou mám svízel, stále na mne naléhá a nedá se odbýt: hledej a hledej způsob, jak bys nás odtud ráno vyvedl bez boje a beze ztráty času. Ale Tucholčané se jako z udělání zatvrdili a zapřeli rohy jako kozlové. No, a co mám dělat? Když to nejde, tak to nejde!“

„Ne, bojarine, takhle nemluv! Zatím jsi přece v mongolských rukou stejně jako já. Musíš dělat, co si přejíš.“

„Ale co mohu pro ně vykonat?“

„Možná, že bych ti mohl posloužit, bojarine. Jsem ti vděčný za to, že jsi se teď nade mnou slitoval. Chceš-li, posloužím ti.“

„Ty? Mně?“ zvolal udivený bojarin. „Co ty můžeš pro mne udělat?“

„Znám stezku z této kotliny, bezpečnou a skrytou, o které neví v Tuchle nikdo, kromě mého otce a mne. Ta stezka není hlídána. Tudy by bylo možno vyvést oddíl Mongolů nahoru a obsadit s nimi úvoz, a pak by nedalo mnoho práce rozbořit záseky, a cesta z této doliny by byla uvolněná.“

Bojarin stál před Maksymem celý zkoprnělý, nevěřil svému sluchu. „Bylo by to možné?“ blesklo mu hlavou, ale hned nastala tma a něco mu bolestivě sevřelo srdce. Byl donedávna velice nepřátelsky zaujat vůči Maksymovi, ale přesto se mu líbila jeho rytířská pevnost a neoblomnost; a tak se mu teď, když zaslechl Maksymova slova, zdálo, že se v jeho srdci trhá cosi hlubokého a svatého, trhá se poslední pouto víry v poctivost a stálost lidí.

„Chlapče!“ zvolal, „co to povídáš? Ty že bys byl ochoten provést něco podobného?“

„Ale což, bojarine,“ pravil Maksym napolo smutně a napolo posměšně, „sám jsi přece řekl, že síla zlomí slámu.“

„Ale přece jen ty, ty, který jsi ještě nedávno přísahal, že raději zemřeš, než bys měl zradit?“

„Co dělat,“ řekl Maksym zase stejným tónem, „když nelze dodržet přísahu, tak nelze.“

„A ty, s takovou poddajnou povahou, se opovažuješ myslit, že tě má dcera bude mít ráda!“ vykřikl bojarin v hněvu.

„Bojarine,“ odpověděl Maksym trpce, „nevzpomínej jí!“

„A vidíš, jak tě to bodlo!“ řekl bojarin. „Je vidět, že mluvím pravdu.“

„Kdo ví, bojarine, kdo ví! Teď je válečná doba, válka učí všelijakým kouskům. A co, kdyby...“

„Co kdyby? Proč nedokončujеш svou řeč?“ vykřikl Tuhar Vovk.

„Ale nic, nic! Jen se tě ještě jednou ptám: přijmeš můj návrh?“

„Ty doopravdy zamýšlíš vést Mongoly proti svým Tucholčanům?“

„Doopravdy, dá-li se to provést...“

„Jak to, dá-li se to provést? To myslíš, nebude-li stezka hlídána?“

„Ne, za to ručím, že stezka hlídána nebude a že projdeme za bílého dne nezpozorováni, nevyskytne-li se ovšem nějaká jiná překážka.“

„Jaká by se mohla vyskytnout překážka?“

„To... nevím.“

„Je-li tomu tak, nemá smyslu dlouho s tím otálet. Pojďme k Burundovi!“

„Jdi tam sám, bojarine, a pověz mu, co jsem ti řekl. O možné překážce se nemusíš zmiňovat, protože se ti ještě jednou zaručuji, že se ani Tucholčané ani žádní jiní ozbrojení lidé proti nám nepostaví, a jiné překážky snad vaše odvážlivce nepolekají.“

„Dobře tedy,“ řekl Tuhar Vovk.

„A požádej ho, ať vydá rozkaz, aby mi sejmuli tato pouta, protože bych nemohl s vámi jít v těchto řetězech.“

„No ovšem, ovšem,“ pravil bojarin, odcházel a cestou si tu věc rozbíral se všech stran.

Jak děsivé, jaké strašné, pekelné chvíle prožíval Maksym v té době, co bojarin odešel, aby ohlásil Burundovi jeho plán! Sevřel rukama hlavu a seděl ve strašné nejistotě, lapal sluchem každý i nejlehčí šelest, jako by čekal na příchod kohosi, kdo je nejdražší jeho srdci. Celý se třásl jako v horečce, drkotat zuby, jako by mu byla zima. Ale minuty plynuly tak tiše, klidně, líně a každá z nich se zarývala do jeho srdce jako ostré medvědí drápy. A co bude, když se neuskuteční, co mu sdělila Miroslava, a bojarin začne naléhat, aby splnil svůj slib? Je zcela jisté, že smrti neunikne, na smrt je přece připraven už odedávna — ale umřít a nedodržet slovo člověku, který k tomu slovu upjal svou nadějí, jehož budoucnost a možná i život závisí na tom slově — umírat jako zrádce, byť i jen v očích skutečného zrádce — to je strašné, to jsou muka, to je horší než sama smrt. Ale i sama smrt se mu zdála teď, po setkání s Miroslavou, daleko strašnější, než před hodinou, než tehdy, kdy seděl uprostřed cesty a bez hnutí se díval na požár rodné chalupy, dusil se dýmem toho požáru... Ale co to? V té chvíli se zachvěla země a strašný praskot otřásl vzduchem. V táboře nastal poplach, rozléhal se křik, třeskaly zbraně — co jen se to stalo? Maksym vyskočil, postavil se a zatleskal rukama, až na něm zařinčela pouta. Jaká radost, jaká radost! To Tucholčané pracují. To budují překážku, která zastaví Mongoly a nedopustí, aby byl zrádcem! Teď může docela klidně umřít, neboť neporuší dané slovo ani nepříteli. Srdce mu bilo živě, hlasitě, už nemohl vydržet sedět, a proto začal přecházet po stanu. Hluk v táboře začal utichat a v té chvíli vběhl bojarin do stanu. Jeho obličej zářil radostí a uspokojením.

„Chlapče,“ pravil živě, „tvůj návrh přišel v pravý čas. Zachránil mne z velikých nesnází. Slyšel jsi ten hluk? Tvoji Tucholčané jsou chytří, staví záseky i za námi. Honem pojd k náčelníkovi, už sestavuje oddíl, který má jít s tebou. Musíme se rychle dostat odtud, tady je nebezpečno.“

Do Maksymova srdce jako by vnikly ostré nože, tak na něho účinkovala ta slova. Musí, děj se co děj, oddálit pochod až do té chvíle, kdy se stane nemožný.

„Odkdypak jste se, bojarine, začali lekat chlopských zásek? Nemyslím, že by nějaké nebezpečí hrozilo Mongolům tak náhle. Ať se Tucholčané baví se svými zásekami — my je z nich rychle vyženeme. A pak, nemáme proč pospíchat, protože se ještě nerozvednilo. Dokud nebude vidět úplně, dotud nenajdeme východ, o kterém mluvím.“

„Ale jaký je to východ, že se dá nalézt jen ve dne?“

„Poslyš, bojarine, povím ti, jaký to je východ. V naší zahradě na jednom místě leží pod vrstvou země veliká kamenná deska. To místo je třeba vyhledat, odkopat zem a odvalit desku, a potom vejdemo do těsné, ve skalách pod zemí proražené chodby, která nás vyvede až nahoru, přímo na Jasnou poljanu, tam, kde jsi nedávno viděl mého otce.“

„No, a proč máme čekat? Pojďme ihned a hledejme!“ zvolal bojarin.

„Tobě se to dobře povídá, bojarine, jenže na jedno jsi zapomněl, že ves shořela, že shořely ploty i naše chalupy, znamená, podle kterého by se dalo to místo nalézt, rovněž shořelo, a tak je po tmě za nic na světě nenajdu. A ještě jednou povídám: proč pospíchat, když je naše chodba bezpečná i za bílého dne?“

„Ale což, ať je tedy po tvém,“ pravil nakonec bojarin. „Jdu to ohlásit Burundovi a ihned pošlu lidi, kteří ti sejmou pouta. Jenže, holenku, bude u tebe stále hlídka, protože po pravdě řečeno, ani Burunda, ani já ti nevěříme, a jakmile by se ukázalo, že nás podvádíš, buď jist, že tě smrt nemine.“

„To já už dávno vím, bojarine!“ pravil Maksym bezstarostně.

Bojarin opět odešel a krátce nato vstoupili dva mongolští kováři, zbavili Maksyma pout a sňali s něho těžké řetězy. Jako by se znovu narodil, tak mu bylo lehké, když se zbavil toho železného břemene, které mu skoro den a noc svíralo nejen tělo, ale, jak to cítil, i duši. S lehkým srdcem a pln naděje šel za doprovodu Mongolů před Burundův stan. Burunda si ho změřil od hlavy k patě svýma hroznýma, divo-

kýma očima a řekl prostřednictvím tlumočnicka — v tom tentokrát posloužil Tuhar Vovk.

„Rabe,“ povídal Burunda. „Slyšel jsem, že znáš východ z této doliny?“

„Znám,“ odpověděl Maksym.

„A jsi hotov ukázat nám ho?“

„Jsem.“

„Jaký za to očekáváš plat?“

„Žádný.“

„Proč to děláš?“

„Z dobré vůle.“

„Kde je ten východ?“

„Na zahradě mého otce.“

„Můžeš ho ihned nalézt?“

„Nemohu. Všechno tam shořelo a východ je zasypán silnou vrstvou země. Až se rozední, pak ho najdu.“

„Hle, už se rozednívá, jdi a hledej! A poslyš, co ti povím. Jestliže mluvíš pravdu, jestliže východ najdeš, budeš svobodný a ještě obdržíš dary, jestliže však nás klameš prázdnými slovy, zahyneš ve strašných mukách.“

„Spoléhám na tvé slovo, veliký begadyre,“ řekl na to Maksym, „spolehni i ty na mé!“

„Jdi a hledej východ! Tady máš pomoc. Já sám jdu s tebou.“

Jak zvolna, obezřele kráčel Maksym! Jak pečlivě prohlížel každý koutek, každý kamínek, jako by se snažil vyvolat v paměti polohu místa, změněnou včerejším požárem! Ačkoli k zahradě jeho otce bylo ještě daleko, několikrát se zastavoval, přiléhal k zemi, klepal, hrabal, a stále se díval před sebe, k potoku, odkud mu měla přijít pomoc. Oddíl postupoval hlemýždím krokem — už i Burunda začal být netrpělivý.

„Nehněvej se, veliký begadyre,“ pravil Maksym. „Včerejší požár zahladil všecky stopy lidského života na této dolině. Nemohu to místo okamžitě rozpoznat. Snad už za chvíli budeme v usedlosti mého otce.“

Maksym se zvědavě po očku podíval na potok. Sláva ti, hospodine! Břehy jsou už plné, ještě chvíli a voda se rozlije po dolině! Ba dole pod vsí, u soutěsky už bylo vidět široké

řeky a rybníčky, v záři vycházejícího slunce červené jako krev. To tedy už může jednat! Rychle doprovodil Mongoly na otcovu zahradu, rychle našel místo, kde země tupě duněla, a Burunda, pln netrpělivosti popoháněl Mongoly, aby kopal. Teprve teď se rozhlédl kolem a spatřil vodu rozlitou po rovině.

„Ha, a co je tohle!“ vykřikl prolnut jakýmsi neznámým děsem.

Také Tuhar Vovk se otrásl. Pouze Maksym tu stál klidně, bezstarostně.

„To nic není, begadyre! Této noci v horách přelo a náš potok se rozlévá z břehů po každém lijáku. Ale to nic není, sem voda nikdy nedostupuje.“

„Ach tak,“ pravil Burunda a přemáhal v sobě bázeň.

„Nu, je-li tomu tak, kopejte dál!“

Ale Maksym nemluvil pravdu. Voda se rozlévala po dolině stále do větší šíře, a jenom nezkušení a polekaní Mongolové nemohli pochopit, že to není povodeň, že voda v potoce je úplně čistá, že neproudí, že nešumí, ale jen se vzdouvá a vy-
lévá z břehů.

Zatím výkop postupoval velmi zvolna, ačkoli se Mongolové namáhali ze všech sil. A vtom lopaty opravdu zaduněly, jak narazily o cosi tvrdého. Kamenná deska! Ale ukázalo se, že deska je široká, širší než Mongoly vykopaná jáma. Bylo nutno vykopat jámu širší, aby deska mohla být vyjmuta nebo rozbita. Maksym sledoval znepokojeným zrakem růst vody. Celá část doliny dole pod vsí byla už zalitá. Voda se valila vzhůru dolinou, právě opačným směrem, než jakým tekla od věčnosti. Vtom se rozlehly v mongolském táboře strašné výkřiky. Voda vystoupila z břehů a tisíce potoky se rozlévala po táboře.

„Rabe, co to má znamenat!“ rozkřikl se Burunda na Maksyma.

„Co by to znamenalo, begadyre,“ odpověděl Maksym, „je vidět, že v horách zuřila veliká bouře, náš potůček se dnes rozlévá víc než obvykle. Ale copak byste se báli vody, která sahá po kotníky? Rozbíjejte desku,“ zvolal na Mongoly, „ať veliký begadyr uvidí, že jsem ho nešálil!“

Zabušily mongolské topory do desky, ale ta byla tlustá a pevná, nedala se rozbít.

„Bušte líp!“ křičel Burunda, teď už nemohl ovládnout své zděšení, když viděl vodu, která už pokrývala jako souvislé jezero velikou část tucholské doliny a hrnula se přímo na ně. Deska však měla tucholskou povahu, a tak se vzpírala do posledních sil. Ale nakonec přece jen pukla; ještě jeden spojený nápor, a rozbita na kousky se propadla a zároveň s ní spadli i Mongolové, kteří na ní stáli. Očím shromážděných se ukázalo tmavé ústí podzemní chodby.

„Vidíš, begadyre!“ pravil Maksym. „Řekni sám, klamal jsem tě?“

Ale Burunda se nějak neradoval z otevření chodby. Valem se přihnala voda a zašplíchala u nohou Mongolů. Ještě chvilka a s veselým pleskotem se vlévala do právě otevřené jámy.

„Zastavte vodu, zastavte vodu!“ křičel Burunda a Mongolové se pustili do stavění hráze kolem jámy. Ale i na to už bylo příliš pozdě. Voda pokryla zem, hlína rozměkla a rozplývala se jako bláto v rukou Mongolů — taková hráz nemohla zastavit vodu, která se čím dál tím silněji valila se všech stran do jámy, dlouho tam šplíchala a ztrácela se v ní, až ji nakonec naplnila docela. Jako v sloup proměnění stáli Mongolové nad jámou a dívali se, jak voda zalévala jejich poslední východ z doliny.

„Rabe!“ pravil Burunda Maksymovi. „Je to tvůj východ?“

„Begadyre, copak mohu rozkazovat vodám?“ odpověděl Maksym.

Burunda na to nic neřekl a jen se díval kolem na vodu, jež pokrývala dolinu stále vyšší vrstvou. Už se jiskřila jako hladké zrcadlo po celé dolině, pouze tu a tam z ní vyčnívaly, jako malé ostrovy, kousky suché země. Ačkoli voda sahala Mongolům sotva po kotníky, byl tábor samý křik a zmatek.

„Begadyre,“ pravil Maksym Burundovi, když viděl, že se chystá vrátit do svého stanu, „připomínám ti tvé slovo. Tys řekl, že až ti ukáží východ, budu svobodný. Východ jsem ti ukázal.“

„A východ mne oklamal. Budeš svobodný teprve, až všichni vyjdeme z této doliny, dřív nikoli!“

A Burunda odešel, aby zavedl pořádek ve svém zmateném vojsku, a za ním odešla i jeho družina.

Mongolské vojsko stálo v dlouhých řadách, po kotníky ve vodě, smutné, bezradné. Voda byla dosud mělká, ale její masa, která pokryla už celou dolinu, hladká, průzračná jako lesknoucí se roztavené sklo, a pak vodopád, který čněl jako světelný sloup nad vodní plochou a neustále do ní doléval nové vody — všechno to lekalo Mongoly. Ale bylo marné tu tak stát! Sám děs, sám obraz hrozného nebezpečí pobízel ty lidi k nějakým činům, třeba neplodným, k pohybu. Bylo nezbytně nutno něco udělat, pokusit se o štěstí, protože jinak — Burunda to dobře cítil — celé to množství Mongolů se rozprchne, rozběhne se, poháněno vlastní bázní. Burunda poručil celému vojsku, aby se shromáždilo, srazilo se těsně dohromady.

„Tak co, jste muži nebo kočky, že se tolik bojíte těch několika kapek vody? Copak jsme se nepřepravovali přes veliké řeky? Co je tento potok proti Jajiku, proti Volze, Donu a Dněpru? Nebojte se, ve vodě, sahající po kotníky, se nemůžete utopit! Dál k úvozu! Přepadneme je v sevřeném útvaru! Nedbejme na ztráty! Vítězství musí být naše!“

Tak křičel Burunda a sám šel vpředu. Za ním se pohnuly všechny mongolské sly, brodily se ve vodě s hlasitým šplíchtotem, který se nesl ozvěnou po horách a sténáním po lesích. Ale sto kroků před úvozem je uvítalo vražedné krupobití kamení, vrhaného praky. Veliké oblé valouny, ostře hranaté kamení i říční písek — všechno to se valilo na stěsnané Mongoly, drtilo kosti, rozbíjelo hlavy. Voda pod jejich nohama zrudla krví. Vojsko nic nedbalo Burundova křiku, rozběhlo se, největší část ustoupila dozadu, tam, kde je nemohlo kamení zasáhnout. Nakonec musil ustoupit i sám Burunda se zbytkem svých nejodvážnějších Turkmenů, neboť krupobití kamení bylo čím dál tím hustší a mongolské šípy nepůsobily Tucholčanům žádné škody. Tuhar Vovk se pozorně podíval na nepřátelská postavení a spatřil, že u největšího praku, který na Mongoly neustále vrhal buď těžké balvany nebo celé korce drobného kamení, stála jeho dcera Miroslava uprostřed starých Tucholčanů a řídila všechny

pohyby strašného stroje. Maksym ji už dávno zahlédl a nespouštěl ji s očí. Jak rád by byl teď stál vedle ní a poslouchal její smělé, rozumné příkazy a zasahoval nepřítele, kam by ukázala! Ale bylo mu souzeno jinak! Hle, stojí tu sám uprostřed nepřátel, pravda, už bez okovů, ale přece jen beze zbraně, nevolník, a touží po tom, aby kámen, vržený její rukou, ukončil jeho život a trápení.

Tuhar Vovk mu trhl za rukáv.

„Nech toho dívání, chlapče,“ řekl. „Moje dcera se zbláznila, podívej, co tam vyvádí! Ale jsme tu v krutém postavení. To tu u vás bývají takové povodně často?“

„Takové? Nikdy.“

„Jak to, nikdy?“

„Ale tak, protože tohle není povodeň. Přece vidíš, že je voda čistá.“

„Není to povodeň? A co to tedy je?“

„Copak ses ještě nedovtípl, bojarine? Tucholčané přehradili potok, aby zalili dolinu vodou.“

„Přehradili!“ vykřikl bojarin. „To tedy znamená...“

„To tedy znamená, že vody bude neustále přibývat, až...“

„Co — až?“

„Až nás všechny zatopí. Tak je to!“

Bojarin se udeřil pěstí do hlavy.

„A tys to věděl předem?“

„Věděl, od tvé dcery. Bojarine, to vymyslel můj otec.“

„Och, proklatě! A proč jsi mi to neřekl dřív?“

„Proč?“

„Byli bychom se oba zachránili.“

„K tomu máme ještě čas,“ pravil Maksym klidně. „Jen se držme pohromadě a kdyby k něčemu došlo, nedopusť, aby mě, bezbrannému, bylo ublíženo.“

„Ovšem, ovšem,“ řekl bojarin, „jenom, co máme dělat?“

„Zatím ještě žádný strach,“ odpověděl Maksym. „Potok je malý a dolina široká, vody přibývá velmi pomalu. Ale takto to nebude dlouho trvat. Možná, že se za půl hodiny přizione z hor opravdová povodeň a rychle naplní vodou celou dolinu. Do večera bude po celé dolině vody tolik, že se v ní potopí i nejvyšší muž. A my se do té doby nutně musíme

udržet. Protože, dokud budou Mongolové na živu, jistě nás nepustí živé ze svých rukou.“

„Ale do té doby nás mohou rozsekat.“

„Neboj se, bojarine. Člověk v nebezpečí je velice smírný, dbá jen o sebe a nehledí na to, jestli někdo jiný umírá. Snažme se jen nalézt pro sebe bezpečné místo, kde by nás voda nezatopila, až se přizione povodeň.“

Zatím co bojarin s Maksymem takto rozprávěli, Mongolové už úplně ustoupili od břehů, stáli ve vodě a nevěděli, co dělat. Voda jim sahala už po kolena. Burunda zuřivě pohlížel na tohoto nečekaného nepřítel, který se nelekal jeho hněvivého hlasu, ani jeho bohatýrské ruky. Kopal do něho nohama, plival na něho, dával mu ta nejpohrdavější jména, ale nepřítel si tiše, klidně popleskával po dolině, lehounce se vlnil a rostl a rostl stále víc. Už sahal Mongolům po kolena, ztěžoval jim chůzi, bral jim chuť k boji, oslaboval vojenskou kázeň. Co to mělo znamenat? Copak voda bude ještě dlouho stoupat? Až dosáhne k pasu, pak bude ztížen každý pohyb a Tucholčané je svým kamením vystřílí jako divoké kachny! Ale voda byla ještě čistá, jasná, pouze tam, kudy se jí brodili Mongolové, stály široké, blátivé kaluže.

Tuhar Vovk se přiblížil k Burundovi.

„Veliký begadyre, jsme ve velikém nebezpečí.“

„Proč?“ zeptal se Burunda hrozivě.

„Tato voda nebude opadat, protože naši nepřátelé přehradili potok, aby v této dolině utopili všechny mongolské síly.“

„Cožel“ vykřikl Burunda. „A ty, ohavný rabe, se mi opovažuješ tohle říkat po tom, když jsi nás sám zavedl do této pasti?“

„Uvaž, veliký begadyre, že jsem vás nemohl zrádně zavést sem, protože to, co hrozí vám, hrozí i mně.“

„Och, já tě znám! Tys přece byl tuto noc u nich, aby ses s nimi smluvil o záhubě Mongolů.“

„Kdybych byl k nim šel s tím úmyslem, copak bych se byl vracel sem, abych zahynul zároveň s vámi?“

To Burundu trochu uklidnilo.

„Co máme dělat?“ zeptal se. „Copak máme zahynout?“

„Ne, musíme se bránit. Ještě chvíli, begadyre, a přivalí se z hor opravdová povodeň a ta rychle naplní tuto dolinu vodou. Proti ní se musíme bránit především.“

„Ale jak?“

„Poruč svému vojsku, aby, dokud je voda čirá, sbíralo ze dna kamení a kladlo je na hromady, vysoko, nad hladinu vody. Až budeme na nich stát, budeme se moci ubránit slabšímu nepříteli — Tucholčanům.“

Burunda vydal bez dlouhého rozmyšlení vojsku příkaz, aby sbíralo kamení a kladlo je na hromady, každý oddíl pro sebe. Ten příkaz, poněvadž z něho nehrozilo žádné nebezpečí, se Mongolům líbil a naděje, že budou stát na suchu a nebudou se musit brodit po kolena ve vodě, pozvedla jejich náladu. S radostným křikem se rozběhli po dolině, sbírali kamení a snášeli je na hromady. Tucholčané stáli na svých stěnách kolem jezera, dívali se na jejich práci a bujně se smáli.

„Sem, sem!“ volali Mongoly. „U nás je kamení dost, všechny vás podělíme!“

Ale sotva se někteří Mongolové přiblížili k jejich stanovištím, ihned zaskřípěl stroj a na nešťastníky, kteří se brodili v hluboké vodě, uhýbali, namáhali se utíkat, ale nemohli, letěly spousty kamení. Chtěj nechtěj se teď musili držet uprostřed doliny, daleko od tucholských praků. Burunda, který se díval, jak tam Tucholčané hrdě stojí, a poslouchal jejich posměšky, se ve své bezmoci div nepominul.

„Už toho mám dost!“ vykřikl. „Hej, moji věrní Turkmenci, ke mně!“

Nejodvážnější oddíl mongolského vojska se shromáždil kolem něho — chlapi jako duby, podobní stepním tygrům, jejichž kůže měli nataženy na sobě. Vedl je proti jednomu tucholskému stanovišti, vysunutému dopředu, osamocenému na ostrém skalnatém srázu. Tam u nového praku stála malá skupinka Tucholčanů.

„Otrávenými šípy na ně,“ vydal povel Burunda, a jako sršně zasvištěly šípy ve vzduchu. Zavzlykli poranění Tucholčané a začali se sbíhat, a Mongolové s radostným křikem postoupili.

„Nenechte je sbíhat dohromady!“ volal Burunda. „Ne-

nechte je vrhat na nás kamení! Tady se můžeme zachytit.“

Rozděлил svůj oddíl na dvě části: jedna měla neustále střílet na nepřátelské stanoviště a druhá snášet kamení na hromadu, na ochranu před stoupající vodou. Tuhar Vovk a Maksym, které Burunda nepustil na krok od sebe a stále je vodil s sebou, přikládali také své ruce k dílu, snášeli kamení a házeli je na hromadu. Ale ta práce byla čím dál tím obtížnější. Voda dosahovala už k pasu. Začalo se nedostávat kamení a hromada ani nedosahovala povrchu vody. Burunda velel střelcům. Už bylo raněno deset Tucholčanů; skonávali ve strašných bolestech po hadím jedu, který se jim dostal do krve — proti těm ranám neúčinkoval žádný lék Zachara Berkuta.

„Děti, opusťte toto stanoviště,“ řekl jim Zachar. „Ať si tam stojí před sráznou stěnou! Zachránit se tudy nemůže, a zvlášť když má vodu pod nohama!“

Tucholčané se stáhli se svého stanoviště. Mongolové se radostně brodili vodou a snášeli kamení na hromadu. Nastala chvíle, kdy už kamení vůbec nebylo.

„Chlapci, nechte toho!“ řekl Burunda svým vojákům. „Střelci, postavte se s luky na hromadu a střílejte na ty chlupy! Ostatní za mnou! Musíme se zmocnit toho stanoviště, vydrápat se nahoru po této stěně, i kdyby se na nás mělo svalit nebe! Vy, rabi, také se mnou! Ukazujte cestu!“

„Begadyre,“ řekl Maksym prostřednictvím Tuhara Vovka, „tudy je zbytečné se drápat, tudy nevede žádná stezka vzhůru.“

„Musí tam vést!“ rozkřikl se Burunda a vrhl se do vody a za ním jeho Turkmenci. Půda v tom místě byla nerovná. Mongolové klouzali, padali, voda, kterou rozhoupal vítr, narážela vlnami o srázné skály a ztěžovala jim chůzi.

Ačkoli od mongolského stanoviště k břehu nebylo dál než dvě stě kroků, potřebovali téměř půl hodiny, než se tam dostali. Jenže těsně u samé skály byla voda ještě hlubší, sahala téměř pod paže, a stezky, která by vedla vzhůru po skále, nikde nebylo. Zato sem se sousedních tucholských stanovišť dolétalo kamení, a třeba větší část toho kamení bez cíle narážela na skálu anebo do vody, výhodnost a prospěšnost Burundova stanoviště v tom místě se tím nezvyšovaly.

„Možná, že tvoji mládenci dovedou dobře šplhat,“ dobíral si ho Maksym, „po této stěně by bylo možno vydrápat se nahoru.“

Ale ani jeden z Turkmenů, stepních lidí, nedovedl se drápat po srázných kamenných stěnách.

„Nedovedou-li to oni,“ řekl Maksym, „dovol mi, begadyre, abych se vyšplhal první já a ukázal vám cestu!“

Ale Burunda už neposlouchal, co říká, už měl něco jiného na mysli. Zase rozdělil svou družinu na dvě části: jednu část nechal na dobytém stanovišti, za záštitou vyčnívajícího skalnatého útesu, a s druhou částí, vedenou Maksymem a Tuharem Vovkem, šel dál hledat výhodnější místo. Ale sotva jejich skupinka, brodící se po pás ve vodě, vyšla z chráněného pobřeží, začalo se na ně shora z tucholských strojů najednou sypat kamení. Téměř polovina celého hloučku ihned padla — ostatní se musili vrátit.

„Pojďme na své bezpečné stanoviště, begadyre,“ navrhl Tuhar Vovk.

„Slyšíš, jaký hukot a křik se nese po dolině, to se snad blíží povodeň!“

Bojarin měl pravdu. Strašné hučení vodopádu, kterým se až země otrásala, ohlašovalo, že se přihnala veliká voda. Od vodopádu se valily jako kalné valy obrovské vlny; celý povrch širokého jezera byl zneklidněn, pokryl se pěnou. Místo čistého, klidného zrcadla tam teď hučely zběsilé vody, se syčením se tam stáčely víry, v kamenných březích se houpalo a naráželo rozbouřené moře. Strašný pohled byl nyní po dolině! Tu a tam bylo nad vodou vidět skupiny Mongolů, které vypadaly jako černé ostrovy. Už nebylo mezi nimi ani stopy po nějakém vojenském pořádku. Jako plevy, které odvál s hromady zimní vítr, tak se rozeseła jejich síla po dolině, zápasila s vlnami, měla někam přes překážky namířeno, křičela a proklínala. Nikdo nikoho neposlouchal, nikdo o nikoho nedbal. Jedni stáli na navršených kupách kamení, šťastni, že aspoň na chvíli byli zajištěni před náporom vody. Jiní tonuli ve vodě, sahající jim po paže, po krk, opírali se o svá kopí nebo mávali nad hlavami luky. Ale většina luky už odhodila, a ty se jako sláma točily ve vírech. Někteří, ačkoli drkotali

zimou zuby, shodili se sebe kožichy a nechali je odplavovat s vodou, chtěli si nějak ulehčit. Ti, kteří byli menší, chytali se vysokých a poráželi je, cloumali jimi a zápasili. Někteří začali plavat, ačkoli sami nevěděli, kam a proč, protože nikde nebylo čeho se zachytit. Hromady kamení, v poslední chvíli navršené na zemi, mohly na sobě směstnat pouze malý počet šťastlivců, a ti byli předmětem smrtelné závisti, zoufalých kleteb těch, kteří tonuli. Kolem každé hromady se jich tisklo tisíce pomínutých, řvoucích, usilujících o to, aby i oni mohli stát na bezpečném místě. Ti, co stáli na kamení, jim nadarmo vysvětlovali, že se na hromadě nemohou směstnat všichni, že někdo musí zahynout — nikdo nechtěl hynout, všichni se drápali na kamení. Ti, co stáli na hromadách, musili se bránit před tím náporom, když nechtěli sami zahynout. Zabušila mongolská kladiva a topory o ruce a lebky samých Mongolů. V té strašné chvíli blízké smrti neznal bratr bratra; kamarád rdousil kamaráda s větší zuřivostí, než by rdousil nepřítel. Ti z tonoucích, kteří stáli vzadu, blíž nevyhnutelné smrti utopením, tlačili se kupředu; ti, co stáli přímo u hromad, vystaveni ranám svých kamarádů, ti se tlačili se vzlykem zpět; ti, co stáli uprostřed, sevřeni se všech stran, zatlačováni zadními i předními do vody, řvali bolestí a děsem. Někteří, kteří už tonuli, chytali se ještě pod vodou za kamení navalené na hromady a svýma křečovitě se svírajícíma rukama je vytrhávali. Pět hromad se tak sesulo a všichni, co na nich stáli, spadli do vody a byli na tom stejně jako ti, před kterými se bránili. A ti zas, nešťastníci, děsem zbavení rozumu, zvedali po každé radostný pokřik, když se rozvalovala nová hromada a nové oběti padaly do tlamy strašného nepřítel, který neznal slitování. Někteří upadali do opravdové manie zabíjení a ničení. Hle, jeden, postavou obr, se zsinálým obličejem, se stisknutými zuby a se rty, pokousanými do krve, buší naslepo svým toporem po hlavách svých kamarádů, kdo jen mu padl pod ruku, a když takového nebylo, bušil prostě do krvavých, vřících a zpěněných vln. Druhý s hysterickým smíchem srážel do vody ty, kterým se podařilo postavit se na nějaké vyvýšené místo, na kamení nebo na mrtvole kamaráda. Třetí bučí jako vůl a buší do zad tonoucích, jako by trkal rohy. Jiný s ru-

kama zalomenýma nad hlavou naříká, skučí, ječí jako dítě. Někteří, kteří neviděli nic kromě toho, že je čeká nevyhnutelná smrt, derou se na hlavy kamarádů, chytají je za vlasy, tlačí je dolů a tonou zároveň s nimi. Jako se ryby, které se třou pod spádem bystré vody, tlačí k sobě, pleskají se, vystrkují hlavy z vody, pak zas je potápějí, kalí vodu a lapají otevřenými ústy vzduch — tak to bylo i zde, uprostřed velkého, zkaleného, rozbouřeného jezera; všude se tam hemžili Mongolové, vysílili tonuli, na chvíli se nadzvedali z vody, plácali rukama a trhali hlavami, a pak zas tonuli, a hynulo jich stovky, tisíce. Němě, nehybně, jako dřevěné sloupy stáli na březích Tucholčané; ani ti nejsveřepější nemohli hledět na tu hromadnou záhubu lidí bez děsivého chvění, bez vzlyku a bez slz.

Celý ztrnulý díval se na ten obraz Burunda begadyr. Ačkoli i jemu samému hrozilo nemenší nebezpečí, ačkoli voda jeho lidem sahala už po paže, a prudké proudy, které se utvořily ve vodě, jim podráždily nohy a připomínaly jim, že je nezbytně nutno navrátit se na své bezpečné stanoviště — přece jen Burunda stál dlouhou chvíli na místě, pozoroval záhubu svého vojska, rval si vlasy a vydával z hrdla strašné, nesouvislé skřeky. V té strašné chvíli se nikdo neodvážil na něho promluvit: všichni stáli kolem něho, třáslí se, zápasili s nepřitelem, který byl nad jejich síly — s vodou.

„Pojďme!“ řekl nakonec Burunda. I vydali se k hromadě kamení, kterou navršili Turkmenci proti dobytému tucholskému stanovišti. A byl nejvyšší čas! Vody stále přibývalo. Mezi nimi a jejich stanovištěm se utvořil široký vír, přes který se mohli dostat pouze pohromadě, když se vzali za ruce. Jenom obr Burunda šel vpředu sám, mohutnou hrudí rozrážel rozběsněné vlny. Jako ostrůvek v moři, tak stála hrstka vojáků na svém stanovišti, po pás ve vodě, s luky, stále ještě napjatými a namířenými na opuštěné tucholské stanoviště. V těch nebezpečí nezlomilo vojenskou kázeň. Na štěstí tato hromada kamení byla větší než jiné, byla složena z velikých balvanů a desek, kterými se dalo lehce pohnout jen ve vodě. Více jak sto lidí mohlo na ní pohodlně stát v bojových posicích, a právě tolik lidí bylo kolem Burundy, mimo

ty, které nechal pod skálou. Burundovi vojáci, když stanuli na té hromadě, si nějak lehčeji oddychli. Především se podívali na místo, kde zanechali kamarády pod skálou. Bylo jich čtyřicet. Na tom místě teď běsnily zuřivé vlny, rozbíjely se o výstupky skály a stříkaly daleko stříbrnou pěnou. Po Turkmencích nebylo již stopy, pouze chvílemi, když se vlny na okamžik ztišily, černalo se cosi na šedém kameni; byl to jediný ještě živý člověk z té družiny; držel se zaťatými prsty skály, nepovoloval, třeba jím sebevíc trhaly a smýkaly zuřivé vlny. Nekřičel, nevolal po záchraně, jen se houpal při každém přílivu vody, až nakonec zmizel i on jako lístek odplavený vodou.

Burunda, němý, napětím a zlostí zsinalý, rozhlédl se kolem po dolině. Strašné výkřiky a vzlyky už utichly. Ve vírech se točily celé kupy mrtvol, tu a tam vyčnívaly z vody buď sevřené pěstě, nebo nohy a tam zas hlavy. Pouze deset hromad, jako deset černých ostrovů, stálo ještě živých na svých kamenných baštách, ale ani to už nebylo vojsko, byly to pouze vylekané, sil zbavené, neozbrojené zbytky, třesoucí se a zničené zoufalstvím. Ačkoli mohli na sebe navzájem volat, pomoci si nemohli, a tak, ať v hloučcích, nebo jednotlivě, byli stejně bezradní, čekali jedině na nevyhnutelnou záhubu.

IX

„CO MYSLÍŠ, BOJARINE?“ ZEPTAL SE BURUNDA Tuhara Vovka, „co bude s námi?“

„Všichni zahyneme,“ odpověděl Tuhar Vovk klidně.

„Také já tak myslím,“ potvrdil Burunda. „A co mne nejvíce zlobí, je, že zahyneme bez boje, bez slávy, jako kočky hozené do rybníka!“

Bojarin na to nic neodpověděl. Nové události upoutaly k sobě pozornost všech. Tucholčané zřejmě nechtěli čekat, až vody přibude tolik, aby klidně utopila nepatrné zbytky Mongolů. Spěchali, aby byli s nepřitelem úplně hotovi. Jejich mladíci poráželi v lese nad potokem silné jedle, zaostřovali je na obou koncích jako kůly, ke kmenům, z nichž osekali větve,

přivazovali těžké kameny, aby ta moderní beranidla plavala pod vodou; vyčkali příhodnou chvíli, když se od vodopádu prostředkem jezera utvořil prudký proud, ženoucí se přímo k mongolským stanovištím a začali ty kmeny spouštět dolů po potoku. První z nich ihned narazil se strašnou silou svým ostrým koncem do jedné hromady, na které stáli Mongolové. Pod vodou zahrčelo kamení, dosud pevně pohromadě držené mongolskýma nohama; jakmile však jím bylo pohnuto, rozsypalo se. Mongolové padali s hlasitým křikem do vody. Dva či tři z nich nahmatali ve vodě zrádný kmen jedle, i chytili se ho. Proud je uchvátil zároveň s jedlí a nesl je na širokou vodu, až se kmen dostal do víru, který jedlí zatočil a postavil ji kolmo vzhůru. Mongolové spadli do vody a už se víc neobjevili. A jiní, kteří byli tak nenadále srazeni se svého stanoviště, pobíhali na místě, sráželi se navzájem do vody, nebo prosili jiné o záchranu. Dva či tři, zřejmě dobří plavci, pustili se ke břehu, ale ani zde je neminula smrt: několik velikých kamenů, shozených se břehu, ukončilo jejich plavání. Jenom málo z nich přijali kamarádi na sousední stanoviště. Ale ani tam nebyli dlouho v bezpečí. Tucholčané, když viděli, že se jim první pokus podařil, začali spouštět jedno beranidlo za druhým. Ale ta už Mongolům neškodila, proud je unášel kolem jejich stanovišť.

A tu jim poradila Miroslava, aby sbili několik kmenů do hromady, spustili takto vzniklý vor na houžvi dolů vodopádem a pak ho přitáhli ke břehu; na každý vor se mělo postavit deset nejsilnějších a dobře ozbrojených mladíků a mimo ně dva, kteří by dlouhými bidly řídili vor proti mongolským stanovištím. Dva takové vory byly rychle hotovy, spuštěny dolů vodopádem, který byl teď o polovinu nižší, než byl při nízkém stavu vody. Na vorech už stálo dvacet odvážných mladíků a vyplulo do boje s Mongoly. Byl to lehký a přitom rozhodný boj. První skupina Mongolů, na niž udeřili, byla téměř beze zbraně, polekaná, vysílená. Ti nešťastníci byli rychle sestřkáni kůly do vody a ty, kteří kladli odpor, srazili šípky a kopími. Když viděli nevyhnutelnou záhubu kamarádů, spustili Mongolové na jiných stanovištích žalostný řev. Burunda pozoroval nepřítel a jeho boj, skřípal zuby a chápal

se zbraně, ale jeho hněv byl marný; odvážné Tucholčany nemohly zasáhnout ani otrávené šípy jeho Turkmenců. Vášnivý begadyr musil nečinně stát po hrud' ve vodě a dívat se, jak Tucholčané dobíjejí zbytky mongolských sil, stanoviště za stanovištěm. A Tucholčané zatím brázdili vody, jen se za nimi zvedala pěna. Se sevřenými zuby, přisedlí na svých vorech, blížili se k Mongolům. Místy se setkávali s vášnivým odporem; tekla krev, rozléhaly se vzlyky s obou stran, mrtvoly padaly s vorů i kamenných bašt, ale síla Mongolů byla zlomena, jejich odpor byl krátký. Jako se oheň, založený na pokosené louce, plazí od řádku k řádku a stravuje jednu kopku suchého sena za druhou, tak Tucholčané shazovali Mongoly s jednoho stanoviště za druhým do vody, do studené náruče smrti. Zahynuli všichni do jednoho, v jezeře nezůstalo po hromadách černých ostrůvků ani stopy. Pouze opodál, stranou, nedaleko od břehu stála ještě jedna hromada, jako poslední černá skála, vyčnívající z povodně. To byl Burundův oddíl. Stovka Turkmenců, Tuhar Vovk a Maksym — to byl jediný zbytek veliké mongolské síly, která měla tucholskou cestou táhnout do uherské země a našla zde, uprostřed hor, studený hrob ve vodách, třeba přeplavala Jajik i Volhu, Don i Dněpr. Poslední oběť smrti, tato odvážná hrstka stála ve vodě, bez naděje na záchranu, s jediným přáním — draho prodat svůj život v boji.

Celá tucholská obec se teď shromáždila před tím posledním nepřátelským stanovištěm. Spustili ještě dva vory, aby obklíčili nepřítel a znepokojovali ho zezadu šípy; tucholské šípy a kamení letěly jako krupobití na nepřítel i zředu, s břehu. Většina těch šípů nedolétala k Burundovu stanovišti; jiné, třeba i dolétaly, nemohly Turkmencům způsobit žádnou škodu. Tucholčané se zprvu báli otrávených šípů, a proto se drželi opodál. A brzo, když shledali, že jejich střelba Turkmencům nepůsobí škody, nechali toho a stáli v klidu. Vysoko na skále se postavil starý Zachar, neodtrhoval zrak od svého syna, který stál mezi nepřáteli a zručnými pohyby uhýbal hustým šípům a kamenům. A opodál, mezi těmi, kteří stříleli, stála Miroslava a její pohledy letěly bystřeji než šípy do skupiny nepřátel, v níž teď bylo všechno, co jí bylo nej-

dražší v životě — otec a Maksym. Její srdce trnulo bázní při každém vypuštění šípů z tucholských luků.

Mladíky, kteří byli v bezpečné vzdálenosti na vorech, brzo omrzela ta neškodná střelba. Vzchopili se a vyrazili blíž. Turkmenci je uvítali šípy a několik jich zranili; když Tucholčané shledali, že nepřátelé už nemají onu strašnou zbraň, otrávené šípy, vrhli se na ně s hrozivým křikem. Turkmenci mlčky vyčkávali jejich výpad, těsně srazeni k sobě, musili klást odpor jak Tucholčanům, tak i vodním valům. A Tucholčané, když se k nim přiblížili na dva sáhy, vrhli své oštěpy, připjaté dlouhým řemínkem k ruce. Deset nepřátel vykřiklo zároveň, deset těl se svalilo do vody. Mladíci znovu vrhli své oštěpy, a zas padlo několik nepřátel.

„Prokletí na vaše hlavy!“ křičel Burunda. „Oni nás, ti ohyzdní chámové, všechny takto vyzobou!“

Ale jeho hněv byl teď podoben pustému větru, který hučí, nikomu však neškodí. Tucholští mladíci s křikem kroužili jako vrány kolem stanoviště nepřátel, tu zde, tu zas tam zraňovali jednotlivce dobře vyměřeným vrhem oštěpů. Obrana se stala pro Mongoly nemožnou. Musili stát klidně, jako spoutaní, a čekat na smrt.

„Begadyre,“ řekl Burundovi Tuhar Vovk, „nemůžeme si nějak zachránit život?“

„Nač?“ řekl Burunda ponuře.

„Přece je život hezčí než smrt.“

„Máš pravdu,“ řekl Burunda a jeho oči se zablyštěly ne tak žádostivostí po životě, jako spíše žádostivostí po pomstě. „Ale co máme dělat? Jak se zachránit?“

„Možná, že budou teď svolni za svého zajatce darovat nám život a volný odchod?“

„Zkusme to!“ řekl Burunda, chytil Maksyma za krk a vytáhl ho před sebe. Vedle něho stanul Tuhar Vovk a začal mávat bílým šátkem.

„Tucholčané!“ vykřikl obrácen k běhu.

Kolem nastalo ticho.

„Řekni jim, že chtějí-li mít svého raba živého mezi sebou, ať nám darují život a pustí nás na svobodu! Neudělají-li to, dovedeme zahynout, ale zemře i on, a tady před jejich očima.“

„Tucholčané!“ křičel Tuhar Vovk. „Náčelník Mongolů slibuje vydat vám vašeho zajatého občana živého a zdravého a žádá, abyste nás za to všechny, kolik nás ještě zůstalo, pustili živé a zdravé z této doliny! V opačném případě čeká vašeho syna nevyhnutelná smrt.“

Jako by jim chtěl jasně ukázat celou pravdivost té pohružky, pozvedl Burunda svůj strašný topor nad hlavu bezbranného Maksyma.

Celá obec stála bez dechu. Zachvěl se starý Zachar a odvrátil oči od toho obrazu, který drásal jeho srdce.

„Zachare,“ pravili staří Tucholčané a obklopili ho, „myslíme, že můžeme přijmout tu nabídku. Mongolská síla je zničena, a z těch několika lidí nemusíme mít strach.“

„To, bratři, neznáte Mongoly. Mezi těmi několika lidmi je jejich nejstrašnější náčelník, a ten nám nikdy nedaruje záhubu svého vojska. Přivede nové síly na naše hory a kdo ví, rozdrtíme-li je pak po druhé.“

„Ale tvůj syn, Zachare, tvůj syn! Pomysli, že ho čeká smrt! Podívej, sekera je nad jeho hlavou!“

„Ať raději zahyne můj syn, než aby pro něho měl uniknout byť i jen jeden nepřítel z našeho kraje!“

S pláčem se blížila Miroslava k starému Zacharovi.

„Tatínku!“ vzlykala. „Co chceš udělat? Zač chceš zahubit svého syna i... mne, tatínku? Miluji tvého syna, přísahala jsem, že s ním budu žít a jemu sloužit! Chvilu, kdy zemře, bude i pro mne chvílí poslední!“

„Ubohé děvče,“ řekl Zachar, „jak ti mohu pomoci? Ty znáš pouze černé oči a pěknou postavu, ale já mám na mysli dobro všech. Tady není volby, dceru!“

„Zachare, Zachare,“ domlouvali mu občané, „my všichni myslíme, že je dost té zkázy, že síla nepřátel je zlomena, a obec si nepřeje smrti těch ostatních. Ve tvé ruce skládáme jejich osud i osud tvého syna. Smiluj se nad svou vlastní krví!“

„Smiluj se nad naším mládím, nad naší láskou!“ vzlykala Miroslava.

„Můžeš jim všechno slíbit, jen aby ti vydali tvého syna,“ pravil jeden z mladíků z obce za horami. „Jakmile bude Maksym na svobodě, stačí, když nám dáš pokyn, a my

je všechny pošleme na dno, aby posloužili rakům za potravu.“

„Ne,“ pravil Zachar pobouřeně, „to by bylo nepoctivé. Berkutové dodržují slovo i nepříteli a zrádci. Berkutové nikdy neposkvrní ani své ruce, ani své srdce krví prolitou úskokem! Nechte už, děti, té řeči! Počkejte, pošlu jim odpověď sám vlastní rukou!“

Odvrátil tvář a šel ke stroji, na jehož lžici ležel obrovský kámen, a silnou, pevnou rukou vzal za houžev, která přidržovala tuto lžici ve vodorovné poloze.

„Tatínku, tatínku!“ křičela Miroslava a pospíchala k němu. „Co to chceš udělat?“

Ale Zachar, jako by neslyšel její křik, klidně mířil lžicí na nepřítel.

Zatím Burunda i Tuhar Vovk marně čekali na odpověď Tucholčanů. Se sklopenou hlavou, klidně, smířen se vším, stál Maksym pod pozvednutou sekerou Burundy. Pouze Tuhar Vovk, neznámo proč, se třásl po celém těle.

„Eh, co bychom tak dlouho čekali!“ vykřikl posléze Burunda. „Jednou matka porodila, jednou se musí zemřít. Ale dřív než já, zhyň ty, šeredný rabe!“

I rozmáchl se strašnou silou, aby sekerou rozpoltil Maksymovu hlavu.

Ale v té chvíli se zableskl meč Tuhara Vovka nad Maksymovou hlavou a hrozná, vražedná Burundova ruka spolu s toporem, odřatá jedním rozmachem od ramene, padla zbrocená krví do vody jako suchá haluz.

Burunda zařval vztekem a bolestí, levou rukou sevřel Maksymova prsa a jeho oči s výrazem pekelné nenávisti se obrátily na zrádného bojarina.

Ale v téže chvíli se Maksym sklonil a vypětím veškeré své síly udeřil strašného Turkmence hlavou a rameny do levého boku tak, že Burunda tím úderem ztratil rovnováhu a svalil se do vody, ale stáhl s sebou i Maksyma.

A o chvílku později zafíčel vzduch a obrovský kámen, vržený z tucholského praku rukama Zachara Berkuta, dopadl s praskotem na kupu nepřátel. Voda vystříkla až do mračen, zarachotilo kamení, na břehu vybuchl srdce rozdírající vý-

křik — a za několik minut byl povrch jezera hladký a tichý, po Burundově družině nezůstalo ani stopy.

Jako mrtvá, bez ducha stála nad břehem tucholská obec. Starý Zachar, dosud tak silný a nezlomný, třásl se teď jako malé dítě, zakryl si obličej rukama a těžce vzlykal. U jeho nohou ležela bez hnutí v mdlobách Miroslava.

Ale vtom se rozlehl zezdola radostný pokřik. Mladíci, kteří pluli na vorech, přiblížili se k místu, kde se potopil Maksym s Burundou, a najednou spatřili Maksyma, jak se vynořuje z vody, zdravý a silný, i uvítali ho veselým jásosem. Jejich radost brzo sdílela celá obec. Dokonce i ti, kteří ztratili své syny, bratry a muže, i ti se radovali z Maksyma, jako by se s jeho návratem vraceli všichni drazí srdci, ztracení v boji.

„Maksym je živ! Maksym je živ! Sláva Maksymovi!“ zazněl hromový pokřik a nesl se široko po lesích i horách. „Tatíčku Zachare! Tvůj syn je živ! Tvůj syn se vrací k tobě!“

Zachar povstal celý rozechvělý a se slzami v stařeckých očích.

„Kde je? Kde je můj syn?“ zeptal se slabým hlasem.

Celý mokrý, ale s tváří rozjasněnou radostí, seskočil Maksym s voru na břeh a vrhl se k otcovým nohám.

„Tatínku!“

„Synku, Maksyme!“

Víc nemohl říci ani jeden ani druhý. Zachar se zapotácel a padl do silné Maksymovy náruče.

„Tatíčku, co ti je?“ vykřikl Maksym, když viděl smrtelnou bledost na jeho tváři a cítil nenadálé chvění, jež otrásalo jeho tělem.

„To nic, synku, to nic,“ řekl Zachar potichu a s úsměvem.

„Strážce mne volá k sobě. Slyším jeho hlas, synku, volá mne: „Zachare, vykonal jsi své dílo, je čas, aby sis odpočinul!““

„Tatínku, tatínku, tak nemluv!“ vzlykal Maksym a tulil se k němu. Starý Zachar, klidný, usmívající se, ležel na trávničku, s tváří prozářenou a obrácenou k polednímu slunci. Lehce odtáhl synovu ruku od své hrudi a řekl:

„Ne, synku, nenaříkej pro mne, jsem šťasten. A podívej se tuhle vedle. Tady je někdo, kdo potřebuje tvé pomoci.““

Maksym se ohlédl a lekl se. Na zemi ležela Miroslava,

bledá, s výrazem zoufalství v překrásném obličejí. Mladíci už přinesli vodu a Maksym k ní rychle přiklekl, aby přivedl k vědomí svou milou. A tu vydechla, otevřela oči a opět je přivřela.

„Miroslavo! Miroslavo! Srdíčko moje!“ volal Maksym a líbal jí ruce. „Probud' se!“

Miroslava jako by procitla, zadívala se udivenýma očima do Maksymova obličejí.

„Kde to jsem? Co se to se mnou děje?“ zeptala se slabým hlasem.

„Zde, zde, mezi námi! U svého Maksyma!“

„U Maksyma?“ vykřikla a trhla sebou.

„Ano, ano! Podívej, jsem živý, jsem volný!“

Miroslava dlouhou chvíli mlčela, údivem se nemohla probrat k plnému vědomí. Ale vtom se vrhla Maksymovi na šíji a horké slzy jí vytryskly z očí.

„Maksyme, srdíčko moje!...“

Víc nemohla říci.

„A kde je můj otec?“ zeptala se po chvíli. Maksym odvrátil hlavu.

„Nevzpomínej na něho, srdíčko. Ten, kdo váží pravdu a nepravdu, váží teď jeho dobré i zlé skutky. Modleme se, aby dobré převažovaly.“

Miroslava si otřela slzy s očí a podívala se na Maksyma pohledem plným lásky.

„Ale pojď, Miroslavo,“ řekl Maksym, „podívej, tady je náš otec, a ten nás opouští.“

Zachar se díval na mladý pár jasnýma, rozradostněnýma očima.

„Klekněte si vedle mne, děti,“ řekl potichu, už slabým hlasem. „Dcero Miroslavo, tvůj otec padl — nesudme, je-li vinen nebo nevinen, padl tak, jako padly tisíce jiných. Nebud' smutná, dcero! Místo otce ti osud dává bratra...“

„I muže!“ dodal Maksym i stiskl její ruku ve své.

„Ať vám bohové našich dědů dají své požehnání, děti!“ řekl Zachar. „V těžkých dnech vás svedl osud dohromady a spojil vaše srdce, a vy jste se ukázali hodnými, abyste přestáli tu nejstrašnější bouři. Ať vaše spojení v dnešní vítězný

den bude zárukou, že i náš národ stejně tak přestojí těžká utrpení a vždycky bude opatrovat své vroucí spojení s čestností a lidskostí!“

A studenými už rty políbil na čelo Miroslavu i Maksyma.

„A teď, děti, povstaňte a drobátko mne nadzvedněte! Chtěl bych ještě před odchodem něco říci obci, které jsem hleděl po celý svůj život z celé duše sloužit. Otcové a bratři! Dnešní naše vítězství je pro nás velikou událostí! Čím jsme zvítězili? Snad pouze zbraní? Ne. Snad tedy pouze chytrostí? Ne. Zvítězili jsme svým obecním pořádkem, svou shodou a družností. Dejte na to dobrý pozor! Dokud budete žít v obecním pořádku, dokud budete družně držet dohromady, nezlomně stát všichni za jednoho a jeden za všechny, dotud nad vámi žádná nepřátelská síla nezvítězí. Ale já vím, bratři, a má duše to cítí, že toto nebyl poslední úder na pevnost naší obce, že za ním přijdou jiné a nakonec naši obec rozbijí. Nastanou špatné časy pro náš národ. Odcizí se bratr bratrovi, syn se oddělí od otce, i začnou veliké sváry a rozbroje po ruské zemi, které pohltí sílu národa, a pak padne celý národ do otroctví cizím i vlastním nájezdníkům, a oni z něho udělají pokorného sluhu všech svých choutek i tažné zvíře. Ale v těch útrapách si národ znovu vzpomene na své dávné obecní zřízení a bude mu dobře, jestliže si na ně vzpomene brzo a rychle: ušetří mu to celé moře slz a krve, celá staletí nevolnictví. Ale ať brzo či později, vzpomene si na život svých předků a zatouží jít v jejich šlépějích. Šťasten bude, komu bylo souzeno žít v těch dnech! To budou krásné dni, dni jara, dni národního obrození! Seznamujte děti i své vnuky s pověstmi o dávném životě a dávném zřízení. Ať památka na to žije mezi nimi v budoucích letech utrpení, tak jako živá jiskra nezhasíná v popeli. Přijde doba, jiskra se rozhoří novým ohněm! Buďte sbohem!“

Starý Zachar si těžce vzdychl, podíval se na slunce, usmál se a po chvíli už dokonat.

Neplakali pro něho ani synové, ani sousedé, ani občané, protože dobře věděli, že je hříchem plakat pro šťastného člověka; ale za radostného zpěvu omyli jeho tělo a zanesli je na Jasnou poljanu, k pradávnému sídlišti bohů pradědů, a slo-

živše ho v kamenné svatyni, tváří k zlatému obrazu slunce umístěnému na stropě, přivalili obrovskou kamennou desku a zazdili vstup.

Tak spočinul starý Zachar Berkut v lůně bohů, kteří žili v jeho srdci a našeptávali mu po celý život ušlechtilé myšlenky, zaměřené k dobru obce.

Mnoho se od těch dob změnilo. Až příliš důkladně se naplnila věštba starého občana. Veliká utrpení se jako bouřková mračna přenesla nad ruskou zemí. Všechno působí dojmem, že dávné občanství je dávno zapomenuté, pohřbené. Ale ne! Což nebylo našim dnům souzeno, aby je obnovily? Což nežijeme v té šťastné době obrození, o níž umíraje hovořil Zachar, anebo aspoň v úsvitu té šťastné doby?

Nahujevyče, 1. října — 15. listopadu 1882

DOSLOV

Před sto lety, 27. srpna r. 1856, se v haličské vesnici Nabujevyče u Drobobyče narodil zemědělcí a kováři Frankovi syn, jemuž dali oblíbené lidové jméno Ivan — náš Jan. Dítěti bylo popřáno štěstí, že mohlo své přirozené nadání rozvíjet školním vzděláním; Franko je dovršil studiem na filosofické fakultě university ve Lvově a ve Vídni, kde dosáhl doktorátu filosofie.

To byly školy oficiální, ale mladý Franko měl otevřenu ještě jinou studnici vědění — lidovou tvořivost. První školou tohoto vzoru mu byla kovárna jeho otce, kde se scházeli venkované a kde se mluvilo o různých životních otázkách, ponejvíce bolestech, ale kde často zasršel i lidový humor a vtíp. Lidu naslouchal Franko po celý život, obohacoval jím zdroje své tvorby a s bohatým úrokem vracel, co přijal.

Osud vložil Frankovi do vínku nejen veliké nadání, ale i veliký cit k lidem, hlavně k těm poniženým a utiskovaným, vložil mu do srdce nejen velikou lásku k tomuto lidu, ale i velikou snahu pomoci mu. Franko v tomto osudem určeném zápalu převzal na sebe břímě, které by byl těžko unesl, kdyby nebylo stálého hoření. Dnes, kdy máme před sebou jeho obrovské literární dílo, obdivujeme nejen bouřevnatou plíň, ale i sílu organismu, který hořel, ale neshořel, až na posledních osm let života, kdy přece jen povolil a pak Franko žil životem mučedníka a mučednicky dotrpěl. Stalo se to 28. května r. 1916 za vřavy první světové války, jejíž fronta pustošila právě území Haliče.

Frankovo literární dílo je nejen obrovské, ale i rozmanité. Pečlivě redigované vydání, které nyní vychází a blíží se k dokončení, je rozvrženo na dvacet objemných svazků. Jsou v něm čtyři svazky povídek satir a pod., dále čtyři svazky novel a románů, jeden svazek dramát, čtyři svazky původní tvorby básnické, dva svazky básnických překladů a další svazky jsou věnovány ukázkám z jeho rozsáhlé tvorby vědecké, publicistice, korespondenci a pod. Podle bibliografických údajů je dosud známo 4637 děl Frankových — jsou to básně i próza,

dramata i vědecká díla z nejrůznějších oborů: literární historie, národopis, historie, národohospodářství a mnohé jiné.

Než Frankova životní práce nebyla pouze literární. Ta je nám zachována v jeho dílech a podává nám jasný obraz jeho duše. Franko byl víc než literát. Byl pochodní, která svítila v temnotách, byl vůdcem národa, jeho křisitelem. Poznat Frankovo dílo lze jedině, promítneme-li si je do haličské skutečnosti. A ta byla děsivě ubohá. Frankův genius a jeho láska k národu a lidstvu vůbec neváhaly konat práci jakoukoli, jen když přivede lid na světlé cesty, jen když mu otevře oči a probudí naději, která už téměř zhasla.

Prostředky, kterými se lze dostat k lidu nejbližše, je živé slovo a slovo novináře. Proto se Franko už ve svém mládí chápe práce politické, kulturně osvětové i hospodářské, účastní se ruchu dělnického, ale hlavní svou pozornost a péči věnuje mase venkovského lidu, rovněž proletářského, který v málo z průmyslované Haliči tvořil velikou většinu národa. Tisíce a tisíce přednášek a schůzí, přes tisíc časopiseckých článků mu byly tribunou, se které burcoval lidi k procitnutí z lethargie a k uvědomění.

V krátké studii nelze zachytit všechno, co by Frankův život a dílo plně osvětlilo. Nebylo by však správné, kdybychom neuvedli, že Franko byl velikým přítelem českého národa a jeho literární tvorby. Přeložil „Rukopis Královédvorský“ a ukázky děl řady básníků, jako Sv. Čecha, Jar. Vrchlického, Jana Nerudy, El. Krásnohorské a hlavně Karla Havlíčka Borovského, který svou satirou nejvíce vybovoval jeho duchu. Jeho práci a významu se náš národ poklonil tím, že ho Česká Akademie věd zvolila svým členem. Mimo to byl dopisujícím členem Národopisné společnosti československé v Praze.

Celý svůj život těžce pracoval, zápasil s četnými překážkami, které mu jako revolucionáři a demokratu kladla do cesty doba a lidé, zápasil mnohdy s nouzí a nedostatkem, mnoho snů a tužeb mu zůstalo nesplněno, ale celý život zůstal nezlomen a jistě pocítil i uspokojení ze svého díla.

Když bylo oslavováno pětadvacáté výročí jeho literární činnosti, Franko v odpověď na oslavy napsal vzrušující z pověd svého života a v ní také tato slova: „Jako syn ukrajinského mužika, vyživený černým mužickým chlebem, prací tvrdých mužických rukou, cítím se zavázán těžkou prací celého života odpracovat ony drobné oběti, které vydala mužická ruka na to, abych mohl dosáhnout výšiny, kde je

vidět světlo, kde voní svoboda, kde jasně září všelidské ideály..."

Bobatě vrátil svému lidu, co mu poskytl, otevřel mu obzory do světa, ukazoval mu vzory a cíle, ke kterým je třeba dospět. A Franko v zminěné z povědi konstatuje, že se jeho lid „přece jen pomalu zvedá, cítí v stále širších masách touhu po světle, po pravdě a spravedlnosti a hledá cesty k nim.“ A tehdy si povzdychl: „Přece jen stojí za to pracovat pro tento lid!“ Vlastní uspokojení mu musilo být odměnou, když za života prožíval více bořkosti než radosti. Dnes ovšem, v jiných dobách, se ukrajinský národ sklání v úctě a vděčnosti před jeho světlou památkou a s ním i v šechen pokrokový svět.

„Zachar Berkut“ má v rozsáhlém Frankově literárním díle postavení zcela zvláštní — je jediným jeho spisem, jehož námětem je historie a to historie velmi vzdálená, první polovina třináctého století. Je to dílo Frankova mládí, napsal je, když mu bylo 26 let; a je třeba přitom konstatovat, že si zachovalo až do našich dob svěžest a stále má co říci i dnešnímu čtenáři, o čemž svědčí nová a nová vydání. Ostatně „Zachar Berkut“ je dílo i literárně dokonalé a citu-it-li se nejlepší Frankova díla, je „Zachar Berkut“ vždy mezi nimi.

„Zachar Berkut“ bývá někdy nazýván utopií t. j. obrazem, jak si Franko asi představoval uspořádání budoucího beztrádního společenství. Toto označení nemůže být bráno doslovně. Vždyť Franko vlastně rekonstruoval obraz života dávných dob, a chtěl-li zachovat historickou věrnost, musil vylíčit život ve vši primitivnosti, jak to přinášela doba. Nás proto spíše musí zajímat, jak Franko dospěl ke svému životnému, dobovým koloritem býřícímu obrazu. Sám sice říká, že „básníková mysl letí do těch dávných dob“, aby tento obraz vyvolala. Ano, je k takovému dílu potřebí fantasie, ale v daném případě to je fantasie, podložená velikým studiem historie, letopisů i lidového podání, které v sobě mnohdy chová i značný kus pravdy a je doplňkem historie pravé.

Není náhodné, že za dějiště novely byla vybrána karpatská obec Tuchla. Leží totiž na důležité cestě, vedoucí ze Lvova na Stryj a odtud přes karpatské hřebený na Volovec a Mukačevo a dál do Uher. Jestliže cílem mongolského tažení, o němž novela pojednává, byly Uhry, použili Mongolové jistě i tohoto přechodu přes Karpaty. Historie ovšem neřiká, zda Mongolové v Tuchle utrpěli tak broznou

porážku, jak je vyličená; zde se Franko v hrubých rysech přidržel lidového podání a dal se jím vést.

Pokud se týče historické stránky, líčí Franko události v soublasti s historickými prameny. Byly to doby velmi neklidné; nájezdy Mongolů, Tatarů a jiných násilníků nepopřávaly potřebného klidu k budování pokojného života. Ale klid nepanoval ani uvnitř země. Domácí šlechta, velká i drobná — bojaři, působila svou chamtivostí značné potíže, připravovala rozbroje, a tak jedinými místy pokoje, pokud ještě nebyly rozvráceny, byly obce spravované svým vlastním řádem, jako byla Tuchla a vůbec obce položené v horách, kam rozkladný vliv bojarů ještě nedosahoval. V těch nepokojných dobách se kníže Danylo Romanovič jeví jako panovník velmi rozvážný a obratný, třeba vlivem poměrů nemohl dosáhnout všech svých cílů. Pro čtenáře by snad bylo třeba uvést, že Červená Rus bylo území v podstatě stejné jako bývalá rakouská Halič, prostírající se na východ od řek Bugu a Stryje. Sídelní město Halyč, o němž je v novele rovněž zmínka, leží na řece Dněstru. Za přepadu Mongolů r. 1241 bylo zničeno a víc se k bývalé slávě nepovzneslo.

Největší vypětí fantazie asi vyžadovalo vyličení života lidu v těch dobách. A přesto ani zde není všechno jen pouhým výmyslem, i zde Franko využil pramenů. Je třeba si uvědomit, že tehdejší Karpaty byly ještě daleko víc zalesněny než dnes, obce byly od sebe velmi vzdáleny, ba odříznuty, o bezpečnost nebylo se strany státní vůbec postaráno, a tak prostě pud sebezáchovy nutil k těsnějšímu semknutí v jedné obci a pak i mezi obcemi navzájem. Že se z toho vyvinulo semknutí i hospodářské, a že vznikl i zvláštní systém samosprávný, je celkem přirozené. Franko to ve svém líčení dosti podrobně uvádí. Zdá se pravdivé, že celý tento systém plně vyhovoval potřebám všeho obyvatelstva. Důkazem toho je, že se některé zvyklosti obecního komunismu v těch krajích zachovaly ze starých dob až po naše dny. Nelze je vypočítávat, ale jsou shrnuty v historických studiích. Zvláštní pozornosti si právě k naší knize zaslouží studie Dr. V. Ochrymoviče „O pozůstatcích původního komunismu u Bojků“. Pojednává totiž o dané látce s hlediska obcí tucholského kraje, území sabajícího až k pohoří Karpat. Zmíněná studie sice pojednává o „pozůstatcích“ toho, co bývalo, ale i z toho materiálu si lze učinit představu a vykonstruovat život do dalekých dob minulosti a tím se značně přiblížit k líčení Frankovu. Je to lehčí tím spíše, že v nezměněných

přirodních podmínkách se ani příliš nezmenil život. Tento pochod nám ukazuje, že Franko jistě pečlivě prostudoval i tuto stránku.

V celku lze říci, že „Zachar Berkut“ je dílo, k němuž se Franko pečlivě připravil a přes to, že je to z větší části výtvar autorovy fantazie, má reálný historický základ, a proto si zachovalo podnes svou životnost a aktuálnost.

V závěru knihy Ivan Franko píše: „Mnoho se změnilo od těch dob. Přesprávil důkladně se naplnila věštba starého občana... Což nebylo našim dnům souzeno, aby to dávné občanství obnovily? Což ne-žijeme v té šťastné době obrození, o níž umíraje hovořil Zachar anebo aspoň v úsvitu té šťastné doby?“

Jak skvěle se splnilo, co Franko tušil a po čem volal! Z těch dávných dob přešel život do našich dní sice valně změněný, jako se mění všechno na světě, ale přece z něho něco zůstalo. Jak by se Franko potěšil tím, že jeho Tuchla byla pro svou přírodní krásu zvolena za letní tábor mládeže. Více než dvě stě dětí ze Lvova, Samboru, Stryje a jiných míst Příkarpatské tráví zde letní měsíce se svými učiteli. A co je přirozenějšího, než že učitelé loni (r. 1955) použili „Zachara Berkuta“ jako učebné látky. Probrali s dětmi jeho děj, procestovali dějiště knihy — podívali se do Zapadlé doliny, kde dříve stávala Tuchla, prošli cestu vedoucí tehdy do Uher a nyní z Ukrajiny do Ukrajiny, navštívili místo Medvicke, kde podle pověsti Miroslava zabila medvěda, a konečně i pařež lípy, před níž se konala sborná dědičí tucholské obce pod vedením Zachara Berkuta. A aby byla látka pro děti ještě poutavější, bylo použito i názorného vyučování. Za vedení učitelů chlápci zhotovovali napodobeniny zbraní z první poloviny XIII. století. Vytesávali si meče, křivé tatarské šavle, kopí, válečné sekery, hotovili luky a šípy a sestavovali i ony primitivní, ale jistě ne tak velké praky, vrhače kamenů. A takto vyzbrojení sebráli v Zapadlé dolině celou bitvu s Mongoly, ovšem jen předstíranou, nekrvavou.

Vedle krásy přírody, kterou si tyto děti ponesou do života, odnesou si i ušlechtilé myšlenky, jež vedly lidi těch dávných dob, a po příkladu Zachara Berkuta budou se snažit posílit a vypěstovat v sobě lásku k vlasti, mužnost a věrnost společným zájmům. A to si jistě odnese i mladý čtenář této knihy.

Rudolf Hálka

POZNÁMKY

- 1 — *Tucholský kraj*, t. j. území obce Tuchla, ležící v pásmu Karpat na cestě ze Stryje v býv. Haliči průsmykem na Volovec do Mukačeva v Zakarpatské Ukrajině. Viz „Doslov“.
- 2 — *Polonina* — horská louka v pásmu, kde končí lesy. Od jara do podzimu se na nich společně vypásají stáda dobytka, poněkud více ovcí. Karpaty jsou až do vrcholů pokryty trávou.
- 3 — *Trembita* — tři až čtyři metry dlouhá, domácně vyrobená trouba, jejíž zvuky provázejí veselé i smutné chvíle karpatských horalů.
- 4 — *Bojarin, bojar* — příslušník nižší šlechty.
- 5 — *Postoly* — domácně vyrobená obuv z jednoho kusu kůže, staženého na nohou řemínky.
- 6 — *Smerď* — staroruský název pro prostého člověka — mužíka.
- 7 — *Halyč* — město na soutoku řek Lukevice a Dněstru, dříve sídelní město knížat haličsko-volyňských. Leží severně od oblastního města Stanislavova. Bližší viz v „Doslovu“.
- 8 — *Oborob* — praktické zařízení pro uskladňování sena nebo slámy. V rozích prkenné podlahy jsou upevněny tyče, na nichž se pohybuje stříška podle toho, jak se takový stoh vrší.
- 9 — *Rusyč* — starý historický název pro Ukrajince.
- 10 — *Bunčuk* — praporec, vlastně na žerdi upevněný chvost z koňských žíní, zakončený kovovou koulí.
- 11 — *Aul* — tatarská vesnice.

Prosíme čtenáře, aby napsali svůj názor na obsah, zaměření a vnější úpravu této knihy na adresu: Nakladatelství Mladá fronta, redakce, Spálená ul. 53, Praha II.

IVAN FRANKO

ZACHAR BERKUT

Z ukrajinského originálu Zachar Berkut, vydaného nakladatelstvím Deržavne vydavnyctvo chudožnoji literatury v Kyjevě roku 1951, přeložil a doslov napsal Rudolf Hůlka

Obálku, vazbu a grafickou úpravu navrhl Václav Krejčík, portrét Ivana Franka na frontispice je dílem ukrajinského grafika akademika Vasyla Kasijana
Vydala Mladá fronta, nakladatelství ČSM,
jako svou 1041. publikaci
Edice Květnice svazek 23
Odpovědná redaktorka Věra Kružilková

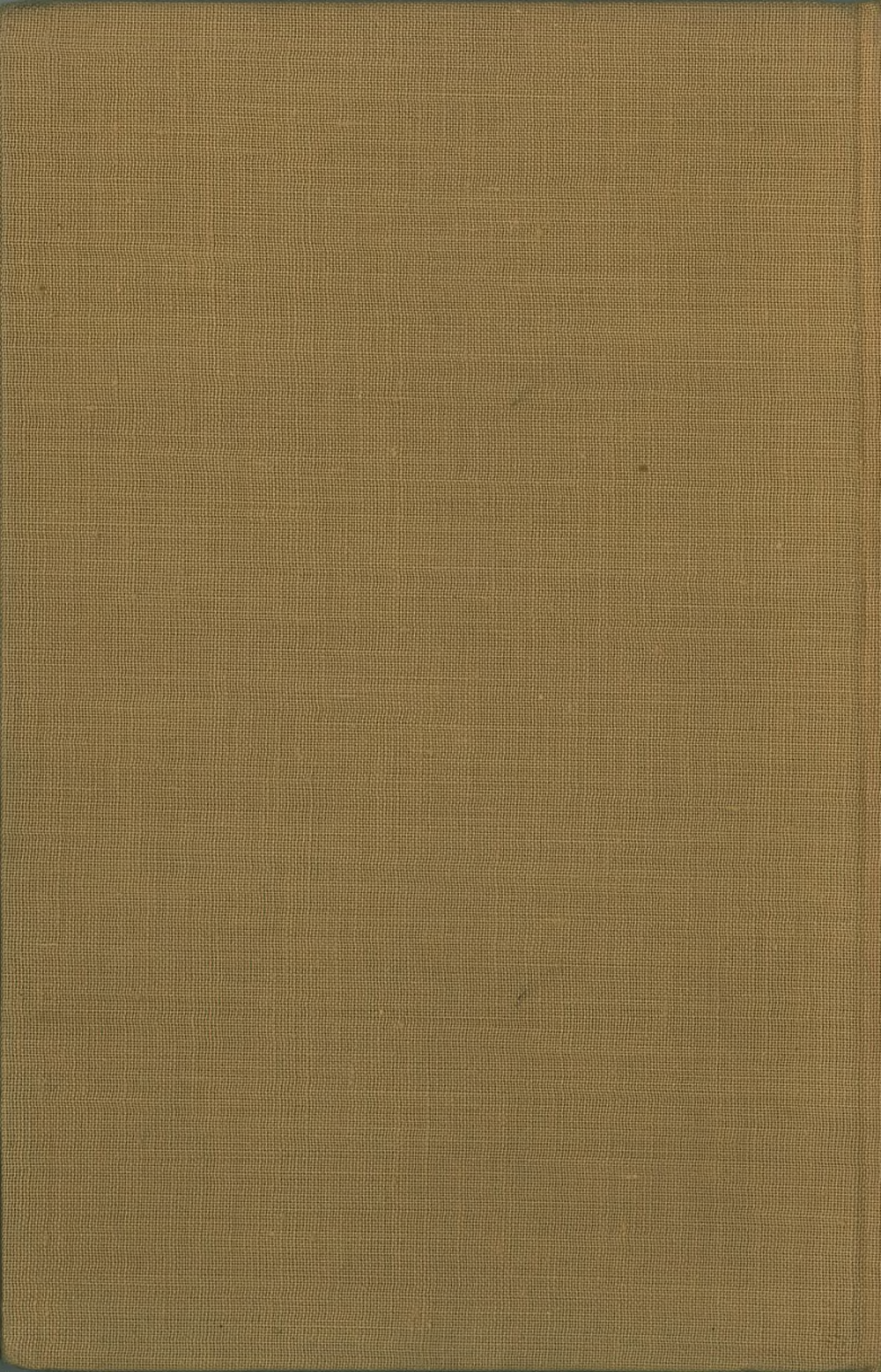
Z nové sazby písmem Garamond vytiskla Mladá fronta, n. p. v Praze. Obálku ofsetem vytiskla Svoboda, n. p. v Praze. Formát papíru 84 × 108 cm. 10,00 AA, 10,17 VA. — HSV čís. 38.878/55/SV2. — D-02364. — 8%

Náklad 5.400 výtisků. První vydání. Thematická skupina 13—9

Cena váz. 13,20 Kčs Δ

něvadž tucholští chtěli žít s každým v míru, ale později zesílil. Že se nevyvinul v přímé nepřátelství, toho příčinou byl vpád Mongolů, kteří přes Červenou Rus měli namířeno do Uher, chtějíce se zmocnit této říše Arpádovců. V cestě jim stálo pohoří Karpat, přes něž hledali přechod. Kromě průsmyku dukelského potřebovali přechod bližší, a tu jim Tuhar Vovk, který už v dřívějších bojích zradil Rus a byl v mongolských službách, nabídl, že je do Uher převede přes přechod vedoucí údolím, v němž ležela vesnice Tuchlja. Avšak plán prozradí dcera Tuhara Vovka Miroslava, jež se už zná se synem Zachara Berkuta Maksymem, a občané tucholští se postaví na odpor důmyslnou obranou údolí, v němž shluklí mongolští vojáci jsou pobiti a v zatarasené kotlině utopeni.

Dílo je prací Frankova mládí — bylo mu 26 let — a proto s plným porozuměním vyzvedl účast mladých lidí v životě obce a hlavně v její obraně. Kniha kouzelně líčí krásy karpatských pralesů, oplývajících hojnou zvěří, líčí práci zemědělskou i lovy na zvěř; svou evokací starého života je blízka dnešní době.

33

K V Ě T N I C E
KNIŽNICE SVĚTOVÝCH KLASIKŮ

MLADÁ FRONTA
NAKLADATELSTVÍ
ČESKOSLOVENSKEHO
SVAZU MLÁDEŽE

13-9

Cena váz. výt. 13,20 Kčs

První vydání 1. 4. 1956 11.— Kčs